

[Erdélyi Magyar Adatbank]

NYUGTALAN PÁSZTOROK

Hallottátok-e nevét Radosnak? — kérdezhetném, mert bizony ti nem hallottátok. De kérdeznők csak meg akár a legkisebb gyermektől is abban a faluban, ahol János született; arca nyomban felragyog az örömtől. Kacagó szemét felemeli a házak fölé, fel a fák fölé is, még fennebb, mintha csak angyalokat keresne a magasban. Mind kacag fiatal, piros arca, míg szemét körülforgatja a völgyben, sorra veszi a hegyeket, s a legmagasabb kiemelkedőnél megáll. Kezét kinyújtja, s mint valami jó ismerősre, százesztendőös öreg apóra, rámutat kacagva.

— Ni, ott a Radostető.

S az idegen elindulna feléje, de hiába. Ha egyenesen, torony irányában vág neki, a falubeliek kikacagnák, mert azt már mindenki tudja, hogy soha ember kerülő nélkül föl nem jutott még rá. S ha kanyargó úton próbálsz megközelíteni büszkén kimagasló koponyáját, járhatasz napokig is körülötte, toporzékolhatsz tehetetlen, szaladhatsz nekiiramodva a hegyeknek, mint a nyúl, vagy leülhetsz az út szélén, holtra fáradva, pihenni: a hegy, mit keresel, egyre távolabb kerül tőled, s beburkolja magát ködökkel. Tiszta időben gyönyörűség nézni rá, mert erdők nőnek körülötte. Zöld füvei, sötétzöld, apró, kemény fűvel van beborítva tömötten minden talpalatnyi hely rajta.

Falubelit fogadjatok magatok mellé vezetőnek, ha fel akartok jutni a hegyre. Elvezet a legkisebb gyermek is bátran, mint a zerge, s útközben annyit mesél nektek a hegyről, mintha nagy szakállú öreg mesemondó volna. Útvesztőben kanyarog veletek mezítelen lába, s még a tövisbokrok is ismerősei. Ti kezeteokről, arcotokról törülitek a vért az ágak karcolása után, de egy szót sem szalasztanátok el a meséből.

Vagy bízzatok rám magatokat, mert hiszen én is falutokbeli volnék. Elvezetlek én, és történeteit is elmondom. Ők, a falubeliek valamennyien hisznek bennük és napról napra felöltöztetik képzeletük színes köntösébe; higgyétek ti is. És megmutatom nektek, ha velem jöttök, a pásztort, akiről én talán még többet tudok, mint ők. Ide jár ő néha felejteni. A falu gyermekei is tudják róla, hogy bánata mélyen a szívében fekszik, s nem próbálkozik már kigyógyítani senki. Nem küld javasasszonyokat már utána az anyja, mert a naphoz, földhöz és a vizekhez való könyörgés sem segíthet rajta. Útjába tudós cigánynék varázsszereket raktak valamikor, forgácsokat, juhgyapjat, meg különös ritka füveket sorba.

A pásztor ellépkedett felettük, botja vége koppant a földön, de lelkébe nem hatolhatott be semmi. Anyja aggodva nézte az útját a fák mögé bújva, de végül minden reménységét elvesztette, megtört, és arcát kötényébe temetve ballagott vissza a faluba.

A legény egyedül maradt ott, egyedül juhaival, egyedül a nagy hegyek tetején.

A kuruzsló asszonyok később szontyolodva mentek az anyja elé, és egymásután jelentették:

— Nem csinálhatunk semmit mi sem...

— Nem kuruzsmány van a fián, nagyasszony.

Séráné nem szólt ilyenkor, csak maga elé bámult riadtan.

— Nem emberi rontás ez rajta, s csak a Nagy Isten könnyítheti tán meg.

— Jól van! — mozdult meg fásultan legutoljára is Séráné. Disznólábakat, oldalast és más drága költséget hozott a cigánynék kosarába. Pénzt nyújtott számlálatlan az eredménytelen munkájú kuruzslóknak; így fecsérrelte vagyonát, míg élt.

Mindezeket úgy tudják a faluban aprólékos pontossággal, mintha nem is a legnagyobb titokban történt volna. Pedig az anya hallgatott a bánatával, a kuruzslók hallgattak, s a hegyek sem beszéltek senkinek róla.

— Ott a Radostető! — mutat fel a vezető a hegyre, s az idegen lelkét máris elfogja a titokzatos világ varázsa.

Ott kóborolt a hegyen a pásztor, s tudják róla, hogy furulyája miért nem szól. Szeretője volt kettő is, de egyik sem lett az övé. Nem beszélt emberekkel, apja sem szólhatott hozzá, amikor nyájával hazatért a majorkához. És nem szólhatott az anyja sem, ha néha meg is várta fiát szürkületkor, hogy legalább lássa. János szíve mindjobban megtelt a magányossággal, és elzárkózott az emberektől.

Nincsen ő otthon sehol, csak fent a hegyen, ahol szél vándorol, felhők futkosnak és a fű a földhöz lapul közel. Elrejtőzik az erdőkbe, s hetekig nem hallanák hírét, ha nem kellene juhait hazahajtania. A madarak nótáját hallgatja, és többen látták már, hogy utánuk futkos, mint valami gyermek. Így eltávolodott az emberektől, akiket pedig valamikor hogy szeretett! Nem hall mást, csak a madár dalát, sokáig elméláz egy-egy tisztás szélén. Föl-szege fejét és a felhőkre bámul, a futkosó szabad felhőkre.

*Felhő, lelkek futó csalogatója,
Hagyj nyugtot az emlékezetnek...*

Versek születnek ilyenkor lelkében, nóták, melyeknek szépsége úgy elbűvöli, mint máskor a hajnal, vagy a távoli hegyek kék színe. Vagy a hajdani lány... Szíve pattanásig feszül, és rohan a felhőkkel, eszeveszetten, mintha sárkányai lennének fent a zezugos fehér fodrok között. Hegyeket lép át ilyenkor, haja lobog a szélben, lobog az inge, pásztorbotja magától repül utána.

De néha kicsi volta jut eszébe, és tehetetlenségét érzi keserűen. A nagy hegyek között elvész ő, mint a mezei egér a barázdák árkaiban, a felhők elrepülnek útjukon a feje fölött, mások jönnek helyükbe. Mennek mind, haladnak, megvan az útjuk a nagy mindenségben, csak neki kell maradnia tétlenül és egyedül. Egyedülvalósága hiába várfa számára, amely mögé el lehet rejtőzni jól mindentől, ami elől menekülni akart. Hiába biztonság ez, a vár sokszor üresnek tetszik s omladozónak. Hogy belefogózna ilyenkor a felhőkbe, amelyeknek uszályai sokszor a hegyekig lógnak le, vagy még a völgyekbe is beereszkednek.

*Nóta születik ilyenkor ajkán, s ezt a szelek is el-
viszik örömmel mindenfelé:*

*Amott fut a felhő,
A szél irányában;
Verdes az én szívem
Szerelem lángjában.
Állj meg felhő, állj meg!
Fogjalak meg kézzel,
S vígy el engem, vígy el
Sebes repüléssel.
Vígy el innét messze,
Repüljön a szárnyad;
S még nyom se maradjon
Az égen utánad.
Ne tudja meg senki,
Hova lettem én el,
Ne tudják meg azt se,
Hogy búm hol emészt el...*

*És mikor a felhők ridegen tovább vonulnak a fák
fölött, az égen, szinte eszeveszetten kel ki magából, s
két karját az ég felé nyújtja.*

*Álljatok meg felhők,
Álljatok meg szelek,
Várjatok meg mind, mind...
Haj, veletek megyek...*

*Lecsüggeszti fejét, a szél arcába csapja a haját, s
botjára támaszkodva lassan megindul a ködös erdők
sűrűje felé.*

Nincs szabadulás...

I

Az öreg Séráné elnézett nyugat felé a hegyek fölött és hirtelen szaporábban kezdett forogni kezében a munka.

— Itt az este — mondotta a majorház előtt pizsmogó pásztorfiúnak, mintha valami különös nagy dolgot látott volna meg.

A nap a látóhatár alján bujdosott, messze a hegyek csúcsai között; azt válogatta, hogy melyik felhőbe feküdjék belé. Vörös volt és fáradt. Nagy tragédiát látott ma, és lázas fővel, gőzölgő homlokkal kereste a nyugodalmát. Aztán egy hús, hideg felhőbe mártotta üstökét, és eltűnt a hegyek fölül.

Séráné egyik kezével a majorház ajtaja előtt a földbe szúrt karót fogta, másikkal fennebb húzta a szoknyája alját, és lábát tisztogatta a rátapadt vastag sártól. A malacok vályújának oldalához súrolta talpa két szélét, majd elengedve szoknyája ráncait, másik oldalon húzta fel ruháját, és másik lábát is megtisztogatta. Csak így lépte át a vékony küszöböt, amely a majorház belsejét elválasztotta a körülötte elterülő nagy határtól. Ez a nagy tisztálkodás azonban hiábavaló volt, mert a délutáni zápor nem hagyott egy talpalatnyi száraz helyet a majorház földjén sem. A hegyről megindult áradat vize keresztülfolyt a házoldalként szolgáló lészák alatt és a vékony lészavesszők között. Sár volt belül is minden, az ágy és asztal lába megnedvesedett, felfelé szivárgott rajta a víz.

— Este van — állapította meg újból, ahogy belépett, mintha ennek valami különös jelentősége lett volna ma.

A pásztorfiú is az eget nézte, de nem szólt semmit. Csak bámulta a messzeséget, ahogy a nap után pirosak maradtak a felhők, mintha lázasan gőzölnének, s alattuk a hegyek kezdték előszedegetni lilás takaróikat, s betakargatták magukat.

Nagy dolog Séráné számára az este és a mindent beborító sötétség. Az átalvetőt nyakába kell akasztania ilyenkor, megrakva sajttal és ordával, ameddig csak fér. Keresztül kell vágnia a nagy, mély völgyön, amely előtte terült el, fel kell kapaszkodnia szemben a másik nagy hegyre, és túlfelől ismét leereszkedni a meredek hegyoldalon, amíg eléri a mélyben fekvő falut. Nem könnyű út! S most még síkos is a föld, az ösvényen csúszik az ember lába. Nem öregasszonynak való már ez. Rég volt, amikor bátran nekivágott a hegyeknek, fiatal kedvvel, erővel.

Ezért ügyel úgy a napra, hogy meddig van még fent az égen, és ha a völgy homályosodni kezd, ezért jön ki a száján önként a szó, olyan töredelmesen és bánatos lemondással, hogy: este.

Hát még a mai este!

— Kicsi fiam, hoztál-e fát? — kérdi az ajtó előtt bámészkodó gyermektől.

A kicsi pakulár nem volt fia, de mégis úgy szólította, mert szomorú sorsában jólesett, ha valakit közelebb vonhatott szeretetével a szívéhez. Anyaként bánt az árva gyermekkel, mert lelkének jóságát szívesen osztogatta azokra, akiket a sors melléje rendelt. Nem tett válogatást, hogy kit fogadjon szeretetébe. De nem is volt nagyon kibén válogatnia, mert a pásztori élet mellett kevés emberrel lehetett együtt. A kicsi, rongyos pakulár, vézna testével, mohón csillogó szemével, vékony és borzas hajával a reménység volt számára. Sokszor tisztára mosdatta sáros arcát, kérges kezeit, mert az árva gyermekkel rajta kívül nem volt ki törődjék. Ez nem állt benne a szegődségben, amit a gazda a gyermek rokonaival kötött, de még sok minden hiányzott onnan, amit az asszony anyai szíve önként adományozott.

Gyermekkel csak eggyel ajándékozta meg az Isten, de nem sok vigasztalást kaphatott tőle, nem sokat lehetek együtt. A fiú felnőtt lassanként, s naphosszat a juhok után kóborolt a hegyek között.

— Hoztam, néném, hoztam — válaszolta elkésve a pakulár az ajtóból, és tovább meresztette szemét a meszeségbe. — Jó ágat hoztam, lesz János bátyámnak reggel amivel kifőzze az ordát.

— Itt ma este észre nem is csináltak tüzet — mondta az asszony. — Mindent elmosott a víz a katlan alól.

Gondossága mindenre kiterjedt, mert hozzátartozóinak a sorsát akkor is mindig tudni szeretete volna, amikor nincsen velük. Úgy esett jól a lelkének, ha éjszaka hazafelé tartva, vagy otthon az ágyban egyedül végiggondolhatta, hogy mit csinálnak ezalatt a többiek a majorháznál. Mit csinál az ura, mit a fia, a nagy, legényescskévé nőtt fia... Itt különösen mindig sokáig elkalandoztak gondolatai.

— Bátyád hol van? — kérdezi most megint a fiútól, s tovább rendezget a majorházban.

— Rég elment.

— Hová te? — fordul meg sietve, mert nem vette volt észre az öreg major távozását. Nem szólt neki semmit, csak eltűnt. Az is különös ember.

— Nem tudom. Csak láttam, hogy megy. Elé az oldalon.

Az asszony az ágyra teszi az üres átalvetőt, és rakogatni kezd. Juhkölség, sajt, orda kerül az egyik fehér ruhába, a másikba is ugyanígy, és egymásután tűnnek el az átalvető nyílásán. Készen, összeállítva, minden gazdának külön, hogy holnap reggel újabb méregetés nélkül hordhassa szét a faluban.

— Vajon a Julanének sajtját hová tettétek el? — szól ismét a fiúhoz.

— Melyik Julanénét?

— A Senye Pistánéét. Jól tudod.

— Én biza nem tudom. János bátyám egyedül dolgozott velük, s egyet se szólt, csak elfutott, ahogy hívták.

Az asszony a hívás szóra ismét a gyermekekre figyel, aki csak úgy ejti ki a szavakat, mintha oda sem ügyelne,

mit mond. El van mélyülve a csodálkozásban, mintha sohasem látott volna még estét, vagy sohasem járt volna ezen a helyen. Pedig itt nőtt fel kicsikora óta, más vidéket nem is látott még. A szeme elmerül a ködös hegyek messzi félhomályában, és jólesik a lelkének ott megpihenni. Úgy vonzódik egész vézna testével a titokzatos ködök világába, mintha delejes erő laknék a szívében. A pásztorok szeme ilyenkor mélyül el és lesz a messzeségbe látó. A kicsi gyermek egész lényé csodálkozó két szemében van most.

— Ki hívta, fiam? — nyugtalankodik az asszony.

— Egy ember. Idegen volt.

— S vajon miért?

— Nem tudom, nem hallottam a beszédjüket.

— S merről jött az az idegen ember?

A fiú elmutat karjával egy irányba a hegyek közé, de lelkének sejtelmekkel telt ködös világából nem lehet kimozdítani. Tovább bámul nyugat felé és mintha teste belefáradt volna a lelke vándorlásába, nekítámasztja hátát a majortház oldalának.

Az asszony tovább rakosgat bent, siet, mert nemso-kára besötétedik. Hirtelen csengettyűszó hallatszik, mire kinéz az ajtón. A csorda közeledik hazafelé, szép, hullámos háttal jönnek a juhok, elé a hegyoldal. Bégetnek, foszlányokba szakad a hangjuk; sokfelé osztozik rajtuk a hűvösödő szellő.

Szép, csendes este van, a földből tiszta levegő árad, a megázott föld illatától terhes.

Séráné messze néz az útra, amely előtte áll, és ismét szomorúság borul rá. Hogy így kell bujdosnia este, reggel, kóborolni a nagy határon egyedül, mint akinek senkije sincsen. Mire hazajön a fia, neki már menni kell, csak éppen hogy pár pillantást vethet arcára, melyet annyira szeret elnézni. És már menni kell mostohául, és elhagyatottságán nem enyhít semmit az, hogy hazamegy. Nem sok öröm van abban. Egyedül kell benyitania az ajtóján, egyedül kell megbontani az ágyat az üres házban, egyedül kell befeküdni a párnák közé. Nincs ember, nincs gyermek a takaró alatt, nincs gyermeke az egész házban, nincs senkije sehol. Most kétszeres örömmel néz a fia elé.

— Jödögél — mondja boldog megnyugvással, ahogy meglátja.

A juhok egymást verik le, úgy futnak be az elhúzott lészánál az üres kosárba, a kutyák a majorház nyitott ajtójával szemben telepednek le pihenni.

— Megáztál-e, fiam? — kérdezi, és alig várja, hogy fia közelebb jöjjön hozzá.

A legény kelletlenül válaszol, s nem néz az anyjára.

— Nem erősen — feleli, és másfelé tart, mintha sok dolog várná valahol, pedig semmi egyéb tennivalója nincs, csak hogy a juhok után visszahúzza a lészát.

— Hogyne áztál volna meg, né milyen rajtad a gúnya. Ki lehetne facsarni.

A fiú konokul fordul el, és mogorván szól maga elé.

— Hát akkor kifacsarom.

Az öregasszony megütődik a válaszon. Ki akart indulni éppen az ajtón, hogy ő menjen közelebb, ha a fiú nem jön. Mellette szeretett volna lenni bár egy kicsi ideig, az indulásig. De ez után a szó után nem mozdult meg a lába. Ott marad egy helyben, s fáradtan az ajtó fájának támaszkodik.

— Fiam, fiam... — s elnézi hosszan, bánatosan, mereven. Sáros a szoknyája alja, csatagos: sokat futkározott itt kint estefelé a malacok után, s az eső miatt a tyúkok sem akartak előjönni a bokrok alól. És most áll fáradtan, megtörve. S a fia nem jön feléje, kerüli.

— Gyere be, fiam, keresek más inget. Tedd szárazba magad.

Beszél, kínozza magát a szóval, tudja, hogy a legény úgysem hallgat rá.

— Jól van így, hagyja. Ne törődjék annyit velem.

A legény lészákat rakogtat, dolgozik, ha nincs is mit. Nem is legény, még csak legényke. Nyílóban levő teste duzzadva bomlik szét, mint a szárba szökkenő vetés.

— Hogy megnőtt! — veszi észre, de csak magának mondja. — Hogy megnőtt... egyszerre csak nagylegény lesz belőle. Nagylegény, s még mindig pásztor. Pakulár. Édes fiam, mi lesz belőled... Apádnak hiába beszélek. Hiábavaló... Pedig belőled nem lesz major soha. Nem arravaló vagy... Nem arra születted, nem arra születtek én téged. Én, én, a te anyád. Azt akarom,

hogy ne élj vademberként a hegyekben, a legelőn, az állatok között. — Jancsi, Jancsi, fiam te...

— Mit mond? — fordul meg mogorván a legény.

Az asszony megzavarodik, mert nem számított arra, hogy a fia meghallja sóhajtását. Kicsi ideig hallgat, aztán szót kap, hogy eltakarja fia előtt is a lelkét, amelyből most egy csöpp keserűség kicsöppent.

— Azt akartam csak kérdezni, hogy segítsek-e fejni?

— Nincs szükség, én egyedül is meg tudom csinálni. Kijed csak menjen haza minél előbb már! Sötétedik.

Nem tudja, hogy a fia miért mondta, szeretetből, gondosságból-e, vagy csak azért, hogy megszabaduljon tőle. De a szavak a szívére nehezednek. Mert csak úgy félvállról vetette oda a néhány szót a fiú, és feléje sem nézett. Nem volt vigasztalás benne, s emiatt olyan lett, mint akár a sötét gonoszság.

— Hát elküldesz, fiam? — s az asszonynak szinte kiesik a könnye.

— Én nem küldöm, maradjon ameddig jólesik.

— Nem bánod úgyhát, akármit csinállok — mondja, és a sárba bámul, az ajtó elejébe, ahol ott maradt a juhok körmeinek hegyes nyoma s meggyült bennük a víz. — Nem törődsz velem — mondogatja, és hallgat utána hosszan. Aztán összeszedi minden erejét, úgy fordul a fiához kétségbeesetten.

— Hát anyád vagyok-e, János?

A legény lesütött fejjel válaszol, nem nézne fel a kalap alól.

— Kied az.

— Miért beszélsz akkor így velem, fiam. Meg tudnád-e mondani? Mivel érdemeltem én ezt...?

Az asszony a majorház alacsony ajtajának gerendáját fogja, és szemét mély fájdalommal szegezi lázongó fiára.

— Én meg azt is — mondja a legény ingerült hangon, a kalap alá behúzott arccal, maga elé meredve.

— Hallám, hallám — erőlteti a majorné.

— Azért, mert nincs szükségem anyára!

Gyorsan mondta ki, határozottan. És hirtelen úgy érezte, hogy könnyebb lett élete a földön. Megszabadult egy nagy lánctól, ami lekötözve tartotta. De szavai

után nagy, döbbenetes csend lett a hegyek felett, és a következő pillanatban szinte félelmet érzett nagy egyedültségében.

Az asszony hangja bátortalanul még próbálkozott.

— Nincs-e?

— Nincs!

A válasz most már könnyebb volt, és úgy érezte a fiú, hogy képes volna ismételni a világ végéig és mind erősebb, mind dacosabb lenne a hangja.

— Nem kell neked hát anya többet? — ismétli önmagát kínozva az asszony.

— Anélkül kell megélnem már ezután.

A juhok nem tudtak nyugton elhelyezkedni a kosárban, öklelték egymást, tusakodtak. Az egyik hirtelen kidugta a fejét két lésza között, de mire a dereka is kiszabadult volna, János nagyot rúgott az oldalába. A szerencsétlen állat bendője puffant, s a juh nyöszörögve ódalgott vissza a többi közé. Az anya látja fia vadságát, és tisztán úgy érzi, mintha őt bántotta volna. János miatta volt indulatos, és azt a haragját öntötte ki a juhokra, ami ellene forrt fel.

Bennebb lép a majorház ajtajából, felkapja a köténye alját és az egyik sarkába beletemeti arcát. Fekete főrevaló ruha van rajta, fekete lájbi a hátán, s két karján a fehér ing csendesén reszket a zokogástól. Nagy későre mégis megszólal.

— Hát ki kell teneked, fiam? Helyettem...

János benne él komor világában, egyedülvalósága szinte jólesik.

— Senki.

Az anya tudja, hogy fiát mi gyötri, rég tartott attól, hogy fiatal testében megszólal a vágy, a lázadás. Aggódott, mert tudta, hogy elveszett az ő élete, ha apja vére van benne. De egyre csak ezt hajtogatja:

— Ki lehetne, aki téged jobban tudjon szeretni, mint én...

A legénynek lepattan szájáról a gonosz válasz, és dacosan, gyilkolva mondja:

— Szerető!

Fájdalmat jelentett ez a szó számára, de most mégis örvendett, hogy fegyverként használhatta anyja ellen,

akitől mindenképpen szabadulni akart már. Keserőség és dac volt lelkében, amit csak torzult mosolyra húzott szájjal fejezhetett ki. És a keserőséget nem anyja okozta, a dacot nem az ő jelenléte serkentette.

A szívén esett seb fáj, és az asszony magába révedt.

— Úgy, úgy, fiam, igazad van — mondotta, s Jánost elveszítette szeme elől.

*

Behúzódott a sötétbe, és sokáig elgondolkozott egyedül. Aztán megindult az ajtó felé, ment egyenesen ki a szabadba. A majorház előtt magasra emelte fejét, széthordozta tekintetét az estébe boruló komor hegyek fölött. És ment egyenesen tovább a juhok kosara irányába, és nagy elhatározással a fia elé állott.

— János! Tudod-e, hogy két ember halála terheli apád lelkét amiatt, hogy te megszülettél?!

— Nem tudom, anyám. Nem volt kitől eddig megtudjam.

De hangjából érzett, hogy tudja. Az asszony azonban nem vette észre.

— Hát elmondom neked, hogy tisztában légy vele, amikor a te utadon elindulsz. Hogy lásd meg, milyen ez az élet.

A fiú lelke lángra lobbant. Egy idő múlva így szólt:

— Jól teszi, anyám.

Az asszony elkezdte a történetet, s amíg beszélt, egyfolytában állott a hegy tetején, szemét az éjszaka mindjobban sűrűsödő homályába szegezte. Csak néha tekintett fia arcába, amelynek vonásait az éjszaka elhomályosította. De az anya szeme így is tisztán látta maga előtt, mert lelkében élt.

— Apád derék legény volt hajdanában. A te korodban két ilyen legény is vált volna belőle, mint amilyen te vagy. Erejének híre járt hét faluban, nem csoda, ha egyszerre mind meghunyasodott a falu többi legénye, amikor hozzám kezdett járogatni. Nem mertek vele szembeállni, hát más utat kerestek arra, hogy hozzám közeledhessenek. Mert értem versengtek valamennyien, szép lány valék én is valamikor, úgy mond-

ták... De nem magamról akarok beszélni, lejárt már az az idő, s nem akarok beszélni apádról sem.

Kicsit elhallgatott, mintha az arcokat keresgélte volna az emlékek messzi homályában, aztán derekát megrándította, olyan mozdulattal, ami még délceg leánykorának visszajáró vonása volt.

— Hárman voltak, akik egyformán szerettek, és a három közül nem akart egyik sem megválni tőlem. Volt egy magas, barna hajú, a leggazdagabb mind a hármuk között, és volt egy hirtelenfekete, eleven legény, akinek fényes két szeme úgy repeselt sötét szemöldöke alatt, mint a madár. Nem mondom meg a nevüket: halottak már úgysis, hiába kutatnál utánuk. És ha emléküket kezdenéd keresni a faluban, mindenféle mendemondára akadnál, csak az igazat nem tudnád meg. Az igazságot elmondom most én neked, és érd be ezzel.

— Furcsa beszéd — mondta a legény.

— Különös, fiam, különös. Mint a mesében, úgy versengett értem a három legény. Most is úgy tűnik элем. És olyanok is voltak valamennyien, olyan szépek, olyan felejthetetlenül szépek, s úgy el is tűntek, mint ahogy a mesének vége, mihelyt a leány férjet választott. Egy napon — ősz felé — összeállott a másik két legény és elment apádhoz. Azt mondták, hogy válasszanak, döntenek végre, kié legyen én. Fortélyoskodtak, hogy apádat valamiképp ártalmatlanná tegyék a nagy erejével. Így szólott az egyik: „Tudjuk, hogy nagy-ügyes legény vagy és veled nem versenyezhet senki. Te mindegyiknél hatalmasabb vagy, és ha küzdésre kerül a dolog, valamennyi ellenfeledet levered, és tiéd lesz a lány. Azt azonban nem tudhatjuk, hogy a leány melyikünket szereti a legjobban és kié lenne legszívesebben. Te erőszakkal elveheted, de hátha a szíve nem a tiéd lesz akkor sem, hanem valamelyiké itt, kettőnk közül.”

Az asszony szünetet tartott, aztán folytatta:

— Apád csak kacagott, és mosolygó arccal várta, hogy hova lyukad ki a legények beszéde. Aztán megszólalt büszkén, ilyen volt mindig.

„Nem bánom, döntsük el. Ott van az a nagy sárguló diófa. Alája megyünk és megvárjuk, hogy három dió essék le magától. Az első kettő lesz a tiétek, a

harmadik az enyém. Mikor mindhármunknak meglesz a diója, feldobjuk őket, és akié a legmagasabbra megy, azé lesz a leány. Hogy kinek a diója megy a legmagasabbra, azt könnyű megtudni, mert az esik le legutoljára. Vagy, ha nincs türelmetek várni, odamegyek és megrázom a fát én magam.”

— Apád várta a választ, de a legények nem szóltak semmit. Látták, amint a két barna dió, amit ők dobnak fel, hamar leesik, míg a harmadik még a magasban szállong. De apád biztos volt, látod-e, abban, hogy én az övé leszek mindenképpen. Véletlen játékára is fel merte volna tenni sorsát. A két legény azonban nem egyezett belé.

„Nem mi kell eldöntsük azt, hogy kié legyen a leány — mondották. — Válasszon ő maga!”

„Benne vagyok a játékban” — szólt apád, és tetszett neki az egyezkedés. Mert csak a tündérlányok szépsége felett szoktak így osztozkodni. Sokszor elmondotta azután nekem, hogy s mint történt ez. Ketten voltunk a nagy határban, ő a fiatal, délceg pásztor és én a felesége, akiket már Isten is egymásnak ítelt. És beszélt nekem, beszélt, mert akkor még nagy szeretet volt köztünk.

„Jól van” — mondotta a másik kettőnek, „megkérdezzük őt magát, és akit választ, azé legyen”.

— A másik kettő arcán öröm ömlött el, de apád ekkor ismét megszólalt.

„Most már nekem is kikötésem van.”

„Halljuk, mit kívánsz.”

— Apád csak kacagott most is, amint kimondotta az ítéletet.

„Ha játék, hát legyen játék, igaz-e?”

„Úgy van” — hagyták rá gyanakodva.

„Válasszon a leány, de a másik kettőnek meg kell halni. Annak a kettőnek, aki a választásnál kiesik.”

„Jószántából?”

„Úgy!”

„És vajon miért?” — nyugtalankodtak.

„Hogy volna egyébként biztos, hogy a harmadik boldogságát nem zavarják és félreállnak egészen a leány útjából, akinek szépsége nélkül nem élhetnek?”

— Ebben mindnyájan megegyeztek, mert úgy látták, úgy sem ér semmit az élet annak, akire nézve rosszul dől el a sors. Eljöttek hozzám mind a hárman egyszerre, de azt titokban tartották, hogy milyen megegyezés áll fenn közöttük. Szerettem őket, de a választás mégis könnyű volt.

Az öreg Séráné elhallgatott, arca nem látszott a sötétben. Hideg, nedves levegő borította be a hegyeket, a juhnyáj felől kolompok és csengők halk hangja bátorzkodott elő. Bizonytalanságba foszlott szét minden, mintha új világnak kellene megszületnie belőle.

— Fiatalon az ember nem sokat törődik a halállal — sóhajtott az asszony, és tovább akarta folytatni a történetet.

— Nem, nem — szólalt meg csendesen a legény.

— Csak játszik vele, mert nem tudja, mi az.

— Ugye, így volt akkor is — mondja a fiú, és mozdulatlan arcának merev vonásai kiemelkednek a sötétből.

— Így biza, János. A fiatalság sok meggondolatlanságba kergeti az embert. Apád eleget tudna erről beszélni.

A legény úgy állott, mintha a hegyekbe gyökerezett volna a lába.

— S az apámé lett a választás, ugye?

— Az övé, az övé, kié lehetett másé, azt kérdezem még most is magamtól... Én magam is ezt kérdem még mindig esténként, mert csodálatos dolog volt, ahogy ez történt. Úgy szerettem apádat, olyan szép legény volt, nem is választhattam volna másképpen. Nem! Nem — tört ki hevesen az emlékezés újraéledéséből.

— S mi lett belőlünk, mind a kettőnkől? Gyötrelemmé vált az életünk.

A fiú nem hallotta az anyja utolsó szavait, a leányválasztó legényeknél járt az esze. Egyszerre úgy érezte, hogy közelebb sodródott az apjához, akitől egész életében tartózkodott durva természete miatt. Úgy megszerette egyszerre azt az apát, aki valamikor éppen olyan gyötrelmek között élt, mint ő most. És zárkózottságának, mindenkivel szemben való tartózkodásának oka egyszerre megvilágosodott előtte.

— S a két legény meghalt, mert apámé volt a szerencse?

— Meghalt, fiam, meg — sóhajtott az anya. — Meghaltak, ellettek rövidesen a föld színéről. Úgy tünnek el, hogy senkinek sem ébredt gyanúja a haláluk miatt. Csak nekem volt különös, hogy olyan hamar egymás után odalettek.

Fájdalmasan és töredelmes hangon mondotta, mintha a maga nagy bűnét vallaná.

— Halálukkal az én boldogságomat is eltemették. Nem volt többet nyugtunk se nekem, se apádnak. Én csak azt tudtam, hogy meghaltak, de apád biztosan azt is tudja, hogyan. Egyszer megkapták az egyik legényt az erdőben, a magas, barna hajút, egy nagy szakadék mélyén. Nem tudódott ki soha, hogy került oda, miképpen halt meg. A kisebbik azután, az eleven szemű, fekete legény kóborolni kezdett. Félt a haláltól, bujdosott.

Séráné zokogásban tört ki. Zokogása úgy hangzott az este mély csendjében, a sötét hegyek felett, mintha kóborló sírás vonulna végig a magasban, gazdátlanul, hogy a fiatalság könnyen szerzett bűnei felett virraszson.

— Nincs nyugtom, nincs békességem nekem sem. Nem is kell, nem kell! Hadd büntessen az isten, ha nem tudtuk mi fiatalok, hogy mit csinálunk. Nincs nyugodalmam, látom a villogó szemű, hirtelenfekete legényt, amint örökké kísér az utamon. Velem kíván élni a halálon túl is. Nem mert meghalni, mondom, nem mert. S jól tudom, biztos vagyok felőle, fenyegette, emlékeztette fogadalmára, aminek a másik valamiképpen már eleget tett. Ő élni szeretett volna, és bujdosott. Azután egyszer fát vágtak az erdőn, sokan. Apád is közöttük volt, és ott volt az a fekete szemű legény is. Itt történt azon a délután, hogy egy nagy fa maga alá nyomta a legényt. Senki sem tudta, miképpen... A fekete szemű legény nem volt többé, és nem volt a magas, barna hajú sem. Apád egyedül maradt, és vége lehetett volna a mi történetünknek, ha vége lett volna...

— Így hát apám ölte meg őket — mondotta a fiú.

— Ne mondd ki a szádon, honnan tudhatnád te. Nem tudja senki, senki a világon, én sem tudom.

Az asszony nem szólt többet, csak sokáig sírt. Csendesen zokogott, reszketett belé meggyötört öreg teste. De állt rendületlenül, erősen. Későre rezzent magához, és amikor a majorház felé indult, még ennyit mondott:

— Elbeszéltem neked, ami történt, fiam. Most hát neked is megvan a magad útja, amin egyedül jársz. Látom, megnyílt már a szemed, csillog és sötét. De ügyelj jól magadra, ne légy olyan, mint apád volt. Mert látod, mi is hogy szerettük egymást, s mi lett belőlünk. Jobb lett volna, ha nem is találunk egymásra soha.

Egyedülhagyottságának fájdalma mélyen ült benne, s ahogy az úton elindult szép fiatalságának emlékével, nagyobb keserűség fogta el, mint bármikor mostanig. Eddig csak az asszony volt elhagyva, most az anya is elhagyottá vált. Zsugorodott, esett össze, míg végleg eltűnik a hegyek közül, már nemsokára.

— Én hát mehetek egyedül. Haza vagy akármerre. Vehetem a nagy terüt a hátamra, amíg bírom. Amíg össze nem esem alatta. A gyermekemnek sincs már szüksége rám, pedig ő volt az egyetlen, aki miatt érdemes volt ezen a világon emésztődni. Kinek kellek hát vajon?... Asszony vagyok, nincs férfiú mellettem, ki szeressen, támogasson, anya vagyok, s nincs gyermekem.

Aztán hirtelen megtorpant.

— Hát az én fiam meddig fogja szeretni azt a leányt, aki miatt mindent elhagyott? Meddig lesz boldog vele, s mikor unja meg, mint ahogy megunt engem is az uram, az ő apja?...

Választ nem tudott adni reá és sokáig eltörődött felette. Kinézett a majorház ajtaján: egyetlen mozgás sem zavarta az éjszaka békéjét, csak a juhok halk neszei hallatszottak néha...

— A terüm készen van mára is, mehetek — mondta végül, és átalvetője után nyúlt. Fellódította hátára a nehéz batyut, s kilépett az ajtón. — Vajon még hány estére kell magamnak összerakjam ezt a terüt, amíg megkönyörül rajtam az Isten?

De ekkor jött az öreg Séra János is, és arca sötétebb volt, mint a föld, amely fölül lement a nap.

— Hova készülsz? — kérdi az asszonytól kurtán.

— Én haza.

— Hát egyet se menj sehova most.

Az asszony tanácstalanul állott egy ideig, nem tudta, mitévő legyen.

— Mit csináljak, ugyanbiza?

— Tedd le azt az átalvetőt.

Röviden beszélt az ember, de szavaiból látszott, hogy még sok maradt mögöttük kimondatlan. A majorbotja végét a földbe szúrta, és nyugalmat erőltetett magára. Rátámaszkodott a botra, és szótlánul állt. Két lábán a harisnya térdig fel csupa sár, bocskora ki sem látszott az agyagból. Az asszony nyugtalanul tétovázott.

Csak hallgatnak, a major maga elé néz, az asszony a majorra.

— Hol voltál, János, mit csináltál? — szólal meg végül az asszony.

A major rövid hallgatás után világosan, kurtán válaszol:

— Minya meghótt.

— Melyik Minya, mit beszélsz te?

A majorné összeteszi két kezét az átalvetőn, s az urára bámul. A halálhír kiriasztotta lelkéből a maga gondolatait s helyet szorított a nagyobb árnyéknak.

— A pakulár — mondja az öreg Séra.

— A Koncz István pakulárja?

— Az.

— Hát az hogy ilyen hirtelen?

— Hogy?... Agyonverték.

Az asszony nem tud szóhoz jutni a hirtelen megdöbbenéstől.

— Agyonverték?

— Azt agyon — mondja a major, s előbbre hajlik a botjára, elnéz, ki, messze a hegyek tetejére. Tekintete olyan merev, mintha üveggé vált volna a szeme.

— S ez mikor történt? — kérdi az asszony, s ő is úgy veszi a halálhírt, mintha meg volna parancsolva, hogy csak maga előtt a földet nézze és az átalvetőt.

Két ember sötét alakja emelkedik ki a földből, a harmadik, a legény távolabb rejlik, a juhok mellett.

— Ma délután — mondja a major, és kiköp a földre, mintha nyugodt volna, éppen úgy, mint azelőtt. — Délután kellett hogy történjék.

— S vajon ki? — kérdi tovább Séráné, és az ura arcába szeretne látni.

— Nem tudja azt senki. De mióta a nap lement, már keresik a csendőrök. Azt beszélük, hogy itt kell legyen még valahol közel az erdőkben.

— Jaj, hogy ilyenek történjenek még most is a világon! — szedi össze erejét az asszony. — Istenem, istenem, ma reggel még láttam, amikor ment a juhokkal. S né, estére már... Ki tudja, mire ébred az ember s mi lesz vele, mire lenyugszik a nap... Milyen fájin legény volt szegény, s milyen hirtelen meg kelle haljon...

Az öreg Séra mereven néz a semmibe.

— Mivel ütötték? — fordul meg hirtelen az asszony.

— Nem lehet tudni.

— Hogy ilyen gonosz emberek vannak a világon!... — tépelődik az asszony. — Mint az állatok... Jaj, kínlódott-e szegény sokáig vajon, vagy egybe meghalt... Ki tudja? Milyen ügyes legény volt... Elnéztem, amint ment elé a hegyen... Még azt számígtattam, hogy melyik lehet nagyobb idős, a mi fiunk, vagy ő..

Az asszony tovább beszélt, és mert szánta a fiút, most jó lelkével mindent bevallott róla, amit eddig, amíg élt, elhallgatott volna. Olyan dolgokat ismert el, amelyek tekintetében különb volt az ő fiánál.

— Erős, szép legény vala, vállasabb, nagyobb a mi fiunknál is. Heves vérű legény volt, hátha most is ez vitte eddig...

Aztán tűnődve hozzátette:

— De az én fiam ártatlan legényke. A madárnak se vét.

II

Sok idő eltelt így, míg Séráné ismét szólt.

— Merrefelé van most a Minyáék majorháza?

Az asszony kitágította a sötétben két szemét és úgy keresgélt a hegyek között, a völgyekben. Kicsi idő múlva az öreg Séra is megszólalt:

— Nem látszik, de ott van szemben az út kanyarulójával egy irányban, túl a hegyen.

— Mennyi idő alatt lehet odajutni? — kérdezte az asszony.

— Egy jó félórányi az út. Csak keresztül kell vágni a hegyen, egybe ott van ahajt a hajlásban. De ilyenkor sáros időben nehéz odavergődni ösvény nélkül.

Az asszonynak már készen a terve, hogy hazafele menet letér az útról és benéz a másik majorházhoz, amely most gyászba borult a legény halála miatt. Az éjszaka sötétjében meg sem látja az ura innen... Mit számít neki, hogy nehéz az út... Meg van ő már szokva mindennel. Sokat hurcolkodott életében ilyen szakadékos helyeken.

— Egyebet hát nem tudnak arról, hogy miképpen ölték meg... — vélekedik, s az átalvetőt megcseréli a vállán. Két lábát széjjelterpeszti a sárban, de még így is megtántorodik a nagy tehertől. Úgy érzi, hogy most még nehezebb a terü, nem tud olyan könnyen mozogni alatta, mint máskor.

Megindult. A hegyek feketék voltak, a völgyek beteltek homállal, és Séráné lába alatt elveszett az ösvény. Csak éppen akkora látszott belőle, mint egy tehénfarok, amire kétszer ráléphet. Ez kígyózott tovább

előtte, s ezt méregette, lépegetett. Elfelejtette a gondjait, elhagyatottságát, nem jött most útközben eléje az otthoni üres ház, ami várja, hogy elnémítsa, mint más-kor.

Csak nekivágott a völgynek s a hegyeknek, elhagyottan, cipelte hátán a nehéz terhet, amit holnap reggel majd szétoszt a faluban. Észre sem vette már, hogy a hátán van, úgy megszokta hosszú életén keresztül, mert így volt minden nyáron. Hiába jött az öregség, úgy képzelte, hogy csak a teste nehezedett el, mert a batyu is már valósággal hazzátartozott testéhez. Eltűnt az ösvényen a hozzátartozói elől, s egyedül baktatott a homályban. Az égre nem ültek ki csillagok, mert sűrű, nehéz felhők úszkáltak fent. Nem volt nekik való idő. A föld hűvös lett, érezte az asszony mezítelen lába, és gyorsan kapkodta őket. Az ugarról vékony pára szállott fel, mert a lehűlt felszín alatt ott volt még a forró napok tüzének a heve.

Séráné nem gondolt most magára, mások foglalták el lelkét. A két legény, aki ma meghalt. Mert meghalt számára az ő fia is. Nem felejtkezhetett meg a fia viselkedéséről, s mihelyt egyedül maradt a másik legény halálhírével, János is eszébe jutott. Sőhajtott, kereste az ösvényt, a szárazabb helyeket, és érezte, tisztán érezte, hogy az ő fia is meghalt. Meghalt, reánézve. Felnőtt, megy a maga útján.

— Elhagytál, fiam, te is — morzsolta maga elé a szavakat.

A gyermek megszületése nagy boldogságot hozott neki valamikor, egyszerre megváltoztatta az életét. Mert volt akivel töltse az idejét, s ahogy nőtt a fiú, volt akivel beszélgesen, akinek minden gondját elsorolja. Volt egy társa a világon. Ezért érte olyan nagy csapás ma, amikor Jancsi így beszélt vele. Már ez is csak volt... Pedig ez az élet sora, nem lehet változtatni rajta. Nincs mit elpanaszolnia. A fiú felnőtt, és leányt keres magának. De mégis: halottam van nekem is, halottam...

Ezért sietett úgy a másik szerencsétlen anyához, akinek holtan feküdt a nagylegény fia.

— De én mégis boldogabb vagyok, nem szabad így vétkezniem — gondolta. — Az én fiam él, láthatom az arcát mindennap. De az a másik már ki van terítve, letakarva. Itt igazi, nagy, veszedelmes halál járt a délután.

Az ösvényről letért, és nekivágott a hegyeknek, mert odaért, ahol az öreg major magyarázta az utat a Konczék majorháza felé. Nehezen haladt, szokatlan volt a hely. De ott van túl a másik asszony, aki szintén anya, akinek szintén fia volt, és aki sír most. Sietni kell!

— Pedig még azt hittem, hogy elveszi Senye Julist — gondolta tovább. — Milyen szép ügyes legény volt, és hogy szerették egymást! Mondtam is én eleget a leány anyjának, hogy beszéljenek jól vele, mert megérdemli. Azok fogták is, szerették is. S ez a Mínya el is vette volna...

A hegy tetejéről visszanezett a majorház felé.

— Mégis tüzet csináltak, úgy látszik...

Elnézte a hunyorgó, kicsi piros parázst, amint a ködöt keresztülperzseli ott a hegyoldalban. Aztán megindult lefelé a lejtőn.

Nem tudhatta, mint gyötrődik a fia ott a kicsi parázs mellett a nagy éjszakában.

Lámpavilág szűrődött ki gyéren a Koncz Józsefék majorházából, így észrevette az asszony messziről. A deszkahasadékok mentén vékony fényvonalak húzódtak, mintha arany zsinórral díszítették volna fel a kálitát a temetésre. A majorház előtt tűz égett, valaki eszeveszetten rakta, ropogott az ág és repültek a szikrák az ég felé. Embert még nem lehetett látni, de a sírás már elkóborolt ilyen messzire is a sötét éjszakában. Kereste nyugtát a barázdák között. De ezen az éjszakán kevés volt az egész nagy határ valamennyi barázdája, hogy a sírás mind koporsót találjon.

*

A legény holtteste ott feküdt a majorház közepén a földön, fehér lepedővel letakarva. Körülötte aggodalmas arcú emberek szorongtak a kicsi deszkaházban. Komor tekintetű szótlán emberek, levett kalapjukat a

kezükben fogva. Tekintetük a halottra meredt, s nyelvük alatt megfagyott a szó. Az asszonyok feketébe borulva zokogtak mindenfelé.

Konczné, az öreg Konczné halott fia fejénél állott, s két ember fogta kétfelől, hogy össze ne essék.

— Édes fiam, édes jó fiam... — folyt a szó erőtlen szájáról, s a két szeméből ömlő könnyeket nem győzte törölni. Már nem is törődött velük, hagyta, hogy fusanak az orcáján szabadon.

— Mért kellett ilyen hamar itt hagyj minket — ismételtette a szája öntudatlanul, ki tudja már, hányadszor. Mert fáradt elméjét fekete kendővel borította el a nagy fájdalom. Nem maradt számára a világból egyéb, csak a fia holtteste.

— Még ünnepi ruhába sem öltözhettem, így kell hogy megsirassalak, látod-e... Rongyosan, nyomorúságosan, ahogy egész nap a hegyeken járok... Jaj, mert úgy haltál meg, mint ahogy a fáról a mosolygó alma hirtelen leesik.

A férfiak nem szóltak, csak nézték a holtat. Mintha azt várták volna, hogy szemük erejétől életre támad a legény, és elmondja, ki oltotta ki életét. Mert emberi ész józanon nem foghatta ezt fel.

Egyszer aztán az öreg Koncz hangja indult el bátran a csendben. Rezegett, mert nehéz volt a fájdalomtól és alatta minden elsüllyedt.

— Megöltek hát, fiam!

Az asszonyok sírása is elállott egy percre, mindenki az öreg majoron felejtette tekintetét, aki kimondta a nagy szót, mely ott bujkált mindnyájuk agyában, de nem merték nyelvükre venni. Az öreg Koncz tovább állott mozdulatlanul, s szavait egyenesen halott fiához intézte:

— Megöltek, de én is megölöm azt, aki gyilkosod volt!

Kivált a többi közül, s megindult egyedül az ajtó felé. Kilépett a sötétbe, de teste nem tántorodott volna meg a nagy fájdalom alatt. Erős elhatározás tüzelt benne, hajtotta. Azt lehetett várni, hogy nekimegy az éjszakának és nem áll meg addig, míg keze közé nem

keríti a gyilkost. De a küszöb előtt megtorpant, és rendelkezni kezdett:

— Rakjátok az ágat, halomra!

A tűz körül ülők közül egy legény nagy rakás ágat ölelt fel, és a tűz közepére dobta.

— Úgy, hadd ropogjon! — mondta zavarosan az öreg, ami már szinte ujjongásnak tetszett. Tekintetét a lángok közé meresztette, majd hirtelen felkapta fejét.

— Hogy nőjön fel a lángja a hegyek fölé, és világítsa be az arcát annak, aki most menekülni akar...

Az emberek, kihúzódtak lassanként a szűk majorházból, s a nagy éjszaka sötét ege alatt csoportokba verődve halkán beszélgettek. Száraz csutkókat kerítettek, s azokon húzódtak meg a tűz világa mellett. Hol a tüzet bámulták, hol az eget. De világosság semmiképpen nem került a lelkükbe se innen, se onnan.

— Nagyerős ember ez a Koncz — beszéltek. — Szíve szakad meg a fájdalomtól, de nem mutatja senkinek. Magába fojtja, úgy jár a halott körül. De a bosszúját bent forralja, s egyszer lángra lobban. Egyetlen fia volt! S tudjátok, ugye, mit tud tenni az apa gyermekéért...

A sötétségből kiválik a hegyoldalon egy folt, megmozdul, mind nagyobb lesz, mind közeledik. Séráné jön. Egyik csoporthoz lép, de a gondokon virrasztó emberek nem veszik észre, hogy új gyászoló érkezett. Köszönésforma hangok tűnnek el, s megint visszasülylyed mindenki magába.

— A legény hol van? — kérdezi az újonnan jött asszony.

— Ott fönt az égben, Isten öfelsége előtt — szól egy komor hang.

— De a teste...

— Azt megkaphatod ott bent a majorházban. Séráné leteszi kint az átalvetőt, a derekához fel-

csiptetett szoknyáját leereszti, úgy lép be az ajtón. Megigazította magát, kötényét lesimította, fejkendőjét újra kötötte, mert a halott nagy úr, aki mellé tisztelettel kell lépni.

Ahogy a legény leterített holttestét meglátja, egybe kiesik szeméből a könny. Csendesen sírdogálva lép a

legény anyjához, s közben ingeujjával törülgeti a szemét.

— Eljöttem én is, Jula. De már mindhiába sírunk... Belé kell törődni.

Azért jött, hogy vigasztalja a szerencsétlen anyát, de most itt nem tud semmi egyebet mondani, csak azt, amit mindenki elmondott. Előtte fekszik a halott a földön, s kint terjeng a nagy, sötét éjszaka, amelyben valamennyien elvesznek, akik itt vannak, majorházastul, tüzestül. A föld egyszerű teremtménye érzi, hogy nagy hatalmak, láthatatlan erők rendelkeznek a világon mindennel.

Megáll a legény holtteste mellett, s a fehér lepedőn keresztül nézi. Feje a csendes sírástól jobbra-balra hajlong, kitapogatja tekintetével a halott alakját a lábától a fejéig. Aztán kicsi idő múlva megkérdezi:

— Meg lehet-e nézni a lepedő alatt?

— Már mind nézhessük — bölintanak rá a fájdalomtól együgyűen a bentlevők.

Séráné felemeli a legény fejről a takarót, s erre, mint a megpiszkált sebből a vér, az anyából megint hangos szóval tör ki a zokogás. A legény testét már megmosták a vértől, de így is formátlan az arca, felpuffadt, alig ismernek rá.

— Édes fiam, hogy így kelle járjál...

Visszaengedi a fehér takarót, s a halott arca eltűnik. De továbbra is maga előtt látja, amit nem lehet soha elfelejteni.

— Be ügyes legény voltál — dicsérgeti a halottat az anyja előtt. — Úgy szerettelek, mint az édesfiamat.

— Csak ne így halt volna meg! — zokog Konczné, s arcát a Séráné karjába fúrja. — Ha a jóisten vette volna el, megnyugodnék... Ha tudnám, hogy az ő fel-séges akarata volt... Könnyebb volna beletörődni.

Séráné vigasztalni akarja, s biztató hangon szólal meg:

— Így is a jóisten vette el, Jula... Az ő akaratából történt.

— Nem, nem! — rázza a fejét kétségbeesetten az anya.

Séráné csak kitart továbbra is a megnyugtató szavak mellett, és egyre ismételteti:

— Minden a jóisten dolga...

— Nem! Nem! Az én fiamnak az Isten akarata szerint még élni kellett volna.

— Így volt elrendelve tőle...

Úgy érezte a János anyja, hogy meg kell mutatni itt az Isten akaratát. Mert ezzel nemcsak Koncznét vigasztalta volna meg, hanem a saját lelkének is megnyugvást szerez. De vajon miért keresi Istenben a megnyugvást és az egyetlen magyarázatot, ha nem azért, hogy az emberekről elterelje a gyanút. Miért él benne az a kívánság, hogy embernek ne kelljen bűnhődni a legény halála miatt?

Az anyja kétségbeesetten zokog, nem segíthet a vigasztalás.

— Gyilkos oltotta ki az életét! — tör ki. — Amíg élek, örökké arra kérem az Istent, ne adjon egy perc nyugtot néki.. .

— Csendesedj, Jula. Ne átkozódj, mert az is vétek.

— Hát nekem ez is vétek?... Amikor kioltják a fiam életét...

Séráné kiment, mert úgy érezte, hogy nincs ott bent az ő helye. Vigasztalni akarta a szerencsétlen anyát, de fordítva sikerült. Odajutottak ketten, hogy ő a végén a gyilkosnak fogja pártját.

Nem! Jaj, valami nem jól történt.

III

Mihelyt János egyedül maradt, elfogta a nyugtalanság. De menni sehová sem lehetett, ott kellett maradni az esztenánál. Posztóujjasát leterítette a kopár legelő szikkadtabb helyére, nem messze a juhok kosarától, s leheveredett. De hiába támasztotta könyökére a fejét, hiába feküdt végig a földön. Hiába bámult bele az éjszakába, vigasztalás sehonnan sem jött. Hegy, völgy, minden elveszett körülötte, ellopták valami éjszakai boszorkányok, nem maradt egyéb, csak a nagy sötétség, a semmi: és nem menekülhet, mert ha kinyújtja lábát, lezuhan a feneketlen semmiségbe.

Tűzvilágot gyújtott, hogy ne legyen egyedül. A fellobbanó lángokba addig dobálta az ágat, míg hatalmas máglya gyúlt belőlük előtte. Ekkor ismét lefeküdt a földre, arccal a tűz felé. Szemét a nyugtalanító végtelen sötétség helyett a lángokra szegezte és merőn bámulta az ázott ágvégeket, amint a tűzzé válás pillanatában kettégörnyednek a fájdalomtól és panaszosan sírnak.

— Vajon miért kell ilyen fájdalmat elviselni ezeknek is? — gondolta. — Ha fának teremtette az Isten, arra valók, hogy az ember eltüzelje.

Vékony ágacskába kapott belé a láng, ami kiállott a többi közül. Sírt a vékony fa, eleven gyermeki hangon sírt. Hosszan elnyújtva, panaszosan. S ahogy a nagy éjszaka csendjében szállt a hang vékonyan felfelé, mind magasabbra, az ágacska is kunkorodott utána. Már majdnem karikává gúzsörödött, és János hosszasan bámulta, mint vonaglik a haláltusában, akár-

csak az emberi test. Az ág csak mind magasabbra, magasabbra törtetett, mintha önkívületben lenne. Aztán egyszerre csak nem bírta tovább a feszülést, megropant, és gyenge puffanással esett bele a hamuba.

János a helyre nézett, ahová a füstölgő tüzes ág-vég leesett. Aztán még sok ilyen ágacska halálát nézte végig, amikor felsóhajtott.

A büntetés gondolata rágott a lelkében, és eléje tárult a mai délután. De már nem látszott benne semmi valóságként. Megtisztult, kivált belőle néhány dolog, s a többi a vér szenvedélyének forgatagába merült.

Kívülről, idegenként látta magát most, amint esztét veszve küzd a délután lefolyt halálos viaskodásban.

— Minyát hát siratják most — gondolta, és botja végét féloldalról hosszan beleszúrta a felázott földbe. Később ágat hajított a tűzre, s a széjjelrebbenő szikrák mellett lehajtotta búsan a fejét.

— Hát engem vajon sirat-e valaki?...

Nem, nem. Ő csak maga hordja a titkát: a maga sorsát. Nem szabad hogy könny hulljon utána, csak nevetés, leánykacagás, duzzadó pogány élet áradása.

Senye Juli mit csinál most, lefeküdt-e?

Tudja-e már, hogy Koncz Minya nem megy több éjjel az ablakára? Lepedőben fekszik!

Kire gondol most az ágyban? Koncz Minyára vagy Séra Jancsira?

*

A délután!

A falu túl fekszik a hegyeken, itt csak a két majorház van eldugva a hegyek hajlásába. A nagy kopár határ terül el, legelőt lát a szem, akármerre néz. Nyomás, ugar van errefelé, s ember ritkán vetődik ide. Minden oldalról a nagy hegyek, sűrű olomszínű egyhangúsággal, nem látszanak rajtuk a barázdák sem. Egybefoly minden. Jó gazda és gyakorlott szem kell hozzá, hogy az egyes darab földeket megkülönböztesse. Csak a kaszálókon van egy kicsit élénkebb élet, ott látszik zöld fűfélének a nyoma.

Két hegy között szép tágas völgy nyílik, lent az ölében folydogál a patak. Ide szokták lehajtani a csor-

dát délben, de most nem sok szomjat olthat a patak: alig vánszorog egy kis fekete csík a meder alján. Két oldalán fehéren hevernek a kövek, mintha a napra ültek volna ki süttetni a csóré hasukat.

Vad vidék, amelyről hamar eltűnt minden nyoma annak, hogy ekével, kapával munkálta meg az ember hosszú esztendőkön keresztül. A marhacsordák a maguk kedvük szerint kóborolnak, senki sem törődik velük. Mostanában a nagy meleg miatt hetekig haza sem hajtották őket, s nem is hajtják, amíg egy csepp ivóvíz akad a határon. Így kóborollhattak a régi időkben is, amikor ők voltak a föld urai. Az összevissza bódorgó állatok bögése magánosan száll fel az égnek, s úgy hatol a fülbe, mintha valahonnan a messzi idők mélyéről jönne.

A földből erős búzú vad burjánok nőnek, hamvas levelű vad fodormenta, vérehulló fecskéfű, apró sárga virágú kutyatej, s még nehezebbé teszik a levegőt. A föld olyan keményre száradt, mint a fakéreg, a juhés ökör lábak csülkei után megkövesedett a valamikor lágy agyag, s most az egész elvonult csorda nyoma tisztán látszik.

Négy hét óta nem volt eső.

Az állatok lihegnek a forróságban, a fehér marhát öli meg a légy. Olyan a testük, mint a hegedő seb, tele ráalvadt vérrel, ami a legyek szúrása nyomán fröcscent ki. A vérszag terjed a forróságban, a kutyák ráfigyelnek. A leghitványabb burján sem bírja már a küzdelmet, az életről lemondva adja meg magát a napnak, erőtlenül güzsörödik össze. A nagy, bűzös gurdék szárának leve elpárolgott, s megtöltötte a levegőt bódító szaggal.

Szinte kibírhatatlan. Aki itt van a mezőn, annak fel-forr a vére, az agyába tolul, megbuggyan az ereiben.

De ember csak egy van most a hegyen, az is juhokat őriz.

Leülni nem lehet a földre, mert perzsel. Fennállva még lengedez egy kicsi szél. A pásztor kutyái elnyúlva fekszenek gazdájuk körül. Nyelvüket kivetették, úgy lihegnek, de nem győznek semmiképpen elég levegőt szürcsölni magukba. A hasuk dolgozik, mint a kovács

fűjtatója, és szájukkal melegebbre szítják a forróságot. Szemük bekoppan néha a fáradtságtól, csak lopva pillantanak olykor gazdájukra, hogy észreveszi-e szundikálásukat.

A pásztorlegény fent van csordájával az oldalban, közel a tetőhöz. A juhok szerteszéjjedve keresgélnek a burjánok között, melyek a tavaly szántott földből nőttek. De nem sok harapnivaló akad. A fűféle mind kiszáradt, még a gyökere is. A juhok nyakán ütemesen cseng a kolomp, minden harapásra. Úgy jár a fejük az összezsugorodott fűszálak között, mintha nyalnák a földet.

A pásztor egymásra hajtotta könyökig feltúrt ingű két karját, ráereszkedett hosszú pakulárbotjának bunkós végére, széjjelvetett lábakkal áll. Botja erősen feszül egy keményre száradt juh-nyomba támasztva. Inge kigombolva széjjel áll a mellén, alája bebújnak a szelek, és csiklandozzák csupasz bőrét. Posztóharisnyája sárga lett a majorkodástól; szakadozott, rongyos. Sok szél járta, sok nap sütötte, sok eső megverte. Két lábán formátlan bihalbőr bakancs meredez, olyan keményre száradt a portól, megvastagodott, mintha fából lenne. Szag árad, nehéz juhszag a csorda után, s a pásztorból is vastagon száll a majorház gőzeinek áporodott savanyúsága.

Állát karjára támasztja, keresztülnéz az előtte tántogó völgyön a másik hegy tetejére és azon is túlra valahová. Talán lát valamit, talán semmit, Néz. Megszokott mozdulat ez nála: így áll órák hosszat. Ha egyegy madár felröppen valamelyik erdőből és kóvályogva magasan száll, utána kapja a fejét, és hosszan elnézi izzó szemmel. Sokszor annyira beleéli magát a fent repülés, a határtalan szabadság izgalmába, hogy reszketnek a lábai a földön, ahogy áll. Úgy érzi néha, hogy szét kell pattanjon a melle, annyira feszül, ki kell röppenjen onnan valahonnan két rejtett szárny, amivel ő is nekivághat a messzeségnek, a látóhatáron elterülő nagy hegyeknek. Így hívja a hegyipásztort a messzeség.

A szél nem mozdul, a forráság egy helyben áll. Messze a hegyek koronája felett elsötétedett az ég,

sűrű fekete felhők gyűltek össze, esőtől terhesek. Ott talán már zuhog is a víz, de a forróság arról a vidékről is ide menekült, s még fullasztóbb a nap, nyomasztóbbá lett a levegő.

A pásztor jobban előrehajlik, teste valósággal elnyúlik befelé a völgy irányába, s állát felpeckeli két egymásra tett keze fején. A csendes napok oly szokásosak számára, hogy szinte öntudatlanul felolvad a nagy egyformaságban. Most mégis kutyáival játszik mert tespedt nyugalom nem lehet fiatal lelkében.

— Burkus ne!

A kutya megbillenti a fülét, szemei nagy karikákba pattannak, farkával verdesni kezdi a földet, jelenti, hogy ébren van.

— Burkus! — ismételi a pásztor úgy, mint előbb.

Burkus csak tétován néz rá, mereven, de nincs kedve megmozdulni. Kuncog, és befúrja fejét ismét a lábai mellé a földre.

— Gyeride, Burkus, hallod-e?

A kutya hallja, s fel is szökik unottan, de nem megy a gazdája felé. Mintha haragudna, hogy zavarják akkor is, amikor nincs miért. Széjjelnéz, hogy nem lát-e valamit, ami okot adott volna gazdájának a szólításra. Ásít, tátogat, rázza a nyakát. Nincs semmi sehol.

— Ide gyere — veri a térdét a pásztor.

A kutya, mintha nem tartaná érdemesnek semmit kezdeni ebben a nagy melegben, ahol egy mozgás sincs, visszakanyarodik a földre.

— Hát nem?

A kutya szeme még egyszer rápillant, azután bekoppan. Már alszik is lihegve. A pásztor is abbahagyja, mert megunta a céltalan szólítgatást. Akarata és belátása van a kutyának is, amit figyelembe kell venni. Itt a kutya és gazdája úgy beszélgetnek, úgy egyezkednek, mint két egyenlő fél. A kutya eltökélten alszik, a pásztor ismét egyedül maradt. Hogy érezhetné jól magát, még ha pásztor is, ha nincs kihez szóljon. Hogy lehetne nyugton, ha fiatal és a szívében ismeretlen vágyak ébrednek, amelyek az emberek közé vonzzák. Ha szájában felgyűlnek a szavak, nagy mondanivalóban.

— Hát nem jössz ide, Burkus? — kérdi egy kicsi idő múlva kérlelő hangon. — Gyere, beszéljünk.

Burkus a fülével hegyez, s felpillant, mint az előbb, csak tovább marad a szeme a gazdáján. A pakulár nagyot szökik most, hirtelen a térdére csap játékosan, és a kutya már ott is van mellette.

Kettőt-hármat ugrik, vakkant néhányat, aztán egyszerre huncutul, mintha valami baj érte volna, elvágódik a földön. Nyakát kinyújtja előre, s már a szeme is becsukódott ismét. Teszi magát, hogy alszik. Úgy jár az oldala a fáradtságtól, mint egy kerepelő. A pásztor feléje csap botjával, a kutya fogai közé kapja a bot végét, birkóznak. Észreveszi, hogy botja végén hosszú karcolás marad.

— Ezt te csináltad, Burkus. Látod-e? — és törülgetni kezdi a kutya nyálával rátapadt földet.

Megint a botra támaszkodva áll, egyedül, és bámul a juhok után. Pedig most nem tud egyedül lenni. Egyszerre messze jár a lelke, ott ahol társa van. Falusi ház virágos ablaka, amely mögött ott bujkál a Senye Juli arca. Juli szebb, mint máskor, minden nap jobban kinyílik szépsége. Szoknyája úgy ring, mint valami lilionszál, arcára a rózsák, az egészséges barna földből növő búzakaralász és az ég kéksége együtt festették a színeket. Aki testének közelébe jut, esztét vesztve követi és ereiben a vér rohanását egyszerre érezni kezdi. A testek között felbomlanak a határok, a ruhák elolvadnak, és a hús egymást érintve összeolvad a melegségben. Mintha az örök nap teremtő melege volna. Mikor az arca mosolygásra húzódik, a férfi szája megindul feléje, hogy csókjaival örök életre szökkentse ezt a kacagást.

— Eszemet veszi ez a lány! Nem tudom, mi lesz velem, ha még tovább is távol kell éljek tőle.

Eberekkel szeretett volna most szemben állni, harcolni, törni, zúzni, ütni.

— Csak már eső lenne! — sóhajt, mert szinte szét-pattan a teste a feszültségtől.

A virág magához térne bódultságából, az ember karjaiból is kipattanna ez a feszülő merevség. Megnyugodna minden ismét az esőcseppek jótékony zuhataga

után. A föld innék eleget, nem lihegne többé olyan tá-
tott szájjal, a fű fölállna, a levél megduzzadna. És a
nap, az égető sugár is megenyhülne, ha megfürödnék
a felduzzadt patakokban.

*

Szekérnyikorgás hallatszik valamerről, a pásztor ar-
rafelé kapja fejét. A kutyák egyszerre lábra szöknek,
csaholni kezdenek, mintha a délután tikkasztó melegét
tépnék szét ráncigálva.

— Ne, kusti oda vissza, ne! Nem lássátok, ki jön? —
csendesíti le a pásztor.

Az úton ember közeledik. Közepes a növésire is,
módjára is. Utána két fehér, sovány farkú tehén cam-
mog, s leghátul üres ganésszekér lődörög a háromágú
villával. Az ember vesződik a marhákkal, mert azok
egyet sem akarnak jönni. A legyekkel hadakoznak ve-
szettül, és kapkodnak a szarvaikkal jobbra-balra. Hol a
nyakukat csípi a melegtől megvadult sok légy, hol a
tőgyükbe kapaszkodnak belé, hol a horgasinukba.

A kutyák szót fogadnak, hamar visszakanyarintják
maguk alá a lábukat, s abba a helybe behúzódnak a
barázdák közé. Úgy nekilátnak a nyugovásnak, mintha
sohasem akarnának már ezután harcolni farkassal vagy
tolvajfélével.

— Hát kijed erre jár? — kérdezi meg a legény.

— Erre biza. Muszáj. Ganét hordok, látod-e. A té-
len nem volt időm, a tavasszal se soha. Most ebben
a nagy melegben kell valamit pótoljak. Egyebet dol-
gozni úgysem lehet.

— Nem biza... — hagyja rá a pásztor.

— Ma már két terüt hoztam legalább.

— Ebben a melegben...

— Ebben a melegben. De többet nem is jövök.

— Né, foly le a víz a hátán...

— Az ember meg kell süljön.

— Nem bírja ki a marha sem. Napjában kétszer
ilyen messze.

— Még ha a hegyek nem volnának. S a legyek is
békit hagynának. De né, úgy megoldozták őket, hogy

tiszta aluttvér a testük. Egyet sem tud az ember velük élni, ütnek le a lábomról, úgy megvadultak.

A két tehén izzadt, fehér szőrét hosszú fekete csíkok tarkázzák, a kifolyt és odaszáradt vér. Nagy zöld bögölylegyek dongnak körülöttük, és kutatják, hol kaphatnak még ép helyet, hogy ott is kikezdjék. Az izzadság hosszú erekben foly le a hátukról, keresztbe a horpac hasukon, mossa le farukról az odaszáradt gánét. Két nagy orrlükük megfeszül a lihegéstől, dül ki rajtuk a forró gőz, mint pokoli katlanból, ahol lúgot forralnak.

— Főnek meg éppen — mondja a gazda.

— Nem tudom, mi lesz, ha már nem ad az Isten egy kicsi esőt...

— S te itt állsz egész nap ebbe a melegbe — mondja a szekeres, és a legény arcába néz.

— Ebbe a melegbe...

— Egész nap.

— Egész nyáron — javítja a pásztor.

— Biza egész nyáron. Hogy bírod ki, hallod-e...

A legény csak suta választ ad, félrepillantva.

— A télen jobb is volt.

A szekeres széjjelhúzza gőzölgő arcát, s a ráncok közt árok nyílik az izzadságnak, ahogy kacag.

— Emmár tiszta igaz! Amikor a leányokat szorongathatod. Az eszed jófelé jár most is. De ilyenkor nehezen is jutnál hézzok, nem jár egy is errefelé.

A pásztor összegyűjti a nyálát szájába, kiköp maga elé, s inge ujjával végigtörüli az ajakát.

— Az eljő ide is, amelyiknek kell, ne féljen kijed.

— Tán nem, te? — vigyorog a fogai között a szekeres.

A pásztor egyszerűen mondja, természetesen és nyugodt arccal.

— Az el, ha egyszer olyanféle.

Maga elé bámul tűnődve a nagy titok felett, a testben bujkáló erős hatalom felett, amely úgy kergeti az embert ide-oda, ahogy akarja. Néha megmozdul valami titkosan a test mélységében, és olyankor menni kell, mint az alvajárónak arra, amerre a vonzódás viszi, sodorja. Gyötrődik a test, sóvárog, és nincs élete, míg

reá nem talál a másik testre. Így hajtja a test vonzó-
dása a melegttestű lányt is, aki kijön ide messze hozzá
estéknént, és gyötrődik mellette, míg nem kezd pír-
kadni. Ilyenkor menekül vissza a faluba a nap elől,
mint a tolvaj, aki éjjelente más kertjébe lopni jár, nap-
pal pedig tisztességes, mint más.

A szekeres nem fogja fel a dolog mély és valódi
értelmét.

— Te, mit beszélsz te? — kérdi ravasz arccal a le-
gényt. — Ide is eljő?

— Az el.

— Aztán ugyanbiza mikor, hiszen valaki meg találja
látni.

János, a pakulár bizakodással áll és komoly arccal
beszél. Nem kacag rajta, őszintén sem, gúnyosan sem.
De titkot sem csinál belőle, hiszen ez a természet ren-
des munkája. Így látta az állatoktól kisgyermek korá-
tól kezdve, így látta ezt a természetben mindenütt.
A bogarak szeretkeznek a fűben, a szarvasmarhák erős
homlokkal csapnak össze, a szerelmi lázban a bika ke-
rülgeti őket. A kancák felnyerítenek a gyepen a vágy-
tól, az ő juhait pedig kosokkal vannak összekeverve,
amelyeknek semmi hasznát sem veszi a gazda egész
éven át. De ősszel jön a szerelmi idő, amit fiasítás-
nak nevez a pásztor, a juhok nem adnak ettől kezdve
több tejet, egészen maguknak élnek, a kos jegyébe lép
a világ. És nem takargatnak itt semmit szeméremmel,
s a pásztor látja, hogy nincs is mit takargatni. Oly
egyszerű, oly természetes élet ez, hogy eszébe sem jut
senkinek szégyenkezni a pározó állatok láttán. A gazda
számon tartja juhait, hogy bárányzók lettek-e már, és
a tél elején megteszi számadását, hogy hány állata
maradt meddő és hány báránya fog szülni a tava-
szon. És listát vezet az ügyes pásztor, hogy melyik
juha melyik napon pározott, kiszámítja, hogy mikor szü-
letik meg a bárány. Szemmel kíséri az élet titkait, me-
lyeket szeméremmel takargatnak el az emberek egy-
más elől a faluban. Mindez olyan egyszerű, olyan ter-
mészetes és az ember erejét növeli! Komolyabb lesz az,
akinek ezek a titkok a maguk mivoltában így feltáru-
lnak, megfontolt, és az élet minden jelenségébe mélyeb-

ben lát. Megszokja, hogy mindenben megkeresse az utolsó és valódi magyarázatot. A föld minden dolgának a létezése és megjelenése olyan érthetővé lesz, mint a párzó állatok látása és a bárány megszületése.

János az állatokhoz élt közel és nem az emberekhez. A faluban már szeméremmel takarták el életüket egymás előtt az emberek, de emlékszik, gyermekkorában mint hajtották estefelé a teheneket a falu bikájához, és ilyenkor az utca gyermekhada összecsdült báméskodni. Kacagtak a nagy otromba állat esetlen mozdulatain, a felnőtt férfiak vagy legényecskék pedig borsos megjegyzéseket kiáltottak a toporzékoló állat felé. Asszonyok is vetődtek mindig arra, vagy leányok mentek végig az úton, akiknek a felpezsdült férfiak csipős szavakat kiáltottak oda. A visító leánykát nemegyszer erőszakkal becipelték a röhögő legények az udvarra. Berzenkedő, hangos jókedvtől visszhangzott a környék, s az asszonyok pironkodó szavait elnyomta a férfiak zúgó szilajsága.

János szerelmes volt. Nagyon tudott szeretni. Kádár Erzsi, a bővérű leány vonzódott utána, de ő Senye Juli után kívánczolt. Szerették egymást, de nem lehettek soha egészen ketten, mert amikor együtt voltak, kettőjük gondolata háromfelé szállt. Vívódás volt szerelmük és emésztő tűz.

— Hát attól nem félték, hogy valaki meglát? — kérdezte újra a szekeres.

János határozottan és bizakodva válaszolta:

— Hadd lásson, akinek szeme van! Nem bujkálunk.

— Nem bujkáltok? Hát nem éjjel szökik el otthonról ez a lány?

— Nappal is eljő.

— Nappal? — kunkorodik fel a szekeres hangja.

— Nappal is, éjjel is. Amikor jólesik.

— Nappal, éjjel, mindegy neked is — kacag hamisan Jánosra.

— Az. Amikor éppen kell.

— S az örökké kell!

Összenéznek szalmakalapjuk alatt, bolondos lefojtott erő táncol a szemükben, a két izzadt arcukon.

— A jó lehet, te, ha még ide is utánad jönnek.

— A jó biza, higgye meg!

Mindketten kacagnak utána egészségesen.

Hallgattak. A meleg még jobban elindította a vért bennük ennek a beszélgetésnek nyomán, ereik lüktettek. Gőzölgött a testük, hogy robbant széjjel. A pásztor nem akart önként többet mondani, pedig ott táncolt a huncutság a szája környékén, a most próbálkozó bajusz körül. Csak a két szeme csillogott és ugrált szaporán egy helyben. Akkorákat szökött, mint két különös fűrge madár, akinek jókedve van. A szekeres pedig tudni szeretne még egyet-mást, de nincs bátorsága előhozakodni vele. Végül mégis megszólal.

— Aztán ki volna, te?

Jancsi hallgat, mintha nem hallotta volna a lassan, bizalmasan mondott szavakat.

— Ki az, ugyanbiza? — próbálkozik másodszor is.

— Ki?

— Aki ide kijárogat hozzád.

— Nappal-e vagy éjjel?

És jót kacag, hetykén, mélyről jövő büszkeséggel.

— Mi a fene, hát annyi van?

— Hát... Nappal más, éjjel megint más — mondja a legény ravaszul, és azon mosolyog, hogy a szekeres fejét csóváltatja.

— Ne beszélj, te!

— Jobb úgy — kötekedik tovább János, és jólesik a vele járó izgalom.

— Jobb úgy, abban igazad van — hagyja rá az ember, és összekacag szemükben a ravaszság. De ketten kétfelé ravaszkodnak. — Én is hallám már éppen. Mások is beszélnek.

Most Jancsi kap hirtelen a szó után, mintha játszás közben parázsba ütközött volna a keze.

— Mit beszélnek, mit tud kijed?

A szekeres tétovázik, hogy megmondja, ne mondja, mert nagy dolog lehet belőle, de a végén összehúzza a szemét, a legény felé kacsint, s kiszólja kurtán:

— A leányt. A tiédet.

— A leányt? — szalasztja ki a szót Jancsi szája is kacskaringósan, mintha össze akarná morzsolni.

- Azt biza.
- Melyiket?
- Senye Julit.
- Julit?

— Azt. Hírbe hozták.

Most nincs szónak ideje. Merőn áll a két férfiú egymással szemben. Csak a levegő serceg gyorsan ki s be a szájukon, orrukon. Mivel hozták hírbe? — töpreng János. — Hiszen Senye Juli nem járt ki ide hozzá, csak Kádár Erzsi.

A legény bekapja nyakát a válla közé, a bot végével erősen kezdi csapkodni a kővé meredt göröngyöket. Úgy porlik a kemény föld az ütése alatt, mintha egyebet sem tudna, csak azt, hogy kell a levegőben széjjelrepülni. Egy darabig áll még a két ember feszületen, mintha ők volnának ketten az ellenségek a leány miatt. A szekeres hol a csapkodó bot végét, hol a legény arcát nézi.

— Tudom, hogy nem igaz. A Senye Juli esze másfelé jár, nem rajtad... — mondja a legény szeme közé, mintha arra ügyelne, nehogy elvigyen a szél belőle egy szót is.

— Hogy a Juli esze máson jár?

— Jár, jár... Szereti azt a legényt.

— Melyik legényt? — kérdi hirtelen.

— Hát a pakulárt. A másik pakulárt. A hosszút. A Koncz majorét. Azt mondják, az jár hozzá. Minden este otthagya érte a majorházat, a csordát, s nála hál.

— Minya Julinál?

— Ott. Fene fortélyos legény még az is. Sohasem lehet kitalálni, hogy min jár az esze. Látod-e? S nagy, ügyes, kap rajta a leányféle. Amelyikre egyszer reánéz, az bolondul érte.

A meleg levegő elviselhetetlenül fojtó. Jancsi lázong a nyomasztó idő és a nyomasztó hírek ellen, megforgatja a nagy pakulárbotot a levegőben, hogy repül belé a karja. A levegő sikolt utána. Ha valakit útjában eltalálna, nem maradna meg benne a lélek.

— Mija te? — kérdi hirtelen a szekeres. — Mi bajod van?

— Nekem semmi — mondja a legény fojtva —, csak olyan a forróság, hogy már nem bírom ki tovább. Szakad széjjel a fejem.

— Hát a bottal mit hadakozol akkor?

— Próbálgatom — s elnézeti alaposan.

— Azt mire?

— Avval kijed ne törődjék. Az én dolgom egyedül.

— Lehet ütni jót véle — mondta ravasz szemhunyorítással a szekeres, mintha tudta volna, miről gondolkodik a fiú. — Hogy elolvad a feje a bot alatt annak, akit talál.

— Lehet — hagyja rá kurtán a másik, és elnéz messze a hegyek felett.

Megszusszannak a melegben, mert az izzadság egy helyben állva is vastagon szivárogozik keresztül a bőrön. A szekeres végigtörüli inge ujjával a homlokát, s a törülés nyomán a csikokban tisztábban látszik arcán a barnára sült bőr.

— Észe menjünk mi is, mert itt nem lehet nyugunni — kap a gazda az állatai felé.

— Dénes bátyám! — szólítja első ízben a nevén János.

— Mija fiam? — lép hátra a tehének mellől, közel egészen, mintha tudná, hogy valami különös dolgot akar mondani a legény, amit nem lehet széjjelszalasztani a nagy határban.

— Azt kijed kitől hallotta?

— Hát beszélnek mindenfelé, de tudod-e, én is láttam... Hiszen ott lakunk a szomszédban... S a tegnap este meglestem. Csupán csodámbul, hogy annyit beszélnek. Hogy hadlám, igaz-e?

— S odament?

— A pakulár oda.

Csend lett itt, hallgatni kellett ezután. Csak egy kicsi idő múlva folytatta, amikor már megjárta magát a szó a legény testében a fejétől a talpáig.

— Szépen be volt sötétedve, a házban már mindenki lefeküdt, amikor egyszer csak reccsen a zár a kapun, s hát lépik be a legény. Azt, fiam, én senkinek sem mondtam el, hogy megláttam, csak neked adom elé, nem akartam, hogy még nagyobb hírbeszéd

legyen belőle. De haragudtam én is, hogy az a leány is olyanféle...

— Várta? — ugrik közbe a legény hangja, mert nem tud türelemmel várni.

— Azt nem tudom tisztán, mert Mínya sokáig ott matatott a sötét tornácon.

— Meddig volt ott?

— Azt sem tudom, mert én azután otthagytam őket. De amikor éjjel kimentem a marhákhoz, még akkor is hallottam, hogy ott puszognak ketten. Szép tiszta idő volt, a holdvilág erősen sütötte a ház oldalát.

— Az milyenkor volt, Dénes bátyám?

— Éjfél el volt múlva rég. Két, három óra is lehetett.

Megint csend ül a hegyre, mintha a harang most koppantotta volna bele az éjszakába az éjfél utáni két órát.

— Akkor hajnalig nála volt — mondja a legény —, mert én láttam valakit, hogy jő át a hegyen, olyankor, hogy már mindjárt virradt. De eszembe se jutott volna... Pedig ő volt az, mert a Koncz István majorháza felé tartott.

— Akkor hajnalig nála volt — méregeti a szavakat a szekeres.

A legény szembenéz vele, s mintha ítéletet olvasna, mondja:

— S ezt kijed látta.

— Én hát. A két szememmel.

— Biztos dolog.

— Ez már olyan, mint ahogy nekem Sós Dénes a nevem.

Erről nincs mit beszélni többet. De a legény egy percig sem tudja kiverni a fejéből. A bosszú jobban forr, ha magára hagyják. Ott jár a gondolata hajnalban a hegyen Koncz után, s ha elérné, többet nem virradna fel néki a nap.

— Erősen meleg van — húzza szét a mellén az inget. Nem nyughatik.

— Rekkenőség, de már tán az Isten egy kicsi esőt ad. Tova átal messze be van borulva, s ott es is már. Azért szorult úgy le a forróság.

— Azért.

Hallgatnak, látszik, hogy mind a kettő erőszakkal tartja vissza magában a szándékot, hogy a leányról beszéljen. A legénynek kérdeznivalója volna még, de nem akarja elárulni, hogy mekkora tűz gyúlt benne. Teszi magát, hogy nem sokat törődik. Sós Dénes is sok mindent tudna mondani, de ő is hallgat.

— Most már lesz eső — pattint az ostor hegyével a tehenekre, s indul is hazafelé.

— Lesz — hagyja rá a legény.

*

Séra János felállott a tűz mellől. Kiegyenesítette fiatal testét, de nyújtózkodást, áloműzést nem kívántak a tagjai. Nem volt rá szüksége, mert az álom messze járt tőle. Az éjszakába figyelt, mintha hangot hallana. De nem volt semmi. A juhok csendesen aludtak a lénszán belül, a tűz egyhangúan pislákol.

— Éjjeli madár sem jár errefelé — mondotta.

Úgy érezte, hogy ezek is elkerülik. Fel kellett ugrania helyéről, mintha gyilkos cselekedetének emléke elől akarna menekülni. Most egyszerre következett hirtelen, hiába akart bujdosni előle. Az éjszaka hideg levegője, mint vizes borogatás csendesítette le, és a maga kemény valóságában dermedt eléje cselekedete. Nem volt mit tenni, futni nem volt hová, ahol megszabadulhatna előle. Megadta magát. Visszaereszkedett a földre, és lerogyás közben egyik térdé hamarabb ért a fűhöz, mint a másik.

Átvillant agyán, hogy ő most térdel, és összeborzadt. Kezével a melléhez kapott, és leereszkedett egészen a földre. Nem az a legény volt már, akit délután elkábított a nap perzselő melege és akit fiatal erős testének vágya megvadított.

Arcát a tűz felé fordította.

Látta, amint ott fekszik délután a legelőn a vadul dobogó szívével. Nem csoda, ha hanykolódik és nyugtalan alatta a föld. Veszedelmes fiatal legénynek s fiatal lánynak a földre feküdni, mert titkos hatalom rejtezik ott, ahonnan egy futó esőre is új csíra, új élet sarjad ki. A föld nagy hatalmának csodája van a fű-

szálban, az apró bogárban s mindenben, ami benne s rajta él. Az élet ereje feszül a rögök alatt és tart minden erőt hatalmában. S a fiatal emberi szívek számára is nagy parancsa van, amit ilyenkor szokott beléjük oltani.

Séra János szíve a parlagon is kivirágzott, nagy fehér vadvirág lett belőle, és a virág most szívta magába az élet erejét a sötét földből. Gyökerei ott voltak, ahol a test a lenyomott fűszálakkal érintkezett. A fehér virág szirmain nem esett még hiba, nyiladozott napról napra. Mindenki gyönyörködhetett volna benne a világon, de mostanig csak kevesen látták. Akkor is csak éppen a megpattant bimbóját. Két leánynak mutatta meg csak, mint gazdag királyfi az ő királyságát.

A nagy fehér virág most veszedelemben volt, tépázta, tekergette a vihar.

Pedig a hegy oldalán a legkisebb szellő is unta megmozdulni. Ő csak hevert, mellette a fűvön a botja. A csorda egy kicsit messze haladt, de vigyáznak a kutyák jól, félszemmél is. A hegy tetején erdő van, a fák levelei úgy összesírültek, mint a fű. Az oldalban csak egy nagy vackorfa áll, meg néhány kicsi bokor, a színét és formáját elveszítette mindegyik. A nap tüzel, az eső késik.

Az egyik kutya felkapja a fejét, és vakkant egyet. Körülnéz a hegyen, be a patak felé, de megint visszanyújtja az állát a földre és pislog. Nincs sehol semmi. Tévedett.

A pakulár észre sem vette a kutya csaholását, úgy fekszik, mintha aludna.

Egy kicsi idő telik el így, s a fehér kutya megint nyugtalankodni kezd. Most már felül s nagyobb odaadással fog hozzá a kereséshez. Nyakát kinyújtja, a fülét hegyezi. Vakkant is kettőt, határozatlanul, s azután harmadikat is hozzá.

— Mija, Burkus? — kérdi a kalapja alól a pásztor.

A kutya felbátorodva a hangon tovább csahol.

— Látsz valamit? Fogd meg!

A pakulár most sem mozdul, fekszik elterülve. Csak a kalap alól szól ki.

— Vau-vau! — viákol a kutya, de inkább csak azért, hogy gazdájával társalogjon. A farkával csapkodja a földet nyugtalanul.

— Fogd me-eg... Ne félj semmit.

Csak egy vakkanás a felelet, aztán megint csend lesz.

— Nem látsz semmit észe...

Hallgatnak, lihegnek. A beszélgetést nem folytatják, mert ahhoz több levegő kell. A percek peregnek szárazon.

Most valamennyi kutya felugrik a helyéről, s nagy farkcsóválgatással ugat lefelé a hegyről.

— No már, mégis van valami?

János még mind nem mozdul. Az ugatás erősödik: a kutyák futkározni kezdenek.

— Úgy látszik, jó valaki!

Felül, kapja a botot, és a következő pillanatban már talpon van. Nézgelődik, de nem lát sehol semmit. A kutyák egy irányba csaholnak, ő is arra figyel hát.

Lent a hajlásban juhok tűnnek elő. Egy másik csorda. Most kezdenek előregélni a hegy kanyarulatánál. Még csak néhány látszik belőlük, de egymás után tűnnek fel a többiek is, mintha a földből jönnének. Aztán futva erednek meg lefelé a lejtőn a vékony ösvényen egymás után, szinte peregnek, mint a gyöngyszemek, ha elszakad a szál. Utánuk a kutyák és leghátul a pásztor.

Koncz Minya.

Minya büszke arra, hogy ügyes legény. Tény s való, a mozgásáért már megszeretheti akárki. A leány azért, mert fürge és kemény a tartása, a pakulárt kereső gazda pedig azért, mert a juhokkal való bánáshoz senki sem ért jobban, mint ő. Most furulyázik, és úgy áll az égre rajzoló kanyarulatban, mintha nótájával el akarná borítani az egész tágas völgyet és körül a komor öreg hegyeket.

Séra egybe elhallgattatta a kutyákat, nem akarta, hogy Minya észrevegye. A furulyaszó szépen szól a hegyen, s ha csorda van mellette, akkor még szebb. De János most nem hallgatja szívesen, kettőjükön kívül pedig senki sincs a hegyeken körül, vagy lent a völgyben, aki gyönyörködhetnék benne.

Szép, szomorú nóta röppen ki a furulya vékony, kicsi csövéből.

De a furulyaszóra most nincs szükség, Séra János úgy gondolja.

— Az éjjeli bagoly szentedet, csak volnál közelebb, adnék neked muzsikát! Hogy nem kéne többet leány. Nem jársz te ezentúl éjjelenként senki szeretője után!

A furulyaszó csak szól, a csorda szépen halad előre. A juhok mintha mind a nótaszóra bólongatnák a fejüket. Érzik, mit mond a pásztor sípja, mért panaszkodik a szíve. Nyakukon a kolomp néha-néha beleszól a pásztor nótájába, és ilyenkor mintha összekacagnának a hangok, csilingelve.

János szíve tele van bosszúval és keserűséggel, nem fogja meg a nóta hangja. Áll és vár szótlanul, amíg a nap egyet lépik az égen.

S ekkor egyszerre megkezdődik.

A két pásztor egymásnak megy vadul, mint két erdei állat, s az egyiknek vérben kell maradnia a földön. Lám, kitűnik most, ki érdemli meg. Amelyik erősebb, azé marad a lány. S a másiknak vérét felszívja a föld, hogy új erőt merítsen és életrevalóbb embert indítson el általa.

János a hegy tetején lehajlik, felkap egy kővé keményedett rögöt — s célbaveszi a furulyázó fejét. A földgöröngy halad befelé barázda, szakadék, minden felett, egyenesen a Minya irányába. Lehúzódomva várja, hogy mi lesz, talál-e? A kutyák felkapott fejjel kísérik a rög útját.

Egy suppanás, és nagy csend utána. A furulyaszónak egyszerre vége lett. A rög a pásztor mellett esett a földre, sziporkázik széjjel a porló föld.

— E nem talált! — dűnnyögi Séra János.

Belül a pásztor és a kutyák egyszerre teremnek talpon.

— Csend legyen, kuss — hallgattatja el Minya legelőbb is a csaholni kezdő kutyáit. Mert a dologba nekik nincs beleszólásuk. Ezt ők intézik el, ketten. Kiszól a hegyre, mert tudja jól, megérezte, ki áll ott.

— Hallám, gyere közelebb, ha hős vagy!

Alulról nem lehet dobni kifelé. Itt másképpen kell kezdeni valahogy. Meleg van erősen, az ember fejébe tódul a vér. És ha a karokban megfeszül az ín, akkor ütni kell.

— Gyere bé, no!

— Elbúcsúztál-e?

— Kitől?

— Az istentől s a nagyvilágtól.

— El én, ne félj, mind a kettőtől. Ne legyen neked gondod velem!

A levegő rezeg a melegtől.

A két pásztor liheg, a szemük feketén forog. A hegyen álló kivágja karját messze a bottal, és folytatja:

— Hát Senye Julitól?

— Az még reáér! Téged vár előbb búcsúzásra — teszi hozzá.

— Attól te ne félj.

— Én nem is, de tudom.

Pillanatig csendben állnak, aztán Mínya kimondja a nagy szót:

— Nem búcsúzom, mert az enyém!

— A tiéd?

— Az enyém. Egész merőben.

— No hallám, állj ki ide előmbe, ha a tiéd! Amit mondasz, bizonyítsd be!

— Kiállok én olyan legénnyel, mint te, hattal is!

János nagyokat szökve iramodik le a hegyről. Bakancsa nyomán felporzik a föld. Mínya eléje küldi a szavakat:

— Gyere, de úgy visznek ki lepedőben!

János már nem tudja magába fojtani felforralt erejét. Felkap egy követ, s a bent állónak célozza. Talál, a mellén. Mínya megtántorodik tőle, de serényen lehajlik, s a másik pillanatban már repül vissza a kő társa. Arcát találja a befelé jövőnek. A szeme szikrát vet, megreccsen az arccsontja.

— Az istenit a pofádnak, ma kiloccsan az agyad!

Karja hatalmas ívben lendül, s lesújt a bot. Mínya felkapja karját, botját keresztülfekteti feje felett: elcsuszamodik rajta a halálos ütés. De olyan erős volt,

hogy még így is megtántorodik. Ha véletlenül eltalálja, kettéhasad tőle a feje.

A nap égette a testét, a vére magasabbra szökött a haragtól, s feszítette mellét.

Minya háta mögött már megbújt volt a halál, s várta, hogy reáugorhasson. A két legény között állott a leány láthatatlanul, forró húsával, kívánatos szájával, s illegette magát, hogy vadítsa őket. A testéből forróság áradt, olyan, amitől a legény örökké elveszítette az esztét, amióta a világ fennáll. Elveszítette kint a mezőn is, bent a faluban is egyformán.

Mikor a két legény megküzd, csak azután áll elé megint az élet. Addig a halálé a világ.

Az élet távol menekült, a két legény most kezdte a küzdést.

Tülekednek ökölrel, s a kemény bot vége a húsba váj magának helyet. De az erő újra meg újra előszökik, s az emberi test hitványabb, gyűlöletesebb most mindennél. A két vad legény liheg a fáradtságtól, ingük testükre tapad.

Szó nem esik most közöttük.

A kutyák messziről körülállják gazdáikat, s farkcsóválva nézik a tülekedést. Hangot kiadni ők sem mernek.

A juhok, az ártatlanság állatai csoportokba verődve legelnek tovább. Nyaldossák a földet, mert, nem tudják, hogy vért is kíván az néha. Ahol finom szájukat végighúzzák, a föld nyugodtabb lesz ott holnap is. A nap szépen kel fel, a füvek megmozdulnak, a fákon nagy cseppek csillognak a napsugárban, és a madarak megint énekelnek sokféle hangon, mint máskor.

Csak előbb tisztuljon meg a világ, s a feszültség simuljon el.

Az egyik legény a másik hasának szegezi a bot hegyes végét, és az belefúródik a bőrbe, onnan tovább a húsba. A karok feszülnek, a barna bőr alatt táncolnak az inak, az arc formája elvész, szemükből zavaros indulat ömlik, mint tülekedő szarvasok szeméből kora őszi reggel az erdő szélén.

A tülekedés már vérre megy. A bot lesújt Jancsi fejére, felszakad alatta a bőr. A pakulárbot bogosabbik

fele könnyen kioltja egy ember életét. A piros vér az arcába szivárog, s az álláról lecsöppen a földre. A piros vér foly, ami csak most ömlött ki a legény testéből, ahol pár pillanattal előbb még a szívben fordult meg. Egy legény erős, tüzes szívében, amely egy leány miatt lánggá vált.

— Megvéreztél!

Mind a kettő szeme a piros vérré mered. Karikára tágult szemmel bámulják az élet nedvét, de aztán még jobban megvadulnak a látásától, akár az állatok.

Már összefogózva hemperegnek a földön, s Jancsi dühében a fogával is szaggat. Húst, ruhát, haját, ahogy éri. A földet kikutorták maguk alatt megfeszülő bakan-csuk sarkával, vackot vájtak maguknak, s porrá morzsolódtak a száraz göröngyök fetregő testük nyomán.

Az őzek a füvet szokták kitépni finom lábukkal küzdés közben, gyökerestül.

A vérrrel játszanak, s már bekenték egymást egészen. Jancsi végighúzza ingujját a homlokán, s véres lesz az egész arca. A szivárgó vér eddigi útját elvesztette, s most új helyen keres utat magának lefelé az arcon. Mint meleg, piros forrás. Kacsaringósan jön le a homlokról, s a kiálló csontnál az arc közepe felé szalad. Aztán az állcsontról lecseppen. De nem a földre, hanem Minya arcába, akit Jancsi maga alá gyűrt a földre. Aztán még csepegett, csepegett a vér, s elsúlódott a másik pakulár testén is. Mindent befolyt, csak a szemek maradtak tiszták és forogtak vadul a két gödörben.

Minya arcán a Jancsi testének vére gőzölög, a Jancsién a Minyáé.

És a vérnek nagy szaga van, mert hirtelen szárad, gőzölög a napon.

A forróság nem szűnik.

Az eső nem jön.

A harag nem apad ki, amíg erő van a testben és vér.

A felhők az égen lógnak, de a villám nem akar kicsapni közülük.

A nagy hegyek mégsem mozdulnak meg, nyugton maradnak.

Csak a két legény nem nyughatik. Az emberi erő harcol bennük.

A kutyák a vérszag körül keringenek. Csahol a szájuk idétlenül.

A két fiatal testben az izmok ruganyosak, a karok erősek, a nyakak feszülnek.

A leány otthon most talán a kertben sétál könnyű lábakkal, vékony fehér patyolat ingben. Az esőt várja, hogy virágait megöntözze.

A két bot a két kézben összecsap, hogy szinte szikrát vet. De erős kezekben vannak, a csattanásnál egyéb nem történik. S most eldül a szótalán harc. Pillanatnyi villanással a bot magasra repül ismét és belemélyed a Mínya orcájába. A homlok és az orr csontja megreccsen. Utána Mínya nem emeli fel többé a botot, hanem reátámaszkodik. Egész erejével támaszkodik, hogy ne essék el. Az ereje már csak erre jó. A homlokcsont megnyílik fejen, s a vérnek enged szabad utat.

— Tám nem ölsz meg? — marad állva meredten, s két szeme zavarosan szegeződik a pakulárra. — Tám nem ölsz meg? — mondja ki ismét ajka a szót, mintha már csak az volna hivatása, hogy ezeket morzsolja szét darabokra, s aztán vége. Lassúk, szakadozottak a szavak, s az utolsó hangok már elvesznek.

— Meghalsz most! — tör ki a János melléből a hang.

— Nem is lész te akkor boldog soha... — mondja Mínya, mintha búcsúzna. — Nem segít rajtad a... rajtad az... erőd...

Jancsi egy percre megtántorodik. Csak homályosan ért valamit a szavakból.

Mínya a földre zuhan, és elnyúlik a barázdák közt.

Erő?

Csakhogy a földnek is ereje van, amellyel mindent uralma alá hajt, ami rajta életet kapott. Szerelmet olt a kicsi bogarak testébe, a virágok színes és illatos szirmaiba éppen úgy, mint az ember szívébe. Ott lüktet ez a nagy erő a piros vérben, a hófehér virágban, a röpködő kis bogarak duruzsoló hangjában.

Csak az ellenséget látta maga előtt, s vörös árokban csorgott a vér. Ellopták tőle a leányt, más ölelgette Senye Julit...

— Meghalsz! — s a szemében már ott a halál.

Jancsi egyedül maradt.

S hogy nem volt már benne az ártatlanok tisztasága, bátrabban érezte magát az erejével, mint előbb.

Az a legény többet nem üt. Az ereje nem az övé, a vérét a por issza.

Most vége a küzdésnek. Az egyik a földön maradt leverve, a vérébe dőlve.

Így látták ők az erdőben a vadaktól.

Így tart ítéletet a föld. A nap, a hegyek, a völgyek és patakok szeme láttára!

Aztán csöndesség lesz, csak a juhok kolompolása hallatszik.

Jancsi áll, nézi és hallgat. Konokul, megátalkodottan. Szólni nem tud, de nincs is mit. Mozdulni nem tud, de nincs miért.

Ott fekszik a legény előtte. Ezekkel a karokkal ölelte a leányt, amelyek most a földön terülnek el élettelenül, sárgán. A földet öleli, szája meg a földet csókolja. A vastag erekben nem lüktet a vér magasra, mint máskor. Ennek a testnek most kialvó melegségével olvasztotta magához Senye Julit. Ez az ömlő, bugyogó piros vér hajtotta haza a pásztort éjjel a leányhoz. Most elfolyik a földbe, és ott nyugton lesz. Erejét visszaadja az örök rögöknek, föld lesz belőle, föld. És csordák jönnek legelni föléje, új csordák. És az új csordákkal új pásztorok, s küzdenek fiatalon, erősen a leányok öleléséért.

Fű nő belőle, zöld fű, mit leharap a juhok fehér szegélyű szája, letapos a pásztorfiúk lába; s tövestül tép ki az üzekedő vadak körme. Be szép lesz! Most elmúlik a test, hogy kezdődjék előlről az örök élet. Új élet kezdődik a fűben, egészen más, mint az embereké. Virággá változik, sok fehér és tarka virággá, amelyek éjjel harmatot lopnak. Az éjszakai bűnük csak ennyi lesz. Reggel a felkelő napot csillogtatják vissza az égre és az emberek szemébe. Fúvó szelek és röpködő bogarak lesznek a látogatóik, s felettük énekel el a madár reggeli nótáját.

Jó pásztor, pihenj a földben!...

IV

És amikor felriadt a legény, aki immár tudta, hogy embert gyilkolt, nagy nyugtalanság fogta el a lelkét. Botját hóna alá vágta, kalapját szemébe húzta, és úgy ahogy volt, véres arccal és vérfoltos ruhával sietve terelgetni kezdte a csordát másfelé. Más vidékre, más hegyek oldalába sietett, hogy messzi legyen küzdelme helyétől. Új élete kezdődött attól a perctől, ahogy a gyilkos bottal lesújtott.

Új élete, amely fájdalmasabb és szomorúbb az eddiginél, és rá megnyugvást csak majd a föld nyújt, amikor megkínzott testét ő is visszaadja neki. Majd virág nyílik ki belőle is, szép könnyű és illatos virág. Bizonyosan így lesz. A föld megengedi az ő porainak is ezt a megnyugvást, hiszen a halálon túl minden egyforma. És a fehér virág már nem fog emlékezni sem arra, hogy valaha szenvedélyekkel megterhelt bűnös emberként gyötrődött a világon.

Majd a völgy fenekére sietett. Kutyái kísérték, mert egyedül már nem volt bátorsága járni. Félt valamitől. Megmosdott a patak fenekén folydogáló sekély vízben. Tisztára mosta arcát, és tenyerébe merített vízzel megmosta vértől bepiszkított karjait, lecsendesítette fején a sajgó sebet, megtisztította ruháját, és úgy indult vissza a hegyre.

Kis báránya utána lopózott, és most vette észre, hogy az a patakra siet szomját oltani. Visszalépett és csengőszíjánál fogva elhúzta a víztől. Nem szabad most innia, míg véres a víz, míg benne van a másik legény halála. A bárány türelmetlenkedett, de ő várni tudott sokáig.

Aztán mielőtt ismét elindult volna, levette kalapját, és belenézett a víz tükrébe, hogy meglássa a patak fenekén fekvő zöld mohás kövek között az arcát. Félt, hogy elrútult, félt, hogy csúffá lett valamiképpen. Vétke miatt, hogy mindenki megismerhesse bárhol. És amikor a kövek között a patak fenekén eléje tűnt az arca, hosszasan elnézte. Vonalai megnyúltak vagy összehúzódtak, ahogy a víz nagyobb kőről kisebbre ugrott át. Gyengén hullámzott az egész arc, mintha vonaglana. Úgy látta, hogy nem találja nyugtát ott sem és reszket valamitől. Pedig ő mereven tartotta fejét. S amikor a patakon már sok víz lefolyt és az ő arca egyre csak a kövek között maradt, hirtelen úgy tetszett, hogy hangot hall a parton.

— A kövekhez való az arcod s nem az emberek közé!

A következő percben pedig a kövek is sírni kezdtek a patak fenekén és a parton mindenütt.

— Miért sírtok, testvéreim, kövek? — kérdezte a pásztor, és nagy megbánást érzett lelkében. Belenyugodott, hogy ezután nem mehet az emberek közé és a kövek lesznek az ő igazi társai. Testvérei az emberek helyett.

— Siratunk téged! — volt a válasz a patakból.

— Hát miért siratnátok ti engem? — kérdezte, és vidámságot színlelt a pásztor.

— Azért, mert elveszítettünk tégedet.

— De hiszen éppen most kaptatok meg igazán. Mert a sorsom közétek rendelt!

— Mi mégis nem találunk rád. Hiába nézünk a szemedbe, ahol azelőtt olyan tisztán láttuk magunkat visszatükröződve, mint ahogy te látod az arcod a patak fenekén. Nem te vagy, nem te vagy, nem te vagy! Zavaros most a szemed a büntől, mint zápor után a hegyi patak sárga, agyagos vize, és nem tudja visszatükrözni a mi kőarcunkat sem. Nem ismerünk reád. Menj a völgyből a patak mellől, fuss fel a hegyekbe, és rejtőzz el közékük. Mint a vad!

A pásztor gondolatokba merülve hagyta el a patak

partját. Amint kutyáival felfelé ballagott a hegyen, hogy nyáját megkeresse, érezte, hogy egyedül maradt a világon.

*

— A vért megissza a föld és a testből por lesz — gondolta a pásztor, és nagyon szomorú volt. — Én is húsból és vérből vagyok, ami mind földdé lesz egyszer.

Botja végét a földbe szúrta, megállott egy helyen. Maga elé meredő tekintettel hosszan elnézte a juhot, amint keresgéltek a burjánok és gurdék között, amelyek kibírták víz nélkül, mert vastag a száruk, kevés és durva a levelük, virágjuk nincs és illatuk sincs, csak nehéz, kábító bűz árad belőlük.

Olyanok, mint a bűn.

— Ezért a földért én most gyilkoltam! — így szólt, és bakancsával messze elrúgott egy göröngyöt. — Kioltottam egy ember életét, mert szerettem egy leányt és élni akartam vele. De ki ne szeretett volna életében? A szerelem Isten parancsai szerint bűn, amit el kell fojtani mindenképpen. Így tanítja a pap a faluban. Mert arra a föld ereje hajtja az embert, az a vad hatalom, ami az állatokban van, amikor egymást kergetik az erdőben a fák között. Amitől felbőg a vadpáva az ágon és belebúgja felindultságát a hatalmas rengetegbe, amiért szemberohan két gyönyörű szarvashím a pázsiton és fejkoronáját egymásnak feszíti.

Ha bűn is, szép. Hatalmas törvény.

— Ember vagyok, a föld gyermeke — lázad fel ilyenkor a férfiú. És testét elfogja az a különös izgalom, az a gyenge remegés, amit az őz karcsú testén lát a vadonban.

— Hát ezért gyilkoltam! — gondolta tovább a pásztor, és lassan ballagott fel a hegyen. — Hallgattam a testem parancsára. És belőlem is mi lesz? Bizony föld — ismételtette lemondással, és mindenképpen megnyugvást igyekezett benne találni.

Aztán levetette magát a földre. Sírni szeretett volna, mint kisgyermek korában. Mert tudta, hogy ez megkönnyebbülést ad. Most azonban nem jött könny a szemébe, hiába facsarta lelkét a fájdalom és a bánat. Ki-

száradt a szeme, mint két forrás, ahonnan eddig a megtisztulás drága sós vizét lehetett meríteni.

Szeme nem a régi, megmondták a kövek... Nem jön belőlük tiszta csepp. Mi tisztíthatná hát meg?

Előtte terült el a nagy hegyek végtelen láncolata, mintha a szabadság országát nyitotta volna meg valaki. Alatta vágódott be a völgy a patakkal, és túl rajta, mindenhol völgyek és bennük falvak, házak, emberek és kanyargó patakok. Nagynak érezte magát egyedülvalóságában. Úgy látta, hogy csak egy kicsi patak vonul el lábai előtt, nem egy tágas völgy. Egy kicsi patak csupán, amin egy lépéssel könnyen keresztüllephet és fent van a túlsó hegyen. Onnan halad tova, mint elátkozott óriás, völgyeken, falvakon, embereken, hegyeken keresztüllepvé, és nem áll meg soha, mert nincs vége az ő világának.

Felugrott, és széjjeltárta karjait.

Lába már indulni készült, hogy vándoroljon messze, egyedül. Tűnjék el az emberek elől, hogy hírét se hallják soha.

— Nem is lész te boldog soha! — csengtek most fülébe hirtelen a pásztorlegény szavai. A legényé, akinek szája többé nem mozdul.

Visszaesett a földre. Összetörtnek, kicsinek és tehetetlennek érezte magát.

— Nem segít rajtad az erőd... Mit jelent ez?

*

Az eső jött. Hirtelen dörgés rázta meg a földet és a felhőket az égen. Séra János, a gyilkos pásztor felriadt hosszas gondolkozásából. A csorda után nézett, hova lettek a juhok vajon... Messze egy hajlásból hallatszott a kolompjuk; és az egyik kutya fehér bundájával ott szaladgált felettük a hegyen. Botjához kapott, hogy utánuk iramodjék, de ekkor vette észre, hogy az a pakulárbot, amely mellette nyújtózott el a földön, nem az övé. Nézegette hosszában, keresztben, s hamar nyitjára jött a dolognak. A verekedésben elcserélődött a botjuk, s ő a Mínyáét hozta el. Szinte egyformák is. Együtt faragták valamikor. Csak nincs rajta a hosszú karcolás, amit nemrég hasított a Burkus foga.

Nézegette hosszán, és megthatódás fogta el.

Először meg akarta tartani emlékképpen a halott leánytól, akivel egy leányt szeretett. De mihelyt néhány percig kezében volt a bot és tudta, hogy kié, szabaddunia kellett tőle.

Árulója is lehet!

Futott már, hogy visszacserélje. Az eső ekkor már a szomszéd hegyek felett zúgott, csak egy lépés, és itt van. A föld perzselt a forróságtól, kétszer olyan erővel, mint eddig.

— S ha mégis nem talált meghalni... — jutott eszébe egy pillanatra, s hirtelen megállt egy helyben. Öröm villant a szemében. Nem tudta, hogy menjen-e tovább, vagy hova legyen el. Erős mennydörgés csapódott hozzá a hegyekhez, s megrázkódott a föld a pásztor talpa alatt.

— Én nem bánom! — s tovább lépett. — Leszámolok a halállal is. S ha ítéletet mond felettem, ítélet lesz.

Koncz Mínya ott feküdt abban a helyben, ahol hagyta. A vérebe belealvadt, és a teste mozdulatlan volt. Kemény fekete lepényként duzzadt a föld körülötte a vértől, amit megivott. A majorbotot a kezében szorongatta, s egyik felét maga alá húzva őrizte halálában is. Nem tudta, hogy amihez úgy ragaszkodik, az nem az övé, hanem az ellenségéé, aki kioltotta életét.

A másik pakulár, aki gyilkosa volt, megállott a hegyoldalban, háta mögött a készülő viharral. Szeme a vértócsára szegeződött, és tekintete rámeredt a halottra. Hosszasan nézte, megfedkezett mindenről. Hideg szél szabadult el a vihart hozó esőfelhőkből, felborzolta a haját, megráncigálta ingét, de mind nem vett észre semmit.

— Hát mégis meghalt — tudta most véglegesen, és szeme karikába meredt. Nagy legyek keringtek a holttest fölött és lepték el a sebeket. Döglegyek a legelőről. A vad burjánok lapija tarka lett az odafreccsent vértől, s most a közeledő vihar előtt még örvendtek, hogy vizet is kapnak inni.

Mínya már nem törődött semmivel. Sárgára vált a bőre. A kiömlött vér nehéz szagot árasztott a forróságban, de ő nyugodtan feküdt közötte. A haja összeragadt nagy csukákba, a kalapja nem volt sehol sem. Elvitte

a szél, hisz gazdája úgysem megy utána soha, hogy megkeresse. A nap még mindig dacolt fent a felhőkkel és melegen öntötte sugarait, amelyek égették a halott pásztor sebes homlokát, amin keresztül elszállt az élet.

János még nem tudott hozzáérni.

Körülnézett a hegyen, s aztán mintha lopna, a bot után nyúlt. Megragadta a kiálló végét, s egy rándítással kikapta a halott alól. A meredt ujjak görcsösen rezzenek meg, s azután visszaugrottak, ahogy voltak. Mintha tovább is fognák a botot, amelyről nem tudta, hogy azé a legényé, akinek Senye Juli maradt.

János nem nézett többé reá. Elhajította a botot, és futásnak eredt a magáéval. Már félt a haláltól. Amikor messzire került tőle, megkönnyebbült.

Egyszerre elsodródott minden, mintha a föld a másik oldalára fordult volna. Ami mostanig történt, minden letörölődött, minden összefolyt, mint amikor a telerótt pásztorbotot az esztendő végén levakarják. Nem érzett többé félelmet semmiért. Sem az isten, sem az emberek előtt. Csak érezte, hogy mindkét helytől nagyon messzire sodródott. Túl a földi élet szabályain, amelyeket lerombolt, s amelyek többé nem köthetik meg őt.

— Senki sem fogja megtudni soha, hogy ki ölte meg — mondotta határozottan, és biztos volt benne. — Az embereknek nincs miért előálljak, az ő büntetésük úgysem számítana. Magamban hordom ezt a halált az életem mellett.

Így kétszer olyan nehéz lesz a sorsom...

Hallám, elbírom-e?

Segít-e rajtam az erőm?

Szinte boldog megnyugvás töltötte el a lelkét. Elvállalta a bűnt, ami nélkül nincs emberi élet...

A kétségbeesetten várt zápor megjött. Nagy, kövér esőcseppek hevesen paskolták a földet. Hosszú, íves vonalban kanyarodtak le az égből a hegyek közé. Egy darabig porzott a föld, ahova egy csepp lesuppant, de aztán minden megnyugodott. Az eső mosta, mosta tisztábbra a világot.

A madarak kitátották szájukat az erdőben, s kicsi csőrükben fogták fel a vizet. A fák között szél kezdett bujkálni, s megmozgatta az életet. Villámlás cifrázta az

eget, dörgés mutatta a felhők hatalmát. A fűvek és virágok tisztára mosdottak a jó meleg vízben, s újrakezdték a virítást.

Az egész világ megkönnyebbült.

A forró föld szürcsölte a nedvességet, mint a láztól égő száj. A parlagon a gurdék és gyomok is új élet után kapkodtak, s erőt nyerve kiegyenesedtek. Mert valahányszor a világ megújul, ők is életre kapnak mindig.

Egy pásztor volt meg csak. A másíknak botját elvitte a víz, csordája messze bódorgott.

Az eső elfutott. A levegő lehűlt.

A föld, a hegyek, a patak, a völgy és felette az ég, minden itt maradt, és nem változott semmit egy ember halála miatt.

*

Eddig volt. A tüzet nézte, amelyről megfeledkezett, de hiába piszkálta a parazsat, nem gyulladt fel. A sötét-ségbe bámult, mint annyiszor, most is.

V

Ahogy az öreg Séráné kilépett a majorház ajtaján és mögötte maradt a halott legény teste, szeme találkozott Sérával, a majossal, az ő urával.

— Hát te is itt vagy? — döbbsent meg.

Az öreg majost nem szokták megindítani a halálhírek, de most ez az eset nem hagyta nyugton. Ujjasát a nyaka köré kanyarintotta, s átállépett a hegyen, hogy mindent maga lásson és tudjon, mi történik. És hogy emberek között legyen, ahol el lehet vegyülni. Mintha a fiatal korában meghalt két legény emléke visszajárna. Azé a két szép szál legényé, akivel egy leányt szeretett és akivel ő fiatal fejjel megegyezett volt a halálra. Komor emlékek kísérték a komor nap estéjén. Mintha a felhők is visszajárnának éjfélkor az égen.

Séráné azért döbbsent meg, mert ismerte az ura vad természetét, akit nem indít meg emberi fájdalom. A major a mezőn élte le magánosan életét, s inkább hozzászokott az állatokhoz, mint az emberekhez. Ez lett a szép délceg legényből.

Sötét volt a vén Séra János és komor.

— Eljöttem virrasztani.

— Hát a majorháznál ki maradt?

— Ott van a legény, János.

— Jobb lett volna, ha őt ereszted ide... Legény-cimborája volt.

— Nem kíváncszott. Kérdeztem tőle.

— Otthon maradhattál volna te is. Nem jó, hogy egyedül virrasszon ilyen nagy pusztá határban.

— Ott a gyermek is mellette — mondta a pipa mellett, s már tovább akart lépni. — Én is egyedül lettem volna.

— Hátha farkasok támadják meg a csordát? Vagy valami egyéb veszedelem?

— Nincs mit tartani attól.

Séra János, az öreg major továbbindult, de az asszony utána lépett, megragadta a karját, és odaszólt.

— Hallottad?

— Mit? — fordult meg a vén major durván.

— Hátha nem is úgy ölték meg, azt beszélük. A fa ütötte le.

Az öreg Séra kivette pipáját a szájából, elnézett egy kicsit a sötétbe, aztán ismét rágni kezdte a pipaszárat, és kurtán szólt.

— Mesebeszéd.

A felesége elcsodálkozott.

— Miért? Nem hiszed?

— Ezt nem, soha! — mondta konokul a major, vad, akaratos fejét csóválva.

— Hát miért nem, János?

— Mert nem igaz! — vágta ki határozottan, és otthagya az asszonyt. Eltűnt a sötétben.

— Feketeség vagy! — mondta utána a felesége, és ismét nagyon, nagyon messze sodródott az urától. Valahova idegen helyre, s ott egyedül maradt. Ellenséget látott ebben az emberben, aki így ragaszkodik a rosszhoz akkor is, amikor már mindenki kezdte hinni a jobb hírt.

— Ó, te komor arcú sátán! Miért akarsz, hogy mindenképpen gonosz ember legyen a földön. Hogy azt gyanítsanak ott is, ahol nincs... Miért is kötötte az Isten össze a mi sorsunkat?... Fiatalságom meggondolatlan szava...

Felvette hátára átalvetőjét, és nekivágott az útnak hazafelé.

— Jó volt mégis, hogy eljöttem ide. Megkönnyebült a lelkem. Nyugodtabban fekszem le otthon, egyedül a házban.

Mikor a hegytetőre kiért, tekintete megkereste a sötétben a helyet, ahol a fia lehet. A pislákoló pásztortűz

gyengén szűrődött át a nedves levegőn, mintha minden pillanatban végképp kialudnék. Későn van, s a legény odaát még mind virraszt.

Jólesett, hogy nagy magányosságában ott tudta a fiát messze a hegyen, a kicsi parázs mellett. De anyai lelke sem sejtette meg, hogy az miről gondolkozik. Kicsi ideig még elnézte a parázst, hogy a lelkébe vésődjék, aztán hátat kellett fordítania fiának, a halottat őrző másik majorháznak és mindennek. És szembefordulni a sötét úttal, az egyedülvalósággal.

— Anyák, jártatok-e ezen az úton?

*

A falun végigment, de egy lélekkel sem találkozott. Minden aludt csendben, a házak, a fák, az istállók. Kutya sem moccan, éjjeli bagoly sem szólt bele a csendbe. Otthon a kapu előtt megállott, és felnézett az égre. A csillagok járását kereste, hogy megtudja, milyenkor van az idő. Gondolatai egészen elfoglalták a lelkét, megfélekedezett volt arról is, hogy borús az ég. Így csak egymás hátán futkosó sötét felhőkkel találkozott a tekintete, amint felpillantott a magasságba. De mégis az égen maradt a szeme, mert azt vette észre, hogy egy nagy felhő megállott a többi között és alakot ölt. Terebélyes nagy fává koronásodott ki szép lassan. De egyszer csak elkezdtek az ágai töredezni le mindenfelé, s a fa éppen olyan hamar odalett, mint ahogy megjelent volt. A felhők futottak tovább, és kavargás lett a fa helyén.

Elkapta hamar a szemét, nehogy a legényt is meglássa, amint holtan fekszik valahol ott fent. És mégis meglátta, de nem Koncz Minya volt ez, hanem más. A régi, eleven fekete szemű...

A kapufélfába fogózott.

Amikor ismét a földre szakadt vissza, hamar megfordult és belépett a kapun. De az udvaron, a ház ajtója előtt azt vette észre, hogy fél belépni. Ki tudja, mi fog ott is a szeme elé feltűnni, ami ellen hiába védekezik, meg kell látnia. Rátette kezét a kilincsre, a kulcsot megfordította, de lépés helyett megállott. Nyakát hátravette és felpillantott az égre. A kavargó felhőfoszlányok

között fehér foltok mutatták, hogy mögöttük csak a hold van.

Gondolata a halott legényen járt.

Letette az átalvetőt a küszöbre, s átfutott a szomszédba. Félelme elől menekül, vagy csupán csak a hírt akarja megvinni? Jólesett mindenképpen, hogy futhat most otthonról, az üres ház elől.

Megkoppintotta a szomszéd ablakát, s aztán bátrabban kezdett zörgetni. De ebben a pillanatban ijedten fordult meg, nincs-e valami a háta mögött a sötétben... Az egész völgy elmélyült mögötte, s a falu elsüllyedt benne. Csak a közel álló házakat vehette ki, amelyek olyanok voltak, mint valami földre állított nagy, fekete, kormos falak pusztulás után.

A gazda arca ijedten tűnt fel az ablaküveg mögött.

— Te vagy az? — mondotta csodálkozva.

— Én, én — felelte Séráné, és örvendett, hogy beszédet hallott.

A keskeny rés széjjelpattant, az ablak szárnya kinyílt.

— Tán nincs valami baj? — kérdezte tartózkodva a szomszéd.

Séráné nem tudta miképpen kezdje el, hogy miért jött, bizonytalanul állott. A gazda szólt végre.

— Egy napra elég egy csapás a falura.

Tudják már a hírt. De az ablakzörgetésre az egész háznépe talpra ugrott, és most a gazda mögött várta, hogy mit mond az asszony ilyen későn. Aztán kedvetlenül visszabújtak az ágyba, és az ablak is becsukódott nemsokára.

— Hallottuk már, nem tehetünk róla...

Séráné megint egyedül maradt a nagy éjszakában. Úgy szeretett volna az emberrel még beszélni valamit, úgy kívánta, hogy bár az arcát láthassa. De mit tehet, későn van. Mindenkinek nyugodni kell.

Ott maradt állva az ablaknál.

— Bár valami egyebet hoztam volna elő, amin elbeszélgetünk egy darabig — töprengett, mert nem tudott hazamenni.

Ahogy lelépett a szomszéd háza előtt levő kicsi töltésről, melyre fel kellett volt másszon, hogy az abla-

kot elérje, megszikomodott a lába, s háttal nekivágodott a falnak.

Senki sem volt, aki kérdezze, hogy megütötte-e magát, s ez jobban fájt, mint akármilyen nagy véres seb. Nem törődtek vele, nem volt aki segítségére siessen és feltámogassa. Úgy ült kicsi ideig, és a könnyeit befelé fojtotta el.

— Hát éppen ilyen egyedül vagyok a világon...?

Feltápaszkodott és kíváncszorgott az útra. De nem hazafelé indult, hanem tovább ment más irányba. Vitte a hírt, a halálhírt, ő, Séra János anyja. Hordozta szét a faluba mindenfelé. Mert akármerre szívesen ment most, csak haza ne érjen, amíg a házban sötét van.

A halál hírét már mindenki hallotta. Ha egy ember megtudja, bejárja pillanatok alatt az egész falut. Az ilyen hír futva terjed.

Az öreg Séráné mégis sorra verte fel álmából a házak népét, míg végre egyik helyen beengedték. Az aszszony lámpát gyújtott, a gyermekek feje csodálkozva bújt elő a takaró alól.

— Veled mi van, te Zsófi, hogy úgy elváltotál! — csapta össze a háziasszony a kezét, amikor a belépőt meglátta.

Séráné nem válaszolt. Úgy tetszett, valami olyant vettek észre rajta, amit el akart titkolni. Kínosan érezte magát, mintha valamin rajtakapták volna.

— Velem semmi.

— Akkor mért keltél úgy ki magadból?

— A halálhírt hallottátok-e? — kérdezte.

— Attól ijedtél meg, ugye... — vélekedett az aszszony. — De nincs mit úgy kétségbeessék az ember, hiábavaló úgylis. Eléggé megborzadtunk biza mi is. Ezen a vidéken valami átok ül.

— Átok ül? — Séráné nem tudta, hogy mit beszéljen most, amikor volna kivel. Most mit csináljon itt, kár volt, hogy bejött...

— De hát nem úgy ölték meg! — jutott eszébe. A háznépe elcsodálkozott.

— Nem ölték meg?

— Nem!

És elmondott szakadozva egy történetet, amit ott talált ki ültében, és azokból a mendemonda kósza hírekből rakta össze, amit itt-ott hallott este a halott legény körül. De úgy jöttek önként a szavak, hogy nem tudta visszatartani őket, és fűzték a mesét, amely arról szólt, hogy nincsen gyilkos, hanem valami szerencsétlenség történt.

— Nincs gyilkos, nincs, nincs. Az Isten akarata volt, hogy így történjék...

Eszébe jutott, hogy ezt a hírt még nem tudják a faluban. Hirtelen felállott, erőre kapva.

— Hát én megyek tovább!

Amikor az úton megint egyedül volt, azt találgatta, hogy hova induljon legelőbb is az új hírrel. Oda, ahol már volt, vagy másfelé? Ahogy így tanakodott bizonytalanul, egyszerre csak sok, sok ajtókilincset látott maga előtt, amely alatt a retesz mind elő van taszítva. Az ajtók körülvették, és nem volt ahova lépjen.

— Mindenütt zárt ajtó vár, mit bódorogjak éjnek idején... Mint aki földönfutó s a mások éjjeli nyugalalmát zavarja...

A nagy sötétség közepén állt tanácstalanul.

— Miért nem fekhetem le... én is...

Megfordult, és a sáros úton hazadöcögött.

— Nagy éjszaka van... reggel lesz-e már?

Felemelte az átalvetőt, és benyitotta az ajtót. Olyan határozott bátorsággal lépett a sötét házba, mint a halálraszánt. Lámpát nem gyújtott, sötétben is el tudott igazodni. Tudta, mindennek hol a helye. Beléfeküdt a régi ágyba, s amikor öreg testét elnyújtóztatta, felsőhajtott.

— Istenem, adsz-e hát nekem is nyugodalmat...

Imádkozott, s ezzel lecsendesült a lelke. Imádkozott a fiáért, aki rossz volt hozzá, imádkozott, mint rég, amíg kicsi gyermek volt. És imádságába belefoglalta a halott pakulárt is, pedig az nem volt az ő fia.

Nagy éjszaka volt, nyughatatlan, különös éjszaka.

VI

Aztán telt az idő gyorsan.

Másnap Séráné bejárta a falut, széthordta a sajtot, és mindenkivel elbeszélgetett. Sohasem töltött még ennyi időt ezzel a munkával. De most minden megváltozott, nem számított az elvesztegetett nap. Dél felé hazahozták a halott legény holttestét, és felravatalozták a szülői házban. Búgott a falu két harangja, amíg az ökrös szekér átaljött a hegyen a lepedőbe csavart holttesttel. A leányok csoportokba verődtek, úgy kísérték szemükkel a szekér útját, és törülgették könnyeiket. Az asszonyok és leányok azon a délelőttön nem sokat dolgoztak; úton, udvarokon és kertekben verődtek össze olyan helyeken, ahonnan tisztán lehetett látni a hegyen keresztül vezető út kanyargóit. Könnyeik között szavakat is ejtettek, és gyászolták a halott legényt.

Nagy eseménye volt ez a falunak. Sok esztendő óta nem esett meg, hogy holttestet szállítsanak haza a határról. Az utolsó azon a télen volt, amikor tizenöt-húsz évvel, vagy még többel is ezelőtt erdőt irtottak és kubicokban szállították a fát. A még máig is özvegyasszony Győrbíró Sándorné urát ütötte oda a kidöntött fa. Nem vették észre, hogy belül áll és ágakat aprít. A gyökeréről elpattant hatalmas szálfá messze berepült az aljba és maga alá lapította a favágót. Egy ép csontja nem maradt, mondják, de már csak az öregebbek emlékeznek rá. Csikorgó nagy hideg volt, fagytak meg az emberek, akik akkor is éppen úgy, mint most, kiszaladtak az utakra a halott elé. Megfagyott a szegény favágó holtteste is, amíg hazahozták.

A Györbíró Sándor esete felelevenedett ilyenformán az emberek emlékezetében, és együtt beszéltek most a két halálesetről. Györbíróné is ott volt a várakozók között, és sovány arcán benne ült a bánat. Mindenki kicsődült a házakból, és összeverődött azzal éppen, aki melléje akadt. Nem nézte, kivel, az emberek mind egyformák a halál rémülete előtt. Ilyenkor csak a halottra kell nézni, semmi egyébbe.

Nem csoda, hogy a határban történt haláleset felrázta a falu népének nyugalalmát. Kint a mezőn vagy az erdőben csak dolgozni kell, vetni, aratni, szálfát hasogatni, ott az élet birodalma van. Meghalni a szántóvető is hazamegy a faluba, és így tesz a pásztor is, ha csak lehet. Otthon az ágyban adja oda testét a csontkezű kaszásnak, amely sohasem a mezőn szereti vágni a rendet, hanem bent a faluban, az emberek között. Régen még eltemettek valakit a mezőn kint, ha úgy volt holta előtt a kívánsága, de aztán a nép úgy határozott, hogy a halottakat csak a falu melletti temetőben szabad elhantolni. Az erdőt meg kell védeni, a mezőt meg kell hagyni az élőknek.

Volt hát nagy riadalom, talán még nagyobb, mint a favágó esetekor. Györbíró házasságos ember volt és szegény, nyomorúságos. Halála nem szaggatott úgy bele a szívekbe, mint a virágában levő ügyes legényé, akin bárkinek megakadhatott a szeme. Minyát sajnálták az anyák, sajnálták a leányok. És sajnálták a komoly arcú apák, sajnálták az erejükbe most szökkenő legénycimborái egyformán. Búgtak a harangok tompán, hirdették, hogy a legény már nincs... A fehér ökröktől vontatott szekér mint kísérteties látomás ereszkedett lassan lefelé a hegyen, és benne látszott a fehér csík, amely nem volt más, mint a letakart pakulár, amint utolsó útját teszi meg. Lengette a szél a toronyra kitűzött fekete lobogót és lengette az ökrök szarvára akasztott négy fekete fejkendőt is.

A leányok virágért szaladtak a kertekbe, és letépték a legszebb tubarózsákat, violákat, verbénákat, amit vásárnagra tartogattak. Leszedtek mindent, mindent, és összehordták a legény házába, hogy közéje fektessék. Díszes ravatalt készítettek neki mindnyájan, mert fájt

fiatalságuknak, hogy ez a derék szál legény nem lesz már egyiküké sem. Nem vet neki senki nászágyat, fiatal testét elragadta közülök a halál, még mielőtt az élet édes ízeit megkóstolhatta volna. Mennyi drága ölelés pusztult el a legény karjaiban, mennyi forró tűz a testében, amelyből új élet pattanhatott volna ki az éjszakák mélyén...

— Be szép legény volt, ugye, be szép volt? — kérdezte egymástól két leányocská, és belépett a virágos kertbe. Féltve gondozott, virító nyári szegfűiket kebelükhöz szorították, szeretetüket reájuk öntötték ki. A piros virágok lángoltak, és ez a tűz most olyan jól illett a leánykák láztól kipirosodott arcához. A virágokat még egyszer arcukhoz szorították, aztán letépték őket mindtől, és sírva vitték végig a falu utcáján. Mindenki tudta, hová mennek: a pásztorlegény koporsója elé.

Jött a falu bolondja, a fél lábára sánta Bugyuta Feri, és énekelt. Nem templomi ének, nem gyászos nótát, amint a halotthoz illenék, hanem vidámat, amint lakodalomkor szokták. Lábaik cuppogtatva kapkodta az út közepén, ahol leghígabb a sár. A szélén, az árok mellett száraz helyet is kapna, de világért sem menne oda. Most a nagy virágszedésben sok tarka virághoz jutott ő is, kalapját telerakta velük, úgy, hogy nem férnek egymás mellett. Lódörögnek hosszú szárúkkal a kalap karimáján mindenfelé a nagy piros verbénák.

Kurjongat, és nem állana meg senkivel. Úgy gondolja, hogy végig kell járnia előbb egyedül a falut, mint ahogy lakodalomkor szokta. Bizonyosan azt hiszi, hogy esküvő készül most is, azért csődültek ki a népek mind az útra. Kedve telik a sok emberben, mert mindenki őt nézi. A leányok virágokat dobálnak utána a kertekből és Feri felszedi mind, s magára rakja. Ő minden lakodalomban vőlegény.

— Hová mész, Feri? — szólítja meg valaki.

Bugyuta Feri a fülét sem mozdítja, úgy tesz, mintha észre sem venné. De jelenléte a fiatalságot mókára indítja még ebben a halottas pillanatban is. Kacagás fut az arcukra. Feri csak lépked, énekel és zsummog néha, mint akinek sok komoly gondolata támadt. Lábaik kap-

kodja az ő különös módján, ami olyan, mintha minden lépés helyett ugranék egyet.

— Hova sietsz úgy, Feri, ugyanbiza? — áll meg egy legény előtte.

— Megyek, mert várnak! — és nagy komolyan kitér az akadékoskodó legény útjából, folytatja tovább az egyhangú, cuppogó lépegetést.

— Hagyd el, ráérsz! — szólítják meg egy másik helyt is nagy kacagás között.

— Nem! A menyasszony már készen van! — és megy tovább.

— Melyik menyasszony, te? — mókáznak vele.

— Az enyim. Ismeritek-e?

— Mi igen, jól! Hát te?

Feri megharagszik a tréfa miatt, és a nagy kacagás között továbbmegy. Megbánta, hogy szóba állott valakivel. De alig lép néhányat, ismét utána kiáltanak:

— Hé, Feri, hallod-e! Mennyi a tizenhárom?

Feri azt szokta felelni erre, amikor jókedve van, hogy annyi s fél. Az együgyű tréfán nagyokat kacagtak, és a sánta bolondot még jobban bosszantotta ez. Zsummogva ment tovább, és botjával csapkodta a sárt, hogy az repült szertesét.

— Né, Feri, nézz oda, a bihalak a pópijomfára másztak! Né, a bihalak a nagy fa tetejibe! Eriggy, hajtsd le onnat hamar!

A bolond most már senkire sem hallgat, énekel, ahogy a torkán kifér, s megy rendületlenül. Az út kanyarulójánál aztán eltűnik.

Andrásbá jön, a halottvizsgáló. Komoly arccal halad végig az úton, és a halottas ház felé tart. Láttára nagy komolyság ül az emberekre is, mintha a halál szele csapta volna meg őket. Írást visz a kezében, ő állapítja meg a halált hivatalosan. Egyébkor tréfás személy, de hivatását a halál iránt nagy tisztelettel végzi. Máskor beszél minden életre, ahol csak valakit meglát, mindenkitől tud valamit kérdezni, s mond is valamit mindenkinek. Ilyenkor nem.

A bolond víg éneke egyre hallatszik, széjjel az egész faluban, a halottkísérő harangok gyér kongása között.

Az élet és a halál nótája egymással gúnyolódva keveredik össze, mintha a két hang egymásnak válaszolgatna.

A halottvizsgáló után nagy csoport leány következett összefogózva. A leányok virágot vittek. Sírtak és a könnyeiket törülték. Mindenki a halottas ház felé tartott, most tűnt fel az első ember, aki a többivel szembe igyekezett. A falu kikiáltója volt, aki a híreket hordozza.

— A csendőrök nem tudtak meg semmit — mondja. — Már a keresést is abbahagyták, és elmentek. Egész éjjel az erdőt járták, de annyit ért, mintha aludtak volna.

— De nem aludtam bezzeg én egy órát sem! — mondja egy leányocska, és a többi is mind reáhagyja. Ők sem aludtak a hír miatt, nem volt nyugodalmuk semmiképpen. Testük hánykolódott az ágyban, és láztól hevült fiatal életük fölé nagy sötét árnyak ereszkedtek

— Szegény Minya, be szép legény volt... — mondja az egyik, és a karján levő virágok közé bámul.

— Szép, s hamar odaleve...

Megindulnak ismét összefogózva, és átalkötik az egész utat. Csak virág és leány, amit a szem most lát, mert a falu minden leánya és virága megindult. Szépek mind. Nem öltöztek feketébe, úgy mennek a halott legény elébe, ahogy egyébkor szoktak vele találkozni az úton. Piros, zöld, rózsaszín, nefelejcskék, minden szín össze van gyűlve rajtuk, amit csak a mező virágai mutatni tudnak, amiben a föld szíve kinyílt. Szoknyájuk, blúzuk lebeg a szélben, s hófehér ingük szépen talál eleven barna arcukhoz. Hajukat szabadon lengeti a szél, a felborzolt finom szálak egymással játszadoznak.

Mezítláb vannak, mert így járnak a búza közé töviset gyomlálni is, így veszik vállukra a kapát és törnek be a kukoricaföldek élénkzöld lándzsái közé, így hajlik meg derekuk, ha a hegyhez tapadt apró zabot kell learatni. Így élnek ők, s így várják a legényt is este. Fájdalmukat csak a szívükben viselik. Nem öltöztek gyászruhába, mint ahogy az ezerféle szépségű tarka virág sem változtatja meg színét, ha a halott koporsójára teszik. Nem változtatja meg, nem. Karjukon a levágott rózsa most is olyan piros, a falusi rezedá most is olyan illatos, a violáknak tarka a színe.

— Szeretője is volt a legénynek.

— Volt szép szeretője, kettő...

— S meghalt a szeretője miatt...

Úgy tudják a halál okát, mintha a legény megsúgta volna nekik. Ők biztosak benne, mert a szívük érzi, s akkor az úgy van.

— A szerelemtől halt meg, sírjunk-e felette?

— Nem sírunk, énekelünk felette.

És harsány énekszó kel az ajkukon, víg nóta, amit a legény dalolt nemrég a falu között este. De a víg ütemet elnyújtják, s beleöntik szívüknek mélyéről a fájdalom sóhajtását. És a nóta mindent elbír, hisz azért nótája a népnek. A földnek a dala. A földé, amelynek gyermekei az emberek. Amelynek halottja van és nótája is van ugyanakkor. A régiek érezhették ezt, akik muzsikával temettek s víg tort ültek halottjaik felett. A nóta most is felszáll és harangbúgással vegyül el fent a magasban. És a szekér jön lefelé a hegyen, rajta a fehérlepedős halott. Közeledik a faluhoz, s a leányok gyorsabban kapkodják lábaikat.

Jön az üstös cigány, s nagy fogai fehérebben villognak ki fekete bajusza alól, mint a hó tavasz végén a rejtő szakadékból. Otthagyta az üstfoltozást, ott a ráfolni való kerekeket is, nem patkol lovat sem most. Elindult az úton, és nem vett üstöt a hátára, mint máskor. Hosszú, fekete hajtincseit fel-felkapja válláról a szél s meglebegteti. Lépése himbáló s bizonytalan, cigánylibegés. Rajkói utána szabadultak, s hosszú sorban lepik el az utat. Tucatszámra nőttek ki mögötte a földből, s cifra rongyaikat szaporán lebegtetik. S jön leghátul a cigányné, legkisebb rajkóját kifordult fekete kebelén hordja. Mennek mind, ki tudja miért, hiszen senkijük a halott. Legény volt és fiatal, s legföntebb összeszidta a morét büszkén s cifrákat káromkodott, ha nem csinálta tetszése szerint a munkát. De most elfelejtettek mindent. A cigány lelke büszke, de alázatosabb a fűnél, mi lehajlik a reálépő lábak alatt. A halott háza felé siet, mert cigány szívének rejtekében érez ő is valamit.

— Hé, moré, hova sietsz? Üstöt is elfelejtettél vinni magaddal? — kiáltanak utána a tréfálkozó legényecskék.

— Nem vásárolok most, ne kérjen senki számon.

Jön a falu menyecskeje, akiről mondják, hogy nem megy férjhez soha. De menyecske ő így is rég, s annak is marad örökre. Olcsó örömet kap nála akárki, ha kívánja, s neki csak lesütött szemmel kell járnia miatta. Jó lélek, alázatos, ha idegen emberekkel találkozik nappal. Hisz semmije sincs, és magát is odaajándékozta mind. Jön most egyedül, és fekete kendőt kötött a fejére. Kendője alatt sápadt az arca, s halovány sárgák az ujjai, amint néhány szál virágot szorítanak. Nem néz sem jobbra, sem balra, megy egyedül és egyenesen. Előtte az út, s azon jön szembe a legény, szintén egyedül és most már haloványan.

Jön a falu apraja, nagyja, mind felvonul a falu útján.

Jön Kádár Erzsé is, aki kijárt Séra Jánoshoz a hegyek közé néha. Kisírta magát már. Szemeiből nem ömlik több könny. Jön, s kacagni is tud már az arca, ha virágai közé téved tekintete. Nem öltözött gyászfeketébe ő sem. Virítóbb, mint a császárliliom, amit a kezében visz. Arcát elrejtí a virágok mögé, mintha huncutságból tenné. Így szokott ő, amikor legények állják el az útját s csókot kérnek vámként, ha tovább akar menni. Most is hamiskás, mert emberek látják piros, csíkos szoknyája alól kikandikáló lábait, s virágként ingó derekára férfiszemek tapadnak vágyón. Virág közé temeti hát arcát, s még felsóhajt, mint kedvesét igaz szívből sajnáló, hű szerető.

— Őszfelére megházasodhattál volna... Látod-e, mondtam eleget a tavasszal, hogy csak azt várd meg, míg lehull ajtónk előtt a fáról a mézvacok. Így volt ez, amikor virágoztak a fák, s látod-e, milyen hamar lehullott mind a virág... Örökre...

Megy mindenki, megy, hogy könnyítsen a lelkén.

Egy kertből szarka rikolt ki nagy hangon az útra, s távolabb sárgarigó röppenti széjjel szárnyait a leveles ágon. Elrepül, tova, messze, szárnyainak nyoma marad az égen. De onnan is elszáll másfelé, nyughatatlan ő is. Rigófütty hallatszik sűrűn, s kis cinege csicsereg, csak az embernek kedve legyen meghallani mind.

Egy leány nem mozdul csak s marad otthon gyászba borulva. Senye Juli arcát nem látta senki, amióta Minyá-

nak halálhírét hozták a faluba. Zsebkendője takarja el folyton és sápadt, mint az érett búzatábla éjjel a holdnál. Anyja nem kérde, miért sír, csak kedvibe jár, hogy vigasztalja, s mindent reáhagy. Úgy jár a házban, mintha saját magának árnyéka volna, és szavát nem hallja senki. Csak sír, néha felzokog, és leül a kanapé végére némán. Hiszen igaz, szerette Koncz Mínyát, de a szíve az övé volt-e vajon egészen?

Most hosszú ágba fonja be haját, s szalag nélkül leeresztve gyászolja az első szeretőt, aki már nincs.

Szelíd arca vonalain szinte hideg, tartózkodó szépség bujkál. Nem találod rajta a sodró test-hús valóságának áradását. És János mégis harcolni, ölni tudott miatta. A szerelem hajtotta, vagy csak a legénykedő büszkeség tüzelte a vérét?

Vékony arcához jól illik most a bánat, jól illik a fájdalom komolysága. Virágot szedni nem ment a kertbe, hogy mindenkinek feltűnjék, az útra sem futott ki, hogy a halottas szekeret várja. Csak otthon a zsalugáter nyílása között tekintett ki a hegyoldalba, és kísérte könnyes szemmel a fekete kendős ökrös szekér útját.

A harangok kongtak, az asszonyok sírtak, és a leányok virágot hordtak még sokáig. Csak délután csendesedett el a falu, mire a halott is megnyugodott otthon a ravatalon az illatos virágok között.

VII

Reggel van, csillog a harmat a fű közt, csillog körül az egész föld. A nap most lépte át messze a hegy karimáját, még ott lebeg az ormok fölött, mint különös lángoló rózsza.

A pásztor korán elindult, mikor még kék színű sötét foltoknak látszottak a hegyek és hideg pára tapadt a csupasz mellre. Erdős helyeken bolyong a juhaival, cihereket keres, ahonnan a nagy fákat kidöntötték s csak csonkok meredeznek ki a füvek és virágok közül. Most itt érzi magát otthon. Itt, ahol fejsze játszott a hatalmas fák életével. Suhogott a gyökéren a fényes vas, és a terebélyes nagy ágkoronák élettelenül zuhantak el a földön. De íme! Virág nőtt a kidöntött fák halott gyökerei között mindenfelé. Az emberi erő pusztított, az életek zuhanva roppantak össze, s mire a fejsze eltűnt az erdőből, virág borította be az egész hegyoldalt.

Felnézett az égre, és fiatal testét tárt karokkal a napnak feszítette. Arcán boldogság ömlött el, elkábította a reggel ébredező szépsége. Úgy benne élt a természet életében, mint a fák, a virágok, a nap, a hegyek, a dalosan röpködő madarak, minden, minden, ami a földön csak van.

Itt az irtás és benne a pásztor, akinek ereje egy ember életét vette el. A sárga virágmezőből nagy, hosszú füzéres kék liliomok nyúlnak fel derékon felül, mint kardok, miket a föld nyújt az embereknek. A föld kardjai, a föld fegyverei ők; meghódítják a szemet és az emberi szívet. Mert aki a virágot szereti, az a földet szereti benne, és aki az erdőt, a kaszálót, a hatalmas zöld

szántóföldet, vagy a hegyoldalban magányosan virító kecskerágót szereti, az mind, mind a földet szereti. Legnagyobb hatalom ez, benne van maga a mindenség, ó, benne.

János is a földet öleli, lehajlik a fűbe. Térde a földet érinti, s virágot szakaszt a kalapja mellé, tarka reggeli bokrétát, hogy lássa a nap. Nagy ág nyúlik föléje, harmatosan ezüstös még minden levele. A hús, gazdag harmatot szürcsölné, ha volna ezer szája, de így csak lefekszik a fűbe, elnyújtja fiatal testét a kivágott nagy fák gyökerénél, s nyugszik a föld ölén. Forró testét mossa a hús harmat, szétvetett lábai elvesznek a fűben, s ágyéka lecsendesedetten pihen meg.

A pásztor teste benne lüktet a földben, benne virít a fűben, virágban. Felolvadt a legfőbb erőben, s pogány énekekre, vad ősi népénekekre nyílik a szája.

A legény énekel, soha nem hallott dallamot dúdol. A szavak mind önként születnek a dalhoz. Harmatos fűből néz fel a csillogó égre, s felette is énekszó hangzik, énekes madarak szelik át fürge szárnyaikkal a levegőt. Nekik is nótájuk van ilyenkor. Énekük éppen úgy szívből jön, mint a pásztor szívéből a nóta a naphoz. Győznék csak hanggal s torokkal, nem fáradszának bele estig.

Ó, ez a reggel, a harmatos irtás közepén! Hogy fürdik ilyenkor a lélek! Mit nem mosna tisztára vajon egy ilyen ősi pogány napvirradat!

A nap fennebb jött, s az élet belekábult az idők folyásába ismét. A harmatok siettek, hogy mihamarább elérjék fent a napot, a fűvek hosszas alvását bogárzsongás borzolta életre. Pillangók szóttek hálót a legény hanyottág fekvő teste felett, s a fák között a kék ködök elbújtak a lombok alá estig pihenni.

Távrolról halk bégetés, egyhangú kolompolás zaja hallatszik ütemesen. Felséges szép dal. Messze vonult el a fehér nyáj, mintha a bibliai mezők fűvére menne legelni, pogány földön.

*

Mire este lett volna, János már a falu között bódorgott egyedül. Megállt a ház előtt, ahova szíve vitte, s benyitott a kapun az üres udvarra. A fakilincs idétlenül koppant az ütközön, s a legény széjjelnézett az idegen életen. A nap rég lement már, az ég világossága a nyugati hegyek felett is kezdett beleolvadni az éjszaka egyforma homályába. Csillag nem jött fel, az eget felhők borították el most is. A ház s hátrább a csűr és a pajták sötétben szundítottak. Az udvar közepén nagy eperfa feketéllett, ágai közt a csendesség aludt. Olyan sötétben állt ott, mintha magába szívta volna az éjszaka minden rossz álmát.

Egyik ablakon sem pillantott ki világosság, de a legény mégis beleskelődött sorra rajtuk. A középső kicsi szobánál megállapodott, mert a firhangon keresztül lámpavilágot vett észre. Nem sokat bátortalankodott, az ajtót is megkoppantotta, s belépett.

Senye Juli ült a lehúzott lángú lámpa alatt, s varrt. A legényre felpillantott, de megzavarodottságát nem mutatta ki. Tovább is ülve maradt és a varrással bibeledött.

— Hát eljöttem, Juli, én is.

— Jól tetted, János.

— Vártál-e, mondd meg nekem, a szeretődnek, igazán.

— Nem tudtam, hogy jössz. Vártalak volna.

— Gondoltam, most már elnézek én is feléd.

Hallgattak. Séra János újra kezdte:

— Aki eddig szokott jönni, az úgysem jön ma este. S nem még holnap sem.

Melléje telepedett egy kicsi székre, anélkül, hogy a leány megkínálta volna hellyel. Közel ült hozzá, s érezte, hogy a szíve nem sokáig bírja az áskálódást, hanem megszólal az igazi hangján.

— Eljöhettél, János. Örökké szívesen vártalak. Tudod jól.

— Én igen, s azt is tudom, hogy mást is vártál.

— Én csak egyet szoktam várni, János.

— Hát akkor az az egy nem én voltam sokszor!

A pásztor legénykedett, s feszes új posztóharisnyáját, amibe estére öltözött nemrég itt benn a faluban az any-

jánál, most nagy peckesen húzogatta. Lábat kinyújtotta maga előtt, s közéjük bámult. Két feszes csizmaszára fényesen csillogott még a pislákoló lámpafénynél is. Az öreg Séráné gondossága látszott meg rajta, aki fiának minden ruházatát nagy rendben tartotta a ládában, hogy amikor felöltözik, ne legyen különb legény senki nálánál. Az új, vastag posztóharisnya pattant le testéről, lábszárain megfeszült keményen. János tudta, s azért volt büszke magára. A tiszta fehér ing s felette a fekete lájbi kidomborította mellét, hátát, vállait, s tisztára mosdott testéből az élet friss szaga áradt. Kalapnak is fájin fekete posztókalap volt a fején, amit most tett fel ismét, amikor letelepedett a házban és látta, hogy a leányon kívül nincs más itthon. Mert a Minya botjának nyoma a fején, a haj alatt... Behúzta a karimáját elül az arcába, szemét eltakarta, csak állán s szája körül játszott a huncut mosolygás a barna bőrön. Néha kitalította a kalapot a homlokára, s maga elé bámult, máskor ismét berándította arcába, és a leány lopva elnézte a barna kezét, az erős ujjakat, amint a kalap karimáját szorították. Ez a fogás a kéz simogatására emlékeztette, és az ujjak érintését mintha a testen érezte volna.

— Jól tudod, hogy te voltál, akit vártam...

Juli már kívánta, hogy az ujjak az ő testére tévedjenek, hogy fogják a karját, a derekát, hogy valósággal érezze a legényt. Nem tudott ennek ellenállni, a fiú közelsége megzavarta, megsédült tőle, és érezte, hogy ráhull a legényre, ott vész benne.

— Ma vártál, az meglehet — mondta a legény, és tartózkodva feszült mellette. — De ma én nem érted jöttem.

A leány ráborult az ölében levő varrásra, és sírni kezdett.

— Hát mért jöttél akkor?

— Csak úgy! Benéztem a faluba.

— Nem igaz! Tudom, miért mondod.

Büszke tekintetének jólesett a leány gyötrődése. Megbolondult volna kint a majorháznál, ha ma éjjel be nem jöhet hozzá, de most azt mutatta, hogy nem sokat törődik vele. Hiszen könnyű volt játszani. Mellette ül, itt maradhat akár reggelig, és úgy játszhatik ezzel a

leánnyal, amint éppen tetszik. Most nem ő gyötrődik, hanem a leány, és magában mosolyogva hagyta, hogy hadd gyötrődjék a leány is.

— A faluba jöhetnél, mindenki a virrasztóban van.

— Hát én is azért jöttem. Legénycimborám volt, vagy mi.

Hosszan maga elé néz, s már nem forgatja jobbra-balra a két kinyújtott lábát, nem játszik a csizmaival.

— Hát akkor mért jöttél hozzám? — kérdi a leány sírva, és felkapja a fejét az öléből. A legényt nézi, aki a kalapja alá húzta be az arcát.

— Csak úgy. Gondoltam, bénézek ide is.

— Bénézel!... — vág vissza a leány, de János morgorva marad.

Nagy csendességben ülnek, egyik sem szól, de mindkettő tudja, hogy a másik mire gondol. Közöttük van a harmadik, aki már sohasem tud megszólalni és nem hagyja őket se szólani. A legény csontos arca és benne a két villogó szem a leányra mered, aki felhajtott kötényével borítja arcát, és sírdogál. Nem mer felnézni a másik szemébe, gyászos feketeségben keres menekülést. Teste liheg a felindultságtól, zokogás közben meg-megvonaglik. A legény úgy nézi, olyan mereven, testének minden erejét összeszorítva néma és vad nézésében, mintha ezzel akarná megtörni. Csak vadgyökerű ember tud így nézni, akiben még él valami az egykori táltosösből, aki az idők dolgaiba, a természet folyásába és az istenek munkájába tudott beavatkozni. Csak azoknak lehetett ilyen nézése, ilyen végtelen, ilyen nem a szemből, hanem a lélek legmélyéből jövő nézés. Ebben a tekintetben benne van egészen az ember, testének erejével, lelkének lángjával. A szemek nézéséből új teremtmény szökhet életre, megérik a holt tárgyak és megmozdulnak tőle, vagy megérik az élők és elveszítik erejüket miatta.

— János, János, te elpusztítasz engem — szólal meg a leány.

— Hát te mit csináltál velem? Jácodtál, kicsúfoltál. Másnak a szeretője voltál, amíg én messze jártam a juhokkal. Azt hiszed, nem tudom? Itthon ültél a házban, hamar kéznél kapott akárki...

— Engem kapott kéznél?

— Könnyű volt kéznél kapni, hallod-e.

Minya nevét — aki csak átállépett a hegyen s mindig nyitott ajtót talált a leánynál — nem tudja kimondani. Hogy értették egymást, milyen titkos megegyezésük volt!... S a leány most mindent letagad, azt, hogy látta, azt is, hogy szerette. Nemcsak neki mondja ezt, másnak is tagadná, még az Istennek is. Valóban szerette ez a lány azt a legényt, kinek halála az ő lelkére nehezedik?

Nézte a leányt, amint piheg a teste és ez a nézés elég feleletet adott a kérdésre. Látszik a tekintetéből, bizonytalan nézéséből, hogy a leány azzal a másik legénnyel is csak így játszott. Így gyötörte azt is, és amikor ketten voltak, közöttük ott állott ő, János, a harmadiknak.

A leány közelében sajnálnia kellett legyőzött ellenfelét, a legénytársát. Nem érzett kaján örömet, hogy megkapta, kiharcolta a leányt, nem élvezte győzelmét, nem volt minek örvendeznie. Azt hitte, bele fog sodródni a leány szépségébe, teste vonzóságának nem tud ellenállni. És ellene tud azért is!

Most itt ül mellette, ridegen, kedvetlenül. Az élete útját eltévesztette.

A gögje, komor büszkesége megmaradt, s most ezt vette segítségül. Feszülve ült a ház közepén, s a leány mellett elnézett.

— Nem hagyom, hogy jácodjék velem — őrlődött csak. — Még az a leány sem, akiért emberi életet oltottam ki. Egy legényt pusztítottam el, aki azelőtt jó cimborám volt nekem. Azért tettem, mert a leány bolondult érte, s most... letagadja, hogy szerette volna.

Minyát látta maga előtt, és sajnálta. Sajnálta most is, mint már annyiszor tegnap óta. Szinte óránként változott a lelke a nagy tusakodásban. A megbánás után egyszerre a másik világba vetődött, pogány módon gyönyörűsége telt teste erejének diadalában. Nyugalma egy percig sem volt, lelke vándorolt szakadatlanul, és a teste is szívesen követte volna. Jutott eszébe, hogy szegénylegényként nyakába vegye a világot és elbujdossék. A hírét se tudja meg senki... A megbánás pillanatában

volt ez, amikor egyedülvalósága bármilyen nehéz volt, mégis megnyugvást ígért. Elmegy túl, hét vármegyén, ahol az ágrólszakadt legény életét senki sem tudja.

Valamikor nem így gondolta. A jövő színében más-képpen volt minden...

Ma este már nem tudott tovább a majorháznál ülni. Be kellett jönnie a faluba, hogy a leány mellé jusson. Most könnyebb volt a dolga a bejövetelnél, mint más-kor. Apjának azt mondhatta, a virrasztóba jön, mert hiszen pakulártársa volt a halott, meg akarja nézni a koporsóját. Nyugton mert már beszélni a halotról, s az arcán sem látszott semmi, ami gyanúra adhatott volna okot. Talán már azt is kiállaná zavar nélkül, ha vallasni kezdenék a Koncz Minya halála miatt.

S most itt van a különös, változékony leány, és itt van a ravatal a falu között. De mintha az ő vállán feküdnék a koporsó. S mintha a falu minden házának szögleténél ott állna egy-egy nyújtópad fehér szemfedős koporsóval. És senki sincsen körülöttük, egy lélek is, mintha nem tudnának róluk. Ha egy fa ága megroppan, koporsófedél recsegése jut eszébe, s az úton megáll a lába. Bármi mozduljon meg, egy denevér, egy falevél vagy ág, ott mind...

Nézi a leányt, akiről azt hitte, hogy életének értelme lesz. Nézi, csak nézi, és negyedórája, hogy nem szól.

Mély a csend s ő mereven ül a ház közepében szét-feszített, kinyújtott lábaival. A pislákoló lámpavilág körül nagy sötét éjjeli pillangó kering, amely vele együtt tévedt be az ajtónyitáskor. Repdes, bele-beleütődik a lámpaüvegbe, nagy szárnyai néha elhomályosítják a ház egyik felét egészen. Kapkodó, vibráló lett a világosság, mert az éjjeli vándor lebegése levegőt fúj be a rostély közé, amitől a lámpa lángja hirtelen felugrik az üveg nyakáig, vagy leesik, mintha kialudt volna. Senki sem néz a pillangóra, a világosság játszó munkáját sem veszik észre. Csak az arcok sötétednek el néha-néha és gyúlnak ki ismét.

A kicsi ház belseje kísértetiessé vált ennél az éjszakai játéknál. Az asztal fölött levő rúdra akasztott tarka cserépfazekak egyszerre megmozdultak és eregélgni kezdtek szép lassan, sorjában elé a falon. Körbejártak és

úgy megszaporodtak, hogy mind a négy oldalt belepték. Haladtak egymás után, mintha temetésre mennének. Az ajtó mögötti hitvány fogásra mindenféle viseltes gúnya volt akasztva, amelyek most papoknak álltak be a temetési menetbe.

A legény elnézett féloldalt, ahol a nagyházba nyíló ajtó állt, de most a hosszúkás négyszögű vágás megszire húzódott a homályban, és a földre feküdt le. Megásott gödör lett belőle a temetőben, körülötte a földhányó szerszámok felállítva.

Az asztal négy lábával üresség fölött állott valahol egy magányos helyen, s egy nagy fekete macska azzal foglalatoskodott, hogy az egyik lábtól a másikhoz szökött körbe. Néha megállott az egyiknél, összekucorodott, hosszú farkát maga alá kanyarintotta, és nyávogott. Két szeme az a parázs volt, ami még ott pisláskolt keresztül a tüzelő két szelelő lyukján.

Távolabb, az ágyra nem lehetett nézni, mert körül volt véve asszonyokkal: a halottat siratták, aki ott volt közöttük felravatalozva. Virág nem volt sehol, csak a feketeség. A fazekak a falon még mind körbejártak, s most a temető felé gyülekeztek. A pap hátán furcsa palást volt, öreg Senye István földig érő nagy posztószokmánya, amelyben téli időben szokott vásárba járni s nyáron a gerendára felakasztva tartották a kemence felett.

A sok látvány között nem volt összefüggés, mindegyik külön mozgott, összevissza.

— Itt ma nem sikerül a temetés, elejtik a halottat — szólalt meg János.

A leány felnézett és merev szemmel bámult a legényre.

Séra János csak nézte tovább a temetési forgolódást maga körül, a leány és az élők világa nem juthatott most hozzá. Csodálatos dolgok történtek benne. Mikor így a leányra szegezett tekintetében összecsoportosult testének és lelkének egész léte, íme előugrott lelkéből a legény koporsója. A legényé, akit ő juttatott halálba. Élete mélyén ez a koporsó feküdt, és a szívében dúló viharok elősodorták a mélységekből. Cselekedetei előtt és akarata mögött fekszik ez a halott, és előáll nyugta-

lanul a sorsdöntő pillanatokban. A hullámok a felszínre sodorják, és a koporsó sötét teste elborítja szeme előtt a világot.

Több szava van most a halottnak, mint az élő szeretőnek.

A fekete macska elvétette a szökést. Mintha megszárdult volna, belesuppant a négy asztalláb közé az ürességbe és két szeme kialudt. A halottsirató asszonyok pedig ugyanekkor jajgatni kezdtek erősen, mert a koporsót elejtették. A sírgödör nyílása most megindult a halottvivők felé, hogy közelebb kapják. Önként felajánlkozott, de a sopánkodó asszonyok nem tudták végezni a temetést...

— Odamenjek-e? — ugrott a legény.

A leány melléje állott ijedten, és megfogta a kezét.

— Hová beszélsz, János?

János ránézett és magára ébredt. Csak ennyit kérdezett:

— A nagyház ajtaján ki járt?

— Nem, senki. Hogy járt volna? Mindenki elment a virrasztóba. Csak ketten vagyunk itthon.

— A virrasztóba mentek apádék?

— Oda.

— Apád is, anyád is?

— Mind a ketten.

— S te mért nem mentél el velük?

— Téged vártalak.

Szótlanul egymás arcába néznek.

— Hát azelőtt kit vártál? — kezdi újra, egyszerre hirtelen sietséggel János. — Most ide beszélj!

— Nem vártam senkit soha.

— Tegnap se?

— Nem!

— Tegnapelőtt este sem?

— Nem, nem. Azelőtt sem soha...

János nem tudja kereken a Minya nevét kérdezni, várja, hogy a leány kiszólja. De Juli erős maradt.

— Hát amíg Koncz Minya élt? — néz mereven a szemébe János.

— Jobb volt szegénynek addig. Jámbor legény volt...

A leány beszéde csak alig zavarodott meg, nagy pillái hosszan megrebbentek, de megakadás nélkül haddarta a kitalált választ. Hangja volt csak halkabb, mint eddig.

— Kihez járt ő vajon, ha nem hozzád? Kit vártál addig?

— Más legény is volt a faluban, s van most is. Mégse vártam senkit.

Hallgattak.

— Sajnálod-e, mondd meg! — szólt a legény hirtelen, mintha menni készülne.

— Itt van még a falu között a teste, ne mondjunk semmit róla. Hallgassunk inkább békességben.

— Igazad van, itt van még közöttünk.

De a leány kicsi idő múlva ismét elkezdte:

— Csúful vették el az életit szegénynek... Vajon ki tehetette?

A legény szíve megmerevedett, teste elfásult.

— Nem tudja azt senki.

— S ha tudnák, mit csinálnának vele?

— Nem bánom, akármit.

A leány mintha megsejtett volna valamit. Elrejtette tekintetét János elől. A legény megkérdezte:

— Hát ha te tudnád meg egyedül, mit csinálnál vele?

— Mért kérded? — nézett az arcába hirtelen Juli.

— Csak azért, hogy lám, mit mondasz?

A leány melle nyugtalanul verdesett.

— Feladnám a csendőröknek — mondta.

A legény erősen nézte, mintha szemével fogva tartaná.

— Nem irgalmaznál neki?

— Nem.

— Nagy büntetést kívánnál a fejére?

— Nagyot. Amekkorát megérdemel.

A legény kicsit várt a leány válasza után, aztán lassan mondta:

— Annyit mégsem rónál ki, mint amennyit már kapott.

— Mit kapott, honnan tudod? — fordul meg hirtelen a leány.

— Megcsalta a leány, akit szeretett. Elhagyta.

A leányt nézi hosszan, aztán maga elé mered.

Megint hallgattak, csak az éjjeli pillangó játszott a fejük felett. Kívül a házon nagy sötétség borult a világra, és nem volt emberi lélek a szomszédságban sehol. A falu népe a halottas háznál gyűlt össze mind, ott látszott csak világosság a mély éjszakában. De Koncz István major házánál aztán világos is volt minden ablak és messzire hangzott az emberek zajongása. Beszélgetés, kiabálás s egy-egy nagy kacagás is felcsapott élesen. A férfiak kártyáztak, a legények mulatoztak, helytelenkedtek. A halál előtt nem húzták meg magukat, nyugtalankodott bennük a duzzadó élet. János elhallgatta útközben, amint a leányhoz jött, s most is fülében csendgett a virrasztók zsvijaja. Ült még, csak ült egykedvűen, tehetetlenül, s nem tudta, meddig fog még ott maradni. Lehetett volna most akármilyen messze innen, mindegy lett volna.

Nem engedte meg valami, hogy a leány szépségébe temetkezzék és így felejtse életét. És hogy itt tépődjék mozdulatlanul, vigasztalanul a halott közelében, kétszeresen nehéz volt.

Juli nem állta szó nélkül, és nem tudta a kettőjük közé feszült távolságot megtartani.

— Nem jössz közelebb mellém? — szólalt meg.

— Nem.

A leányt nem harag fogja el a válasz miatt, nem is kétségbeesés. Dac ült be ismét a szívébe, amelynek végső próbálkozását, kétségbeesett közeledését is visszatartotta kurtán a legény. Nem húzódik mégse távolabb, csak hideg hangon szólal meg.

— Hát akkor mért jöttél ide?

János lassan, nyugodt természetességgel mondja a szavakat.

— Akartam tudni, hallám, kit kapok itt nálad.

A leány távolabb rándítja a derekát, és támad a hangja.

— János!

— Mi a bajod? — fordul feléje mogorván, és látja, hogy a vágás talált.

A leány nem válaszol, arcát megmerevítve néz szembe vele.

— A virrasztóba jöttem, hallod-e — folytatja büszkén. — Nem faluba! Örvendhetsz, hogy véletlenül most nem kaptam itt senkit nálad.

— Mit akarsz, János, velem, hát mondd meg. Mit beszélsz, kiról?

A legény válasza kurta, és a csizmája mellé néz ezalatt.

— Én csak azt beszélem, ami igaz.

— Mikor kaptál nálam valakit, hogy igaz legyen, amit mondasz?

— Én éppen nem kaptam, de tudom, hogy járt... Nem volt időm, hogy minden éjjel leskelődjem utánad. Azt hittem, te úgylis megmaradsz az enyémnek. Most megtudtam, hogy nem így volt.

Elhallgat, és várja a választ. Arra számít, hogy a leány bevall mindent, és megadja magát bűnbánattal. Ha nem így történik, akkor rajta a sor, cselekedni kell. Végít vetni ennek.

Juli felszökik a szavak suhintására a székről, s a kicsi ház másik felébe fut. Kitört belőle nagy nyomással, amit eddig el akart fojtani. A legény jól számított. A szíve kegyetlen játékát nem bírja a leány tovább, szinte esztelenül kiáltja:

— Nem úgy volt, János, nem úgy volt! Igazuk volt azoknak, akik neked mondták. Nem úgy volt, ahogy te gondoltad, szerettem biza mást is! Miért ne szerettem volna?

Szeme zavaros lett, keble lihegett a felindultságtól. Így gyötörték egymást és magukat, míg a szívük tele volt szeretettel egymás iránt.

— Mást szerettél?

— Mást biza!

Nagy csendesség lett közöttük, mélyebb és szakadókosabb, mint mostanig bármikor. Mozdulatlanul állnak, de egyszerre a leány merevsége megtörik. Megigazítja magán a ruhát, sötét szoknyáját lesimítja, haját helyre nyomja, nem sír többet. Dacosan áll: a legény biztos ellenfele, akinek most megadta a kemény választ.

A legény is felemelkedik a kicsi székről, de nem sietve, hanem lassan, méltósággal. Mintha egyetlen ín feszülne meg a testében, talpától a derekáig, amely pat-

tanásig felajzva, magától megmozdítja az egész embert. Derekát kiegyenesíti, egyszerre a leánynak akar rontani, de aztán visszatartja magát. Csak ránéz mereven, az izgalomtól lassan ugráló szemekkel, mintha tekintetével akarná megsemmisíteni, aztán csizmasarkát a síkárólasos ház földjébe vágva, megfordul hirtelen és az ajtónak indul.

A leány tekintete rémülten kíséri az útját, mi lesz most. Ha ez a legény is elhagyja, nem marad ereje, nem bírja ki az életet. Valamit tennie kell. A szívének nem szabhat határt, s nem a lépteinek sem.

— Hová mész, János? — szól utána kérő hangon.

Harcot veszített, és most megalázkodni is kész volna az előtt a legény előtt, akivel az előbb még keményen dacolt.

János vissza se néz, nem válaszol, csak keményen kirántja az ajtót, hevesen, legényesen. Juli mögéje lép és utánaszól kétségbeesve. A sötét ajtónyílásban megjelenik a falnak egy része, fekete háztetők és fák rajzolódnak a mögöttük levő nagy hegyvel a borús, sötét felhőkkel borított égre.

A leány szeme az égre pillant, megakad a háborgó felhőkön, s keze a legény karjába kapaszkodik.

— János, ne menj el! Hová mész?

A legény visszafordítja, fejét, a sötét kalap alatt kurtán válaszol.

— Mi bajod velem?

A leány kétségbeesetten fogja. — Hová mész most? Azt mondd meg!

— A virrasztóba. Az én halottam!

Tovább lép, ki a küszöbön, szemét a lehajló tornác-tető alatt az éjszaka mélyére mereszti. Lelkét beburkolta jó vastag posztóujjasa alá, hogy magányosságában meg ne zavarhassák. Maradjon magára a halottjával, mert egyedül hozzá tud csak közel lenni.

A leány valamit gondol, főrevaló ruhát kap a fejére, és a legény után indul.

— Vártál, én is megyek — szólal meg hangja erőteljesen a ház előtt.

A legény visszafordul hirtelen, két csizmája keményen gyökerezik a földbe.

— Hová?

— A virrasztóba.

— A halott legényhez?

A leány készen van a válasszal, könnyű szavakkal mondja:

— Oda. Menjünk együtt... Nekem szeretóm volt...

— Igazad van. Neked szeretőd volt.

— Az én halottam is — mondogatja Juli, és fekete kendőbe csavarja magát. Arcát körülfogja a nagy ruha és szinte elvész az éjszaka egyszínűségében. Nem ügyel már a legényre, nem várja a választ, azt sem kérdezi, beleegyeznek-e, hogy együtt menjenek. Behúzza az ajtót, ráfordítja a zárt, és bedugja a kulcsot a nagy lapos kő alá a küszöb előtt, ahogy szokták. Még elrendezi a ruhát magán, aztán megindul az ajtótól a kapuig rakott lapos köveken.

— Így igaz! — mondja a legény. — Sirassad!

Két ember lépése hallatszik az éjszakába merült sötét falu keskeny útján. Egy apró, gyenge és botorkáló, a leány lépése, és mellette a legény ritkább, nehéz és mélyen visszhangzó lépteinek zaja. Magánosan ismétlődnek a koppanások, más hang nem zavarja, nem keveredik közük. Két alak megy némán végig a falu sötét utcáján, a kihajló faágak alatt. Két szerető, aki a harmadik koporsójához megy. Vagy két volt szerető?

Mély az éjszaka, és a két fiatal mélyen benne jár az emberi élet útvesztőiben. Hajnal nem lesz még, hiába is lenne.

*

Az udvar emberekkel van tele, a ház előtt álló fa ágára is lámpát akasztottak, hogy távolabb üzzék a sötétséget és könnyebb legyen a járás a sok idegen nép számára.

— Lássátok, eljöttek mégis! — súgnak össze az emberek, ahogy a fiatal pár megjelenik a kapuban. Egy percre elcsendesedik a zaj, minden szem rájuk irányul, mintha őket várták volna már régóta.

— Együtt jöttek el, szeretik egymást...

— Ugye örökké mondtam, hogy a leány a János szeretője — szipákolja egy asszony.

— Szegény Minyával is eleget sugdosott, hadd el...

— Szemérmetlen, milyen hamar kimutatja magát — indulnak a vélekedések mindenfelől sugdosva.

A két fiatal nem hallgat a pustogásokra, egyenesen a házba megy be. Egymás hátán tolonganak a virrasztók, de az új vendégeknek szótlanul utat csinálnak. A két szerető előtt megnyílik a járás a küszöbtől a ravatalig, s ők elvonulnak a falu népe előtt. Minden szem őket bámulja, a fehér zsebkendők lehullnak a síró szemek elől, a halottat is elfelejtik miattuk.

Juli szinte büszke erre. Kebelét önteltség fűti, hogy legénnyel jöhet a sok nép elé, azzal a legénnyel, akit szeretett s akivel mostanáig mégis játszott csak. Tüntetett a legények, tüntetett a leányok és asszonyok előtt, hogy neki van más. Mindig ez volt az igazi!

A két ifjú szerető egyenesen a koporsóhoz megy le-sütött szemmel, a legény komoran, a leány pedig fekete kendőjébe temetve arcát. Megállnak ott szótlanul, nem néznek senkire, a halottra is csak lopva.

Öreg asszony emelkedik fel a virrasztók közül, s a leány háta mögé lép. A fülébe súgja:

— Nem kellett volna a legénnyel jöjj. Megszól érte a világ.

Már feltűnt volt, hogy éppen az a két fiatal, aki a legény szívének a legkedvesebb volt, elmarad a virrasztóból. Ki hallott volnailyent! Az egyik a szeretője, másik a legjobb cimborája volt szegénynek, amíg élt.

A bámuló szemek nem zavarják az új virrasztókat. Az asszony szavaira Juli megrándítja vállát, de válaszolni nem tud. Aztán összeszedi erejét, és hátraszól halkán.

— Nekem vele kellett jönni... Egyek vagyunk mi, s kinek lehet beleszólása ebbe...

— Szép, szép... Menj csak az akaratos fejed után! — korholja egy másik asszony.

— A szívem után jöttem, hallják meg!

Az asszonyok szúrós tekintettel nézik a leányt, és egymás közt sugdolóznak felőle. A szájuk elé húzott kendő alatt lehet akármit vélekedni.

— A szíve után jött, jó, jó... De vajon melyiknél van a szíve az élőnél, vagy a halottnál?...

A halott alszik. Szép fiatal halál, szebb, mint az öregeké, mert mélyebb a gyász benne. Nincs virágtó a falunak egy kertjében sem, amelyről itt ne volna egy-két szál. És itt vannak mind a leányok is, akik a virágot hozták. Ünneplő ruhába öltözve sorakoznak az öregek háta mögött tömötten, ők is, mint a koporsóhoz hozott kinyílt virágok. Az arcukra nem jöhet kacagás, nem kacsinthatnak fürge legény után, míg itt a koporsó. Így kívánja a halott a fiataloktól.

Csak Senye Juli nem tartotta be ezt a törvényt, ő kapott sietve más legényhez.

A leányszemek egytől egyig Julit nézik és Jánost. Nem lehet kiolvasni belőlük, hogy elítélik-e a hűtlen szeretőt. Irigység nincs bennük, harag sincs, csak szájalom. Gyermekei egyszerűségükben egymás társa a bűn, szerelem és hűtlenség. Megértik ennek a leánynak is a szívét, aki közülük való, és megbocsátanak neki.

De bezzeg nem így az asszonyok, akiknek lelkét nem engedi lecsendesedni az irigység. Szívükben a botránkozás erősebb már a szerelemnél. Elfelejtették, hogy fiatal korukban öbennük is így uralkodott ez az erő, s éppen így bomlottak esztelenül a legény után... Vagy bizony két legény után, vagy három után is... Így volt, de rég volt... Övék lett végül egy legény a sok közül, és lecsendesedett a lelkük. Nem volt életüknek több nagy kívánsága, csendes lett a sorsuk. Küzdeni kellett az életért, nem játszani vele. Küzdeni a mindennapokért egész testi és lelki erejükkel. Mennyit szenvedtek, mennyi bajon keresztül kellett menniök, hogy így elveszett lelkükből élő szerelmüknek, a boldogság idejének emlékezete.

Anyák voltak már, nem szeretők. Nem hibáztak azzal, hogy a leányról nem mondtak jót. Ha dorgálták, szívükből tették, és anyai szándék irányította szavukat.

A sok beszédre, pustogásra nem ügylet Juli semmit. Fülére húzta szorosán a kendőt, hogy a hangok ne juszanak hozzá. De mégsem zárhatta el a világot magától, a szavak belopóztak a gyászos kendő alá is. A felzú-

dulást nem lehetett tovább titokban rejtegetni, egyre hangosabban terjedt.

Egyik asszony a háta mögül ismét melléje hajlott, és meg kellett értenie, mit mond.

— Várhattál volna a szeretővel, amíg az egyiket eltemetik bár!

Juli felemeli a kendőt kétfelől, hegyezi a fülét, hogy egyszerre minden szót és minden vádat meghalljon, amit ellene mondanak. A sötét szavak áradata zúg feléje, és alig pillant körül a gyér lámpavilágú házban, ijedten szorítja fülére ismét a ruhát.

— Vártam, vártam, mindig csak vártam! — kiáltja hangosan, és kitör belőle a zokogás. Arcát kendőjébe temetve sír, és szeretője oldalán nekidül a ravatalnak. Támasztékra volt szüksége, s azt most nem az élő legénynél kereste, hanem a halottnál.

— Vártam, vártam, én örökké csak vártam — ismételte, és könnyeit törülte szét az arcán. — Éppen ez volt az én veszedelmem, hogy örökké csak vártam. Hogy melyik legény nyit be hozzám... Nyitottak, ugye nyitottál te is, jó Minyám...

És ráborul a koporsóra, és sír.

A halott anyja és rokonai túlfelől állnak, a koporsó mellett, az öreg Koncz major a ház másik sarkában forr a felindulástól. Bosszúját még nem tudja, kire öntse ki, de két szeme villog.

Senye Juli zokog és öleli a halott legényt.

— Vártam, vártam... Vártalak téged is, jó Minyám, ugye... Istenem, mit csinálhattam volna egyebet... A leány csak vár otthon, és készíti a virágot a szeretője kalapjába... Hát más nem így csinál, aki leány?

Felkapja a fejét, és könnyem keresztül körülnéz a csodálkozva álló virrasztók arcán. De egy fej sem mozdul, hogy fájdalmas tépelődésére megértéssel intsen. Nem áll a pártjára senki. Kétségbeesetten borul vissza a koporsóra ismét, s erőtlenül zokog.

— Én így csináltam, istenem... Ez a bűnöm a halott legény s az élők előtt is...

A sötét alakok lelke nem lágyul meg, ítéletük kemény és örök érvényű.

— Várhattál volna a szeretővel, míg az egyiket eltemetik bár! — visszhangzott az egyhangú moraj a halottas házban.

A virrasztók figyelme elterelődött a koporsóról, nem a halottal törődtek, hanem az élő párral. Róluk beszéltek kint a férfiak és a legények is, róluk a falu aprajánagyja, még sokáig a temetés után is.

János viaskodott egyedül csak a halottal. Ahogy a házba belépett, nem látott többé senkit maga körül, egyedül maradt a fehér szemfedő alatt fekvő pakulárral. Így voltak ők ketten magukra hosszú esztendőkön keresztül a mezőn, míg juhaikat őrizték.

— Hát megint találkozánk, hiába haltál meg — mondja magában, és az anyja pillantását érzi az arcán.

Ott állott Séráné hátul az ajtó mellett, s nem látott mást, csak a fia sápadt arcát. — Mért jött későn a legény, és mért jött a leánnyal együtt? — tanakodott magában, és oda szeretett volna törtetni a fiához.

— Jaj, ilyen az én fiam is... A legjobb cimborája halt meg, s ő leányhoz megy azon az este, amikor a társa virrasztójában volna a helye. A cimborája szeretőjével jó ide, hogy megbotránkoztassa a népeket...

János csak a halottat nézi, és leszámol vele. Leszámolása békekérés, hogy nyugodalma lehessen majd egyszer. De nem bírja sokáig a talponállást a halott ellenfél előtt, a virrasztók rászegezett szeme alatt megtántorodik. Csak azt veszi észre, hogy valaki széket nyújt alája. Reárogynak, és bámul maga elé.

Erről is sokat beszéltek később a faluban, s a hosszú téli estéken nemegyszer elékerült a tanulságos példa a hetvenkedő legényről, aki a halott elcsábított szeretőjével ment a virrasztóba.

Mert nem volt eset sem azelőtt, sem azóta az egész vidéken, hogy férfiú, felnőtt legény elgyengüljön a koporsónál. Akinek a halott nem is rokona, sem hozzátartozója. De így bűnhődik a felfuvalkodott büszke legény, aki szeretője miatt még a halottal is dacol.

Az apja bezzeg erősebb volt. Az öregebbik Séra János nem vesztette el erejét egyszer sem. Amikor régen a különös módon meghalt két nagylegényt, az ő vetélytársait eltemették, még akkor sem...

A legény Séra János leszámolt magával és a lánnyal. Amikor elbúcsúztak, csak annyit mondott Senye Julinak:

— Te sem tudod meg soha, miért halt meg Koncz Minya.

*

Séráné nem nyughatik a halottas házban, a legény koporsójával egyhelyt. Kifúrja magát a sok nép között az ereszbe s onnan ki a szabad éjszakába. Ahogy a küszöbön kilép, az öreg Sérával találkozik össze.

— Hát te megint eljöttél? — döbben meg rajta.

A major most nyugodt, ujjasát magára húzta szorosán, és úgy jár az emberek között, mintha lopni jött volna, s most arra ügyel, ne lássák meg. Más nem hord posztoujjast, mert nincs hideg, de Séra magára borította s még a nyakán is összeakasztotta.

— A majorháztól jön — hagyják rá az emberek a furcsa megjelenésre. — Nem tudhatta, hogy milyen lesz az idő.

De a major tudta azt, hogy ha eső nem is lesz, jól lehet rejtőzni az ujjas alá a tekintetek előtt, mert nem szerette, ha az arcába néznek. Az állatokkal megszokta az életet, az emberekkel nem.

— Tegnap is ott voltál a majorháznál, míg a legényt siratták — mondja az asszony. — Máskor a halálhírré eszedbe se jut, hogy benézz a faluba.

— Ez más halál. Ide én is eljöttem virrasztani.

Sötét a vén Séra János tekintete és komor.

Hallgatnak, mintha idegenek volnának. Félhomályban állnak, kicsit félrehúzódva a többi embertől. Az asszony megfogja a major karját, közelebb húzódik hozzá, és halkán kérdezi.

— Hallottad?

— Mit? — fordul meg a vén pásztor durván.

— Nem úgy ölték meg, a fa ütötte le...

Többet nem mond, hallgatnak.

Az öreg Sérát nem lepte meg a hír, hallotta már. Pipáját kivette a szájából, elnézett egy kicsit a sötétbe, aztán ismét rágni kezdte a pipaszárat, és kurtán szólt.

— Mesebeszéd.

A felesége elcsodálkozott.

— Mi mesebeszéd?

— Ez a kitalálás.

— Nem hiszed el?

— Ezt nem soha! — mondta konokul a major, vad, akaratos fejét csóválva.

— Hát mért nem, János?

— Mert nem igaz! — vágta ki kereken, s otthagya az asszonyt is, mint tegnap este az embereket, akik erről beszéltek a tűzvilágnál, eltűnt a sötétben. Egy másik csoporthoz lépett, ott hallgatózott.

A fáról lelógó lámpa körül nagy asztal mellé telepedve beszélgettek a férfiak. Arcuk komoly volt, ahogy a lámpavilág rájuk szóródott. Távoloról a sötétből helytelenkedő legénykéek kiabálása szűrődött a beszélgetés közé.

— A csendőrök már összekeresték az egész erdőt — mondta egy ember.

— Azt mondják, holnap a faluban is megkezdik a vallatást.

— Mind kezdhetik, vallathatják a népet. Én is amondó vagyok, hogy itt nem gyilkosság volt. A villám ölte meg mégis! A fejére zuhanó faág!

— Ne beszélj hiábavalóságot. A körtövefa, amelyikbe belécsapott a villám, messze volt tőle.

— Nem az! Tíz lépésre ha volt a fától csak, amikor megkapták.

— Olyan messze nem találja el a villám, jól tudom — mondja egy másik. — Legénykoromban én magam tapasztaltam, amikor kint kapott a nagy idő...

Egy história elbeszélésébe kezdene, mit máskor özszejöveteleken olyan szívesen elhallgatnak a falu emberei. A körülülőknek nincs nyugalmuk most meghallgatni, a nagy vitatkozásban elvész a hangja.

— Hátha a fa tövében volt, amikor beléütött a villám! — véli valaki. — Úgy repültek szét az ágak, mint a pozdorja.

Az emberek egymás arcába néznek, hogy onnan olvassák le a vélekedést. Kicsi ideig csend van közöttük.

— De hogy került akkor olyan messze a fától? — kétkednek.

Választ erre sem lehet könnyen adni, a szemek az éjszaka sötétjébe merednek. Homlokok ráncolódnak a nagy komoly kérdés előtt, míg az egyik fejben megszületik a felelet.

— Besodorta a víz bizonyosan. Nagy lejtő van ott... S éppen a fa irányában bennebb kapták meg.

A bizonytalanság nem oszlik el, mert vélekedni lehet, de az igazat tudni nem. A kutató szemek most nem láthatnak be az élet titkaiba. Valaki összeszedi magát és bennebb hajlik az asztal fölé. Az, aki a villámcsapásra legelőbb gondolt.

— Hát tudjátok-e, hogy volt? A legény a fa alá húzódott az eső elől. Amikor a villám belécsapott, nem ölte meg mindjárt. Még élt egy darabig, így vánszorgott el befelé, menekülni akart. A nagy ágat is láthatátok, amit a villám leszakasztott.

Elhallgatnak mind, mert így is történhetett. Az asztal közepét nézik.

— Egy emberhalál nagy dolog — vélekednek.

— S ha legényé, még nagyobb.

Van, aki már megnyugszik.

— A Jóisten rendelkezik velünk. Ahogy ő akarja, úgy történik.

Egy arc világosodik meg most, amint előhajlik a lámpa mellé.

— De a vér, vér! Hogy kerülhetett akkor oda vér? A villámcsapástól megszzenesedik a test, de vér nem foly belőle!

— Ebben igazad van — hagyják rá mind egyszerre a nagy bizonyítékra.

— Itt pedig vér volt.

— A feje össze van törve, láthatátok.

— Össze!

A lámpába bogár esett. A láng elsötétül, az éjjeli vándor szárnya rebeg a tűzben. A bogár vékony, kétségbeesett sírása hallatszik, de nincs menekülés. Sír, sír, hogy mentsék meg az életét, de a sok erős férfiú közül egy sem siet segítségére. Ott hagyják, amíg elég, ko-

rom lesz belőle. A láng ismét világosságot terjeszt az emberek feje körül, s az arcok komolysága előtűnik.

— Ütés helye az. Agyonütötték bottal — mondja egy hang.

— Látnivaló... Emberi kéz munkája van ott.

A szemek pislognak, mert naphosszat a test elfáradt a nehéz munkában és pihenésre vágyik. A lélek menekülni szeretne az álom világába erről a földről, ahol ilyen sötét cselekedetek mennek végbe.

— Nem úgy volt mégsem — hajlik elő a többi közül egy kételkedő arc, mert a halálba nem lehet hamar belenyugodni.

— Nem úgy volt, nem — mondja már más is.

— Hát hogy, Zsiga bátyám? Mit tud kijed?

— Mégis a villám sújtása ölte meg — erősködik az öreg.

— Hogyhogy?

Az emberek mind fáradtak már, nem beszélnek, várják, hogy más mondjon valamit. Az álom kapujában még szívesen elhallgatják.

— A fa ütötte le.

— Milyen fa?

— A nagy körtövefa, amelyik pozdorjává szakadt. Láthattatok. Az törte össze a fejét.

Az öreg Zsigabá elhallgat, mint aki határozatot mondott ki. A szemekből egyszerre tovarepült az álom a sötétbe, mint az éjjeli madár, ha jön a nappal. Szárny-suhogása felserkentette a szunnyadozókat, s most egymás tekintetében keresgélnek fürgén.

— Zsiga bátyám, kijed megkapta a gyilkost — mondja egy legény tiszta érc hangon. Mindenki hallgat, a szelek is, mintha szünetet tartanának. A föld csendes nyugalommal alussza édes álmát. Az erdők messzi susognak, de az ágak között egyetlen madár sem mozdul. Az énekes hangok hallgatnak ilyenkor, mert nincs az égen a nap. Csak bagoly huhoghatna, de a megtörtént halál befogta vészjósló száját. Az égen azonban nincs csend, nincs békeesség. A felhődarabok összevissza szaladgálnak, nem tudják, ki melyik irányba vigye el a hírt, hogy megvan a földön a gyilkos. A pásztorlegény gyilkosa: a fa.

— Hogy volt, Zsigabá? Láta kijed tán?

— Így kellett az legyen. A nagy fa derékban kettészakadt a villám alatt, láthattátok a roncsot ma egész nap. A fa teteje lezuhant a földre, az ütötte agyon a legényt.

— A fa! A félrerepült hatalmas ága!

— Így hát nincs ember, aki gyilkolt volna.

— Nincs!

Nagy öröm futott át a szíveken. Mintha mindenki megtisztult volna. Az emberek jobbaknak látszottak, mint azelőtt, a kezek ártatlanabbul mozdultak meg. Mert a gyilkosság mindenkit vádol, aki ember. Az emberi természet egyforma, s ez a szörnyű bűn csak a mély szakadékot mutatja meg, ami benne van.

A szemek tisztábban, biztosabban tekintenek egymás tükrébe, és úgy látszik, hogy csillogni is tudnak. Az egy halott mellett tisztán maradt az egész emberi gyülekezet. Egy pásztor meghalt, és a faluban senki sem lett bűnösebb.

Az emberek nem szólnak. Mintha némaságukkal ünnepet tartanának. Csak a lámpa tüzét bámulják.

Zsigabá hangja nyugodt volt, mert biztonság lépett a bizonytalanság helyébe. Pipájába dohányt gyömöszöl és meggyújtja a lámpa lángjánál. Aztán füstölve maga elé bámul, és olyan békességgel beszél, mintha a termés betakarításáról folya a szó. Mert a természetes halál is egyszerű, magától érthető, mint a gabona learatása, mért kellene megütközni rajta? Ez a pakulár a természet törvényei alatt halt meg.

A hír széjjelfutott a virrasztók közt mindenfelé.

— Nincs gyilkos, nincs...

Eleinte kétséggel hallgatták sokan, de később mintha meggyőződtek volna felőle, elhitték. Mert ember fel nem foghatta ésszel, hogy ki lehetett volna a gyilkos.

Azt kellett gondolni, hogy Koncz Istvánnét is megnyugtatja ez a hír. De a halott legény anyjának jobban esett hinni az emberek gonoszságában. Nem az Isten vette el a fiát, csak a gonoszság ölte meg idő előtt. Jólesett így hinni, mert nagyobb lehetett a keserősége és mélyebről tudott sírni.

— Nem lehet, nem lehet... Az Isten nem akarhatta az én fiam halálát.

Aztán kétségbeesetten borult le a koporsóra és csókolta a halott legényt.

— Szóalj meg, fiam. Nyugtasd meg a lelkem... Szóaljjon meg a szádon az igazság, hogy hallgassanak el, akik másképpen beszélnek...

Séráné lelke könnyebb lett a hír hallatára. Szinte örvendett. Befurakodott a sok nép között vissza a házba, egyenesen a sirató gyászos anyához.

— Mégis igazam volt, látod-e, Jula. A Jóisten akarta a halálát, Ő vette el. Bele kell nyugodni immár.

A nyomás felengedett a szívében. Most látta, mintha nem is a halál fájt volna neki eddig, hanem valami más. Mert a legény úgyis csak kiterítve fekszik már, ha akár-miképpen halt meg. Talán nem is fájdalom volt, ami idehajtotta, hanem a nyugtalanság, bizonytalanság. Talán a...

— Ha tisztázódott, legalább hazamehetek most — nyugodott meg.

De az öreg Séra csak a fejét csóváltatta, és elnézett a semmibe révedezve.

Tudta már, hogy senkinek se kell higgyen, mert csak ő ismeri az igazat.

VIII

A nyár szekere vágatott, és rajta ült az idő.

A falu élt a pásztor nélkül a völgyben.

Arattak.

A hegyek oldalát érett kalász borította, és a falu népe kigyúlt, hogy betakarítsa. A sárga vetések fölött sötétzöld erdők koronája következett, azontúl az ég. Eleven sötétkék volt a színe, a föld lüktető életéből ő is felszívott magába. A csúcsok között lebegett a nap. Lennebb ereszkedett a hegyek közé, hogy csókjai közelebről ériék a pattogószemű kalászokat. A kék boltozaton hófehér felhők vonultak végig, és eltűntek a hegyeken túl. Csak aratáskor vannak ilyen hóba mártott, habfehér felhők, melyek nem hordnak esőt, csak azért vannak, hogy csillogtassák az eget.

Fürjek rebbentek föl a barázdák közül, s pattanó, piros arcú arató leányok kacagása követte az útjuk.

Piros szoknyák és fehér ingek ráncai közt bújt meg a nap perzselő sugara, s messziről virágnak nézhettek volna őket, amint a búza között ingadoztak.

A szalmakalapok alatt izzadt arcok értek pirosra és barnára a nap hevétől, a lányok forró nyakát a kalap színes szalagja vágta be. Meg-megvillant a sarló, vasát a búza acélos szára fényesítette ki s a nap hintette be csillogással.

Itt-ott megszülettek a kalangyák, kiemelkedve a ringó vetések közül. A nyár termését, a tavaszi ígéretek beérését mutatták. Az ember szeme megakadt rajtuk, és utána az égre nézett, mely a földi dolgokat betetézi.

— Hús kalongyát is aratunk ma — mondotta Kádár Erzsi, és testét behajlította ismét a munkába. Sarlóját kalászkok tövére fektette, és ölelő puha karjaival nagy marék forró búzaszálat hajtott össze. Fial testén végigsibongott a levágott búzafejek ropogása. A hegyes kalászkok arcába csapódtak, és a kipirult bőr alatt felszökött a sebesen keringő vér.

— Szép áldás, ha betakaríthatjuk — mondta az apja.

Erzsi nem hallgatott a szavakra, nem azért szólt, mintha választ várt volna rá, csupán csak beszélni, szólnia kellett. Meleg testét átjárta a föld párás lehelete, melyből a termékenység íze áradt, s odaadta magát a teremtés titkának.

Az élet csírája mozdult meg testében, amely éppen így termésre, beteljesülésre várt, mint ahogy a földet látta maga előtt. Nincs szentebb dolog a termékenyülésnél, és nincs szebb a beérésnél. Az aratók tudják ezt, mert testük egy lüktetésben él az anyafölddel.

És bárhova néz a szem, embert lát a föld fölé lehajolva.

Embent és kalászt, virágot és eget és erdőt...

A két kar belefárad a munkába, az izzadtság elborítja a testet, de fiatalság, élet és kedv kacag az öregek szeméből is. Fiatalság, mely énekel munka közben, hisz hallhatta akárki, hogy a búzatáblából is muzsika száll fel, a kalászkok éneklése, sok ezer apró bogár és tücsök énekes hangja. Hogy állhatná meg nóta nélkül az ember szíve?

De ha a madarat nézed, még boldogabb az: szárnya is van hozzá...

A dal a fiatal legények érett hangján indul el, s belopózik az aratók fülébe a nagy széles határon. Nem egyszerű ének ez, nagyobb annál. Nem a szavak és hangok játéka, maga a test és lélek ez. Nem a száj, de a fiatal test szólal meg, és az érett, forró kalászkok által keltett vágyakozását bocsátja szárnyra, hogy a természet minden lényének tudomására jusson. Nem szégyenli és nem titkolja el a test kívánságát, mert nyitott könyv előtte a búzatábla. Az élet könyvének lapja.

Ez a vágy teremtette a búzatáblát, ez teremtette közéje a pipacsokat és a kék sarkantyúvirágot is. Övé

a hatalmas rengeteg erdő, és a fiait féltő fűrjben is ezt a vágyat találod meg. Mért ne lenne büszke és édesen nyugtalan a fiatal test, amikor így bekapcsolódik az élet teremtő munkájába?

A komoly férfihangokhoz a leányok nótája is hozzásegődik hamarosan, s a magasságban már egyesül a két vágy. Az érett táblák fölött a völgy hajlásaiban a teremtés ereje játszik az emberrel: lent az aratók érzik ezt mindnyájan.

A munka hevében kipirult arcok forrósága egymáshoz kívánczik, a búza felett a virággal együtt nyílik és érik a szerelem. Pattogó, kalászízű, érett csókok hullanak az ajkakra, amikor elkövetkezik a déli pihenő.

A kalangyák tövébe és a fák alá húzódó, munkától elcsigázott emberek odaadják testüket a föld megnyugtató mély álmának. Lehajtott fejük alatt is az érett tarló zengő muzsikáját hallják és amellet alusznak el. Ezt hallják álmukban is, testük benne ringatózik, mintha a szél fúvásától hajlongó vetés hullámai közt feküdnének.

A fiatalok ilyenkor sem nyughatnak. A déli pihenő idejét nem nyugvásra használják, hanem egyébre. A leány a leány mellé lopózik titokban, s egymás szépségében találják megnyugvásukat. Mély öleléseket rejtenek el az új kalangyák, boldog, akinek szeretője van.

*

Jó idő ez Kádár Erzsinek is. Az öregek szemét mély álmom ragasztotta le, a fiatalok pedig csak egymást nézik. Egyedül kóborló leányra nem figyel senki. Megindulhat futva a tarlón, fehér pettyes kék szoknyája olyan, mint a virág. Messziről tekintve elolvad a nagy melegtől ritkult levegőben, hiába is nézné valaki. Lábai hamar rákapnak az ösvényre, ahol már könnyen lehet haladni. Az út simára agyalt kemény földje égeti a talpát, szaporán kapkodja emiatt, de futna ő anélkül is. Elnéz jobbra-balra a megcsonkított búzatáblák között, amelyekbe immár beleakadt a sarló. Kicsi, hegynek futó pászmaföldek és az oldalban hosszan elnyúló lomha holdas helyek váltakoznak. Az ösvény kacskaringósan

kanyarog keresztül-kasul minden táblán, kicsin, nagyon, learatottan és lábon állón. Játékosan szalad neki a hegynek, és vidáman lép át a tetején. Túlfelől nem folytatódik a vetés, egy kicsi árkos szakadékot ha átlép, ott kezdődik a legelő. A hegy tetején mintha új világ nyílt volna meg. A leány megáll egy pillanatra, az eléje táruló messzeségek megállítják. Áll, mint hegy tetején nyíló kékliliom a napsugárban.

Futva indul lefelé, itt már biztosan nem látja meg senki! Úgy tudja az utat, hogy a havasi zerge sem jobban a sziklán...

János nem várta, de jövele jólesik. A leány forró testét úgy öleli karjába, mint föld a nap melegét.

— Virágom vagy te, vigasztalom — és csókjait a leány arcára hinti.

— Rég nem jártál nálam, János...

A legény nem válaszol a szemrehányásra, csak a leány nyakába feledkezik.

— Elhagytál, hűtlen lettél hozzám, úgy látom — folytatja Erzsi, és sajnálja már ezt a nagy, bűnbánó fiút, hisz látja, úgy játszhatik vele, ahogy akar. A pásztorhoz csak egyenes tud lenni, nem szokott fondorkodni. Nyílt a szíve és nyílt, egyenes a cselekedete is mind.

— Egyebüttl se voltam, hidd meg — mondja János.

— Mióta?

— A temetéstől fogva.

Erzsi a legény arcába néz, és vidám hamissággal kacag.

— Az pedig rég volt, hallod-e.

— Rég.

A leány csak kacag, a kötődést is úgy folytatja.

— Tán szent remetének készülsz?

A szent szó úgy éri János lelkét, mintha bűnére emlékeztették volna. Felvillan jövő sorsa, mely bizonyosan sötét és szomorú lesz, s más értelemmel mondja, mint ahogy a leány gondolja:

— Én annak. Remetének s szentnek.

— Akkor hát én hiába jöttem ki hozzád.— huncutkodik a leány, s az ölelésbe belevadult legény arcát közelebb húzza magához. Átfogja két karjával, s barna, erős nyakát csókolja vadul a haja szélénél.

— Hozzám hiába — mondja a legény —, mert aki csókol, az mind hűtlen.

A leány csak tréfálkozni tud.

— Eressz el hamar, te!

— Hát miért? — kérdezi komolyan a legény.

— Azért, mert én is szent lettem itt hirtelen.

— Hát attól mégis ne siessünk úgy vele.

Erzsi, a jó Erzsi lelkét is odaajándékozna most a legénynek, csakhogy mosolygását lássa s kacagását hallja. Arcán sugárzik az öröm, s fiatal kebelében sok az édes boldogság, amit odaajándékozni kíván mind.

— Eljöttem én hozzád, látod-e... Pedig akkor este Senye Julival mentél a virrasztóba.

A legény nem szól, csak tartja, karjaiba szorítva.

Testükre tűz a forró nap, s perzseli kívülről is. A juhok messze bolyongnak, szerelmüknek senki sincsen tanúja.

— Mindenkinék szeretője van ilyenkor, párjával ül a kalongya töviben — dúdolja a leány.

— Csak nekem nincs senkim, én bolyongok egyedül — szól a pásztor.

— Nincs-e, hát én ki vagyok?

— Te itt vagy most, de egész nap egyedül kell szomorkodjam.

— Hát azért jöttem el bár most, látod-e. Azért jöttem én el.

Amikor egészen közel érzi a lelkét is, vallani kezd.

— Nekem sem volt senkim, biza, János. Egyedül voltam, s kívántalak.

A legény felemeli fejét, és Erzsi szeméibe néz.

— Vágyódtál utánam?

— Én igen!

— Hinni sem tudok neked, leány. Ott akasztasz legényt, ahol akarsz...

Vádolja, mert tudja, hogy csapodár a leány, s maga sem tartja számon, hány szeretője volt s van. De ez a látogatása különösen meglágyította a lelkét. Erzsi nem törődött az egész faluval. Otthagytta mind az aratókat, s eljött egyedül érte. Mégiscsak kell hogy szeresse... Ha attól sem félt, hogy az apjáék vagy más észreveszi titkos útját, s nem lesz békessége ezután még annyi

sem, mint rég. Csak a szívére hallgatott, nem másra. Igazi valóságos leány, s ha vétket tart valaki számon róla, az sem mocskolja be, mert ez mindenki bűne. János feléje hajlik.

— Gyere, csókoljalak meg...

A földön ülnek egy nagy fa alatt. Az árnyéka beborítja őket, a zöld leveles ágakon madár ugrál, és néha, amikor eszébe jut, énekel.

A forró nyár melljük rekedt. A szívük éneke is megszólal, hogy a madár nótáját hallják és egymás kezét fogják. A pakulár hosszan elnyújtotta botját lábai között, és amint a leány testének forró lihegését érzi, tekintete a bot végére szegeződik, ahol ott a Burkus fogának nyoma. Hirtelen megrendül, legyőzi a testét. Aztán elindul a szeme egyenesen előre, mintha a bot megnyúlt volna a végtelenségig... és már ott jár túl a hegyek tetején.

— Szerettem melletted ülni, János...

A legény gondolatai visszajönnek.

— Jólesik ugye? Nekem is...

Erre gondol, de a teste kívánságát elnyomja. Úgy ül, mint régi remete ember a hegyen, aki tudja, hogy valami nagy hivatása van. Valami nagy feladat áll előtte, amire ha rászegezi szemét, el kell repülnön tekintete az előtte vívódó leány felett. Nem tudja, mi lehet ez a cél, csak nyugtalanítja. Valami nagy dolgot kell cselekedni a többi ember előtt. Valamit, de még nem tudja, hogy mit. Hogy eltörpüljön mellette, amit vétkezett. Homályosan, ködbe burkolva borong előtte az élete.

Érzi a teste égető vágását, de úgy vádolja belülről valami, hogy számára már a test öröme is bűn, mert olyan, mint a többi ember öröme, akikkel pedig, úgy akarja tudni, hogy nincs közössége. Ha kizárta magát közülük, mért térne vissza morzsákat lopni örömeikből.

De hát éppen ez öröméért tett mindent! Érzi a teste lázadását, és felsóhajt.

A leány kérő tekintettel néz reá, és közelebb húzódik hozzá.

— Szeressük egymást, János.

— Legény vagyok, Erzszi! Szeretni én is tudnék, hidd meg.

— Mért vagy akkor olyan bánatos...?

— Leány vagy, mit magyarázzam neked.

— Be szomorú vagy, te János... — és a karjára borul Erzsi.

A legény ráhajtja fejét a leány vállára, és vallani kezd.

— Nem vagyok szomorú, Erzsi. Csak a vígságra nem sok okom van.

— De bánatos vagy, János, mégis.

— Bánatom nincs, hidd meg. Egyenes és könnyű a lelkem.

— Szomorú vagy, hiába tagadod.

Erzsi Jánosra néz, akinek lelkét nem tudja megvigasztalni. Most ő is vall, és megkönnyebbülve dül szeretője oldalához.

— Éppen azért szeretlek, mert szomorú vagy. Nem olyan helytelen, mint a többi legény...

A nap a kora délutánba hajlott, sugarai kezdenek ferdébben elnyúlni a levegőben. Enyhe szél csap be a fa alá s megzörgeti a leveleket az ágon.

A legény kinyújtja mind a két karját és széjjeltárja.

— Látod-e ezt a nagy határt? Ez mind a miénk, ket-tőnké...

A szél messze elfújja a hangját, de arcán a különös tüzes élénkség és szemében az elevenesség, ami most gyúlt ki, ott marad.

— Szép nagy vagyondod van — játszik a lány is.

— S azon túl még sok, sok minden, amit nem látsz. Hegyek, völgyek, patakok, erdők... És azon túl még mind, mind... Soha nem tudnám bejárni.

— S te láttad-e valaha ezt a nagy vagyont?

— Nem, soha még egészen.

— Gyere hát, menjünk oda aratni! — ugrik fel a leány, és sarlója nyelét játékosan veszi kezébe, mint aki a búzaföld szélénél pászmát akar kezdeni.

— Az én birodalmamban nincs vetés, nem lehet ott aratni leánynak.

— Mit lehet hát csinálni akkor?

A legény halkán válaszol, és szemében a messze-ség visszfénye csillog.

— Ott csak vándorolni lehet, vándorbottal. Senkinek nincs ott vetése. Nem terem kalász arrafelé, csak vadvirág. A pásztor, a vándor lélek, nem arat. Nem ülhet az elhintett magok termésének tövébe, nincs kalongyája s nincs kalongyaárnyéka. Útjában ha gyümölcsre bukkan, nem várja be, hogy megérjék, továbbáll, és másnak hagyja.

Szeme lángolt, két lába alig érintette a földet, mintha belső hatalom tartotta volna függve a hegyoldalban. A leányhoz fordult, aki távozni készült.

— Eljössz-e velem, te leány, ebbe a birodalomba, vándorolni?

Erzsi a nyakába borult, és sírt.

— Engem várnak az aratók odaát a búza tövénél. Érett kalászkok állnak arrafelé, sarlóm ott fényesedett, testem ott fáradt ki a munkában. Oda megyek hát, hogy az élet gyönyörűségeit is azokkal az emberekkel töltssem, akikkel dolgoztam... Hozzám ők valók igazában.

Elment, és a délutáni pászmában már jól benne voltak az aratók, amikor megérkezett a föld végére. Az élet kedvétől duzzadó emberek láttán ugrál mellében a szíve. A lobogó, fehér ingek, munkában megedződött karok, merev, barna férfinyakak, szélesen elhúzódo egészséges ajkak ropogó kacagásai visszaadják a testi élet boldogságát.

A második kéve aratásánál már vidáman dalolt a többiekkel, estére pedig a kévekötő legény búzakarólától illatos karjában pihent meg, otthon a csűrös kertben.

És a pásztor egyedül maradván elindult lassan lefelé a hegyen. Szeme száraz volt, mint máskor.

IX

Ez a hegy, ahonnan a mesék elindulnak. A Radoson kint háló pásztorok egymásnak mondják el a különös dolgokat, amelyek itt történnek. Erről a tetőről lehet a legmesszibb látni az egész vidéken, a szem a fél országot bekerítheti róla. Távolabb csak a havasok koronája zárja el a világot. Ami ezen belül történik, azt a hegy mind látja, és a rajta alvó pásztorok megálmodják éjjelenként. A pogány világ ideje elevenen él itt, minden mesének homályában ott áll egy-egy jövődöbe látó.

János is sokszor elhallgatta kicsigyermek korában a nagyobb pásztorok szájáról folyó meséket, s megtörtént, hogy álmódott ő is. Még ma is rejtély félig, hogy miképpen történhetett ez a különös álomlátása, amelyről a pásztorok azóta sem szüntek meg beszélni, és még ezután is sokáig fogják emlegetni. Hogy miképpen történhetett, nem tudják, de akik vele voltak, tisztán emlékeznek mindenre.

Teheneket őriztek mind, neki két szép piros bornyúja volt akkor. Az este rég rászakadt a világra, a marhák jóllaktak, és leheveredtek a fűre. Kérődztek, a csillagos égre bámultak és az éjszakai homályba. A nagy, kerek hold fénye telehintette feszülő oldalukat sárgászöld fénnel, hogy csillogtak, mintha aranyborjak lennének.

A pásztorok egy helyre csoportosultak, a szikrázó pásztortűz köré, és különös történeteket meséltek, akkor is, mint máskor. Lehasaltak a fűbe, a tűz közé bámultak, vagy a csillagos eget nézték. A szikrák nagy kévében repültek felfelé, s fent olyan volt a boltozat, mintha

velük csillagozták volna ki az eget. Messze a holdvilágban sejtelmesen látszottak a hegyek, így látszott az is, amelynek történetéről most folyt a szó. Jól tudták, hogy most már nincs tündér arrafelé, csak a régi időkben lakták a hegyüregeket, mégis úgy néztek az éjszakába, mintha azt várták volna, hogy hófehér köntösükben eprészni indulnak a holdfénynél.

Némelyik pásztor lelkébe nem tört mély utat a mese, egyik-másik pislákkolt, bóbiskolt, lelógatta fejét a tűz világánál, és nemsokára elnyomta az álom. Sokszor hallgatták már a történetet, jól tudták a végét is. A hűvös harmatú, édes anyaföld úgy vonzotta le magához a leányok testét, mintha ölelni akarta volna leányként.

Jánosnak bezzeg nem jött álom a szemére! Először hallotta a történetet, és titkos félelemmel, remegő izgalommal tekintett, pillantott néha arrafelé, ahol a monda szerint a tündérek éjfélkor elindulnak kocsijukkal, hogy végigzörgessenek a hegyek tetején. A csillagok állását kutatta, hogy mikor következik az új nap születése, az éjfél.

Azt a mesét mondták el, amikor a tündérvár asszonya a pásztorokhoz jött, hogy segítséget kérjen leányának elrablói ellen. Nem pásztor volt a leányrabló, hanem királyfiú vagy tündérherceg. Egyszerű pásztornak, hogy is juthatna eszébe tündérleányra vetni a szemét! Azaz hogy mégis megtörtént ez is, de erre csak olyan elszánt és nyughatatlan természetű pásztorlegény vállalkozhatott, mint amilyen Rados Ferenc volt. Az ő története miatt nevezték el róla a hegyet, hogy örökre emlékezetes legyen a pásztorok előtt.

A tündéresszony volt a hibás, aki a pásztorokat tündérvárába hívta. Megegyeztek, hogy éjjel, amikor eljön a leányszöktető, az asszony megrázza csengőjét, és ez lesz a segítségkérés. Úgy is történt. Amikor éjfél után a különös éles hangú csengettyűszó felhangzott, egyszerre lóháton termett minden pásztor. Mert akkor még, a régi időkben, lovat őriztek csak, tehát félének híre is alig volt közöttük. A sereg pásztor vágatott keresztül a hegyen, köztük Rados Ferenc is. De szívét meghódította a megvédett tündérleány, és életét tette fel fogadalmára, hogy a leányt magának szökteti el.

Az okos legény csalárdsághoz folyamodott, hogy társait is becsapja. Tudta, hogy egyébként nem lennének segítségére különös vállalkozásában, hiába kérné őket, hát ravaszsággal élt. De őt sem lehet vádolni, hisz mióta a leányt meglátta, nem volt sem éjjele, sem nappala, majd meghasadt érte a szíve.

Egy éjjel aztán ismét megszólalt a csengő, és a pásztorok nem vették észre, hogy más a hangja, mint először volt. Kengyelbe vágták magukat, legelől vágatott Rados Ferenc. Mindent jól kieszelt, de a tündérleányt nem kaphatta meg. Üres volt ekkor már a vár, a leány a királyfié lett...

Szégyellte magát a pásztorok előtt, akik méltatlankodtak a rászedés miatt, de emellett a szíve fájdalma is oly nagy volt, hogy nem tudta viselni. Elbujdosott a hegyek és erdők közé, soha senki sem látta azóta.

János lelkében mélyen gyökeret vert ez a történet, azon az éjszakán csoda színhelye lett a hegy. Alig szunnyadt el nagy későre, vagy talán be sem koppant volt a szeme, megszólalt a különös, éles hangú csengő, s egy pillanat leforgása alatt nyeregben vágattak mind a tündérleány segítségére. Az ő lovának sörénye lobbogott legelől, ő ült most a Rados Feri helyében. De a tündérleányt nem kaphatta meg ő sem. Társai kikacagták, amikor másnap említést tett az éjszakai útjukról. Ők bizony nem vágattak sehová — mondták —, hanem mélyen aludtak reggelig. Különben is nehezen ülhetek volna nyeregbe mindannyian, hisz csak két ló volt a közelben, a pásztorokból pedig a Göncölszekér csillagainak száma kétszer is kitelt volna. El kellett hallgatnia, nem tehetett egyebet.

Az éjszakai történetet azonban sohasem felejtette el. És nem felejtette el Rados Ferencet sem, az ő szomorú sorsával. Mint intő példa élt benne és nőtt nagyra a leányszöktetésről szóló mese. A pásztorok örök sorsát mutatta, akiknek szívük választottját elviszi más, mire a hegyek közül utána mennének. Az ő sorsuk soha nem egyéb, csak az álmodozás, a sóvárgás, a kielégítetlen örök nyugtalanság.

Így tanítja ezt a Rados Ferenc története, akinek emlékét ébren tartja a pásztorok hegye, és így mutatja a Séra János élete is.

*

A nyugtalanság! Hogy bolyong reggeltől estig! Juhai is észrevették a pásztor változását, mert naponta kétszer akkora helyet bejárnak a legelőn, mint máskor. János üzi, hajszolja őket, aztán néha megáll egy helyen, órák hosszat odatapad lába a földhöz, eszébe sem jutnak a jámbor állatok. A madárszó nyugtalanítja, az erdőből jövő kakukkolás hívogatja befelé a sűrűbe. Érti, mint nyugtalankodik torkában a hangja. Bele szeretne kiáltani a rengetegbe erős férfihangjával, hogy hallám, az erdő, a hegyek, a madarak milyen választ adnak rá.

Megnyílik előtte az egész nagy természet és annak minden tüneményét a szívében érzi. Egyszerre látja a nap feljövetelét, hall pacsirtaszót, vadgalambbúgást, rigófüttyöt és elkábul tőlük. Csak lassan tudja csokorba szedni a virágokat és dalba a szívében levő sokféle hangot.

*Láttál-e madarat
Gerlicét párjával
Láttál-e vadpávát
Pávát a párjával...*

*Láttad-e, mint csattog
Verdes a szárnyával
Verdes a szárnyával
S dúdol a párjával.*

*Láttál-e pacsirtát
Azt is jókor reggel
Mikor a mezőn még
Játszadozik a szél
Harmatos füvekkel...*

Megtört a szíve hangulata. Megváltozott a fájdalma, mélyebb lett azzal az egy sorral, amit nem tudott bele-

foglalni a nóta négy sorába, mint az első két strófánál.
De a szomorúság tovább sem enyhült.

*Lent már nem nyughatik
Szárnyát rebesgeti
Kicsi szíve párja
Messze tőle lakik,
Azt kesergi ő is...*

*Így az én szívemben
Nyugodalom nem lesz
Bánat lakik csak benne.
Repül mint pacsirta,
Csattog, mint a páva,
De nincsen haszon benne
Aki hallaná búját
Messze lakik az innen...*

Megindul futva lefelé a hegyen, mintha nótája elől menekülne, mely úrrá lett rajta. Nagyokat ugrik, és botjával bukfenceket vet az oldalban. Aztán megáll hirtelen, s visszafordul az erdőnek.

Kiált. Énekes torkának minden hangja megzendül.

Mély az erdő és mély benne a csend.

János várakozik és a fák rengetegét nézi.

— Erdő, mit válaszolsz nekem, hallám?

Csend van, a madarak nem repülnek ki az erdő szélére csodálkozni.

János körülnéz, s újra megzendíti torkának hangjait, hogy a lelke szakad meg belé.

— Nem szóltok semmit a hangomra, erdők?

Nem. Csönd van, éppen olyan csönd, mint azelőtt. Csak néhány madár fújja nagy kedvvel a nótáját, amibe már rég belekezdett.

A hegyek nem szólalnak meg, az erdei vadak sem. A fáknak és füveknek nincs szájuk, mondanivalójuk.

János behúzza nyakát a válla közé, és ijedten vág neki a tisztásnak. Mintha a hegyek elől akarna menekülni itt, ahol a végtelenségig beláthatatlan hegy van mindenfelé...

X

Őszfelére kezdett hajlani az idő, a hegyek között hűvös szelek vágtak elé. Ha az embert útjukban kapták, szorosabban össze kellett húzni már előttük a ruhát, különösen estefelé és jókor reggel. A csizmák is előkerültek a ládafiából, s reggelenként kocogva mentek végig az úton a nemrég még mezítlásos emberek.

A faluban zúgott a cséplőgép, egyszerre kettő-három is. A kertekben asztagok bomlottak, szénakazlak emelkedtek. Az érfélben levő gyümölcsök csak enyhe napsugárhoz jutottak, a kéklő szilva, piros alma hamvasan csillant elő a cséplőgépek porától vastagon belepert levelek alól.

Az emberek búzát töltögettek a gabonásokban és újuk között morzsolgatva, méregették az acélos szemek súlyát. A zsákok, szuszékok megteltek áldással, és a malomban új gabonát öröltek a kerekek. A cséplőgépnek mind volt munkája, még folyton zúgott naphosszat, kora reggeltől sötét estig, s ha holdvilágos volt az ég, éjjelig sem szakadt csend a falura. Az emberek nem fáradtak el a termés betakarításának munkájában, és a gép eszeveszetten dolgozott. A cséplőgép egyetlen csavarja sem látszott ki, a szalmába beletemetkezve, munkájától megmámorosodva szaggatta szét a kéréket, a nagy, gyönyörű határ egész esztendei termését.

Kádár Erzsí dolgozni járt, napszámba. Heteken keresztül kísérette a cséplőgépet, amint az sorra vette a gazdákat végig a falun. Ez a munka tetszett neki, az apjáék hiába küldték volna más munkára. A nehéz, barna kéréket felölelni testéhez, szétoldani, és széjjel-

ontva lökni az etetőnek, vagy hátul a gépből ziláltan kiomló szalmát szedni össze villával, derékig beletemetkezve a munkába: ez volt kedvére való.

Fakó rózsaszínű szoknyát akasztott a derekára, melynek alja már kirojtosodott a kopástól. Fejkendőjét menyecsikésen hátrakötötte, hogy beborítsa haját, ne lepje meg a por. Inget is szakadozottat vett magára, mert a gép úgyis leeszi az emberről a gúnyát. A viseltes régi szoknya kicsit kurta volt, kinőtt belőle a leány, és térdig fel csupasz lábszárakkal járkált a cséplők között.

Minden mozdulata a munkába való belemerülést mutatta. Szépségével nem törődött sokat, nem cicomázta fel magát, mint máskor. Nem volt vasárnap mostanában, csak sok hétköznap egymásután, sok cséplőgéppel és dolgozó emberrel.

— Mintha nem is leány volnál, Erzszi! — súgták fülébe a legények epekedve, amint a szalmaszálak szűrásától kiveresedett lábszáraival elment mellettük.

— Hát mi, ha nem leány — kacsintott Erzszi.

— Menyecske! — kacagtak a legények, s égő szemük, fehér foguk elevenséggel csillogott a portól belepert pelyhedző bajuszuk alatt.

Erzszi továbbsetett, és a legények utána néztek.

— Tiszta igaz — mondogatták egymás között. — Tapasztalt fehérnép ez már, nem kényeskedik a szerelemben...

— Az ember vérét hamarább felpezsdíti a menyecske, mint a tapasztalatlan félénk leány...

— Neked ugye már van járatosságod az effélében? — mókáztak a legények nagy kelekótya társukkal, aki így pálcát tört a menyescskék mellett.

— Neki van, mert elégszer elkergették — mondta valaki.

— Ki kergettett el? — ugrott elé legénykedve a szóba-hozott.

— Hol a menyescskék, hol a fiatal házasember.

A legények dülöngélnek a szalmában a kacagástól.

— A menyescskénél könnyebben célt ér a férfiú szándéka — mondta rá egy vizslaszemű.

— Menyecske már ez az Erzsi. Minden pillantásában, amit a férfiúra vet, látszik a tapasztalat.

— Menyecske, a szerelmet nem adja ingyen senki-nek...

Kicsit hallgattak, aztán megszólalt az egyik.

— Nem adja. De attól mégis jobb a menyecske, hiszitek-e?

— Megmondanád-e, miért?

— Állja az ölelést, a testét egészen odaadja. Nem ügyel úgy magára.

— Emmár tiszta igaz. Nem tartózkodik az új szere-tőtől, az idegen férfiútól.

— Hagyja, hogy öleld, nem kell tartson a szé-gyentől.

— Csak az ura meg ne tudja! — kacagnak egyszerre mind.

— Arra van gondja az ügyes legénynek, hahahaaa...

Vígságuktól hangos a környék, a távolabb állók is odafigyelnek.

— Lássátok-e, éppeg ezért jó Kádár Erzsi. Ura sin-csen, mégis menyecske!

— Menyecske! De még milyen, a javából!

Így beszélgettek róla az érett vágyú legények, amint a szalmában heverésztek pihenő idején. Elnyújtott tes-tük vágyát hiába rejtegették, ha Erzsi arrafelé haladt, röhögve elakasztották lábait, vagy elkapták bokáját, s magukhoz rántották le, hemperegni a szalmában. Erzsi visítózott szokásból, kövér tenyere nem kímélte a legé-nyek mohó arcát, de jólesett a játék, s örvendett, hogy a férfiak versengenek érte. A legények is tartották szí-vesen arcukat a rózsaszín, meleg tenyér csapásai alá, mert ez még jobban hajszolta felkorbácsolt vérüket.

Nem volt pihenés itt! A testet jobban pusztította és megtörte ez a játék, mint a gabonával való munka egész nap. De fiatalok voltak valamennyien, s bírták erővel mind a kettőt.

A nap legjobban várt ideje volt este, amikor hold-világnál folyt a munka, de már elfáradt, akadozott a gép. Tisztogatni kellett, olajozni, s a munkások a szal-makazlak tövébe húzódtak addig. De csak az öregek szunnyadtak el. A fiatal test a munkától elzsibbadva

tűzbe jött, és izzva, mint kohóban a nyersvas, vánszorogott el tovább a boglyák harmatos tövébe vagy a kert fűvére.

Hányszor járta ezt az utat Kádár Erzsi... És legény hordozta ilyenkor az ölében. S amíg messziről hallatszott a gépész káromkodása, a megindulásra erőszakolt gép kattogott egyet-kettőt, a motor begyúlt hirtelen, eszeveszett forgással berregett pár percig, aztán megint csend; míg ezek a hangok szűrődtek át a hűvös kerten, poros levegőn és a gyümölcsrel telt poros ágú fákra, ők mindenről megfeledkezve adták oda magukat egymás ölelésének. Csak az riasztotta fel ismét bódulatukból és szólította vissza a munka mellé, amikor a motor kattogása után megindult a gép és az üres cséplő visító éhes bűgása felhangzott az éjszakában.

Hej, ezek az ősz eleji esték szeptemberben, érő gyümölcsű fák alatt... Koncz Istvánnál, a gazdag majornál volt nemrég a gép. Akinek tellett arra, hogy földjét napszamosokkal megdolgoztassa, míg ő a nyájat őrzi. Ott forgolódott Erzsi is az udvaron, derekára felcsípett szoknyával. Hazajött az öreg major, hogy a búzatermés betakarítását lássa. Szomorú volt az ember, beszédjét nemigen lehetett hallani. A munkásoknak sem rendelkezett sokat, maga nem dolgozott. Csak éppen megmutatta a helyet a csűr mögött, hogy hova rakják a szalmát kazalba. Azután széket vitt ki az udvar közepébe, leült, és nézett maga elé. Nem törődött semmivel, ráhagyott mindent a cséplőkre, csinálják, ahogy akarják. Csak bámult maga elé, nézte a munkálkodókat. Szeme megakadt néha egy-egy szálás legényen, amint félvállon hordozta a merőzsákokat, könnyen. Végigkísérte tekintetével az útját, amíg eltűnt a gabonás ajtajában s hallatszott bentről a kiöntött búza zuhanása a szuszékban. Aztán ismét visszasüppedt magába, és a földet nézte.

Mindenki tudta, mire gondol, és sajnálta az apát.

— Nem felejtheti a fiát — mondták a cséplők egymás között.

— Erősen szerette, s nem maradt senkije se utána...

Ott dolgozott Senye Juli is az apjával együtt. Az anyja is ott volt, de bent a házban főzött Koncznéval

a dolgosoknak. A leány elveszett a cséplők között, senki sem figyelt rá. Az élet nagy mezején forgolódó emberek hamar elfelejtik a letaposott virágot. És Juli olyan volt igazában, mint a virág a tarlón, amely nem sír, nem panaszkodik, ha rálépnek is. Csak lehajlik, s a földön marad örökre, mert kettétörött.

Az öreg majorné megkeresi mégis, és szava van hozzá. Otthagyja az ételkészítést, ott a leány anyját is, addig jár a villákkal dolgozó emberek között, amíg a csendben foglalatoskodó Juli elé nem akad. Könnyeit törülgetve áll meg előtte és nézi.

— Látod-e, édes leányom, a tied lehetne ez a gazdaság mind, ha fiam volna...

Juli arca megrándul a legény említésére, és félretekint, hogy ne találkozzék a szemük. Hiába, nem tud uralkodni magán, nem tudja legyőzni szívében az érzést, hogy ő a hibás a Minya haláláért. Ő tudja csak igazán, mi történt akkor a hegyen a két pakulár között. Pedig János azt mondta a virrasztó után hetykén: „Te se tudod meg soha, ki ölte meg Koncz Minyát!” De nem volt igaza.

Hát éppen attól a perctől tudja ő, s gyűlölte meg örökre, engesztelhetetlenül. Látni sem tudja a szemével, mert akkor már vége az ő szíve nyugalmának. Az egész életének.

Az öregasszonynak csak ennyit mond:

— Hiába mind siratjuk ketten is, néném. Meghalt, nyugodjék most már...

— Nyugszik ő már, igazad van. Nem törődik a földi bajokkal.

Beszélgetésüket meghallja más is, szárnya támad a szavaknak. A legmesszibb dolgozó kazalrakók is tudják már, hogy az anya megkereste a fia szeretőjét.

Kijött a leányhoz, aki a menyé lett volna...

— Kedvire való volt, utána jött most is.

Kádár Erzsí hallja a vélekedéseket, de nem szól. Szaporábban dolgozik, mint máskor, belemélyed a munkába egészen, gondolatai messze járnak, a temetőben. A halott pakulárnál, akit úgy szeretett valamikor... De hozzá nem jön senki, hogy vigasztalja emiatt.

Egyik asszony melléje lopózik, s odasúgja a fülébe.

— Látod-e, itt ez a nagy vagyon a tiéd is lehetett volna.

— Igaza van, de nem kell nekem nagy vagyon...

— A major egész életében gyűjtötte a fiának, kire marad most?

— Mit ért vele, lássa-e...

Dolgozik, mert napszámban van. Lerója, mivel tartozik a pénzért. Szaporán forog kezében a munka, egész teste a dologé ilyenkor. Két karja sietve mozog ringó keble előtt. Bomlottan hajlongó szőke hajszájai közé szalmaszálak akadtak, kettétört búzakalász ingadozik fennakadva, s belőle a kemény, érett szemek a feje bőrére hullanak csiklandozva.

— Nincs vagyonom, s nem is vágyom utána...

A két leány egyszer mégis egymás mellé kerül valamiképpen. Szembenéznek szótlanul. Érzik, hogy vetélytársak voltak valamikor. De most már nem vetekednek, csendesesen dolgoznak egy gazda udvarán, s egymásnak adják át a kévét, hogy a gépbe jusson. Egy gazda udvarán dolgoznak, ahol meghalt a jövendő, a legény.

— Miénk lehetett volna ez az élet, miénk lehetett volna az ügyes pakulár...

Énekelni is tudnának együtt, de az udvar és az élet körülöttük nem olyan, ahová ének is illenék. Az öreg majorra néznek, aki mogorván ül udvara közepén a széken. Hasonlít az egykori volt fiához, jólesik látni az arcát.

— Csak az az egy gyermeke volt — mondják a csépelők, és sajnálják a nagy bánata miatt.

— Nekem sincs testvérem — mondja Senye Juli. Tovább azonban csak magában gondolja. — Mintha itt is közös lett volna a sorsunk, mintha ez is mutatná, hogy egymásnak voltunk rendelve ketten.

Kádár Erzsi, az erős leány nem sajnálkozik azon, ami történt. Felkacag, és bennebb csípteti derekába felhajtott szoknyáját. Örvend az életnek így is. Sok testvérére gondol, akik otthon csárognak az udvaron, s nincs az az anyai szó, amely elhallgattatná őket. Mind gyer-

mekek, apróságok, s egészséges kacagásuktól ropog a vén ház. Anyjukat teszik tűzre a kenyérért, s a száraz karét úgy rágják, mint más a kalácsot. Kacag, kacag, s a cséplőknek szól pirosuló arccal.

— Annyian vagyunk mi bezzeg, mint a veréb...

— Olyanok is vagytok mind, mint a veréb — mondja az asszony. — A rosszra van eszetek, s fürgék vagytok olyankor.

— Mint a veréb... — nézik a legények a barna leányt, és repeső testét érzik, mint a madárét a tenyerük közt. — Mint a veréb, amelyik csíp, vág, gázolja a búza fejét, vesztegeti a drága magot, s ha jön valaki, úgy repül el, mint a parittyá... Így gazdálkodik a leány is a fiatalok életében, s nem több előtte egy búzafejnél a legény.

— Szaporák is vagyunk, mint a veréb — kacag Erzi. — Van gyermeke apámnak elég.

Hallja a szót a gazda, hallja a majorné is, de nem néz fel. Későre szólal meg a vén Koncz.

— De akinek csak egy volt, jobban fáj, mintha három halt volna meg.

A cséplők mind hallgatnak, csak a gép zúgása csap fel most újra. Sikoltó éhes a hangja, kévét kell dobni belé, s az emberek dolgukhoz látnak.

— Nem felejtheti el a fiát...

— Nem, amíg meg nem bosszulja halálát. Azt forralja magában, mert úgy mondja, tudja, hogy a fiát megölték.

A villák már forognak ismét, a gép tompán, telten zakatol, a motor kattogása kiválik. Az emberek a munka mellől néznek vissza.

— Erős ember. S hogy úrrá lett mégis a szíve fájdalma rajta!

— Erős embernek a fájdalmát ismered-e?

— Hát a bosszúját?

Az öreg major magára maradt, udvara közepén bámult a földre.

— Tavasszal azért elvetem ezt az aranyló búzát!

Látja a barázdát kint a határban, amint magot hint közéjük tele kézzel a hó olvadása után. A pacsirta nyomába szegődik, mint legénykorában, az ökrök szórét borzolja a szél. A halál árnyékán túl a nyiladó tavaszi föld visszaadja bizodalját s hitét az élet és az igazság erejében.

XI

A szél rég a tarlóba fú már, ősz van.

A falura köd ereszkedett a magasságból, hideg, élénk kék őszi köd. A gyümölcsfák éretten hullatják sárga és piros színbe borult leveleiket a földre. A házak ereszen hosszú rudakon aranycsövű törökbúza-bokrok sorakoznak s piros paprika füzérekkel játszadozik a szél. A híju nyílásából cérnára fűzött aszalt alma koszorúk lógnak ki az útra, a nap szárította meg őket még amíg nyár volt. A ludak szárnyra keltek s hosszasan elhúznak a falu felett, mint lomha, fehér küldöttei a télnek.

A nap lement, sötétség borította be a hegyoldalt. János lassan halad előre az úton, mely a falu közé vezet. Nagy burjánok ágaskodnak ki a megfeketült tarlók közül, hirtelen nőtt, eleven levelekkel. Ez az ő idejük ősz felé, ha a termést már betakarították. Gyenge világosság szűrődik a nyugati hegyek felől, s az árva tarlóvirágok, amelyek itt tömötten nőnek, hajlongnak a hideg szélben a föld színén. Elhullott, letaposott búzaka-lászkok fekszenek az ösvényen keresztül-kasul, s ha a legény talpa rájuk nehezedik, nem kunkorodnak fel kétfelől.

Hányszor elnézte már ezt a falut így a hegyoldalból! Nézte hajnali pirkadatkor, ha az éjszakai homály lassan oszladozni kezd fölüle, nézte napkelte idején, amikor a napsugarak egymásután lopóznak be a falu udvarára a magas házak közé, nézte estefelé, mikor megfordul az árnyék és elnyúlik hosszan kelet felé, mintha már a lefekvés után vágyakozna. Nézte ilyen időben, sötétben is, amikor nincs napfény a hegyek között és nincs ár-

nyéka a faluban sem az embereknek, sem a fáknek, de a házaknak sem. Nem ment itt el az úton soha anélkül, hogy be ne tekintett volna a falura, végig ne hordozta volna szemét a házak során.

De most feléjük sem nézett, csak lépkedett mogorván, és ha nézett valamit, csak az ösvény volt a lába előtt.

Egy legény jött szembe az úton. Lassan bontakozott ki a sötétből karimás kalapja lent a hegy alján, majd kinőtt a dereka, és kinőtt a földből az egész ember. Mikor egymáshoz értek, megszólalt.

— Hát hazajössz, János? — kérdezte.

— Én hazafelé, s te éppen eligyekezel a faluból.

A legény vállán kasza villan meg, lefelé lóg a pengéje.

— Herét vetettünk volt egy nagy tábla búza közé, s szépen kinőtt aratás után, elmegyek, levágom. Messze van, s kurták immár a napok, nem sokat lehet dolgozni, ha az ember reggel indul el. Kint hálók, éjfél felé feljön a hold is, lehet mellette dolgozni jól, ilyen tiszta időben.

Felnéz az égre, körül a négy égtáj felé, lassan, nyugodalmasan. János is a csillagokat nézi, aztán visszaesik tekintete a társára.

— Rég nem volt ilyen szép, tiszta idő...

— Őszfelé éppen ritkaság. De az idén még ilyen lesz, szép, hosszú, száraz heteket lehet várni, mert a leányok kertjében kivirágzott másodszer a jázmina s a burusnyán.

— Így hát jókor látogatok haza — mosolyog kényszeredetten János.

— Te jókor, lesz amiben válogass. Leány is van elég a virág mellett kinyílván.

— Éppeg azt megyek szakasztani.

— Mit? Virágot?

— Nem. Leányt, hallod-e...

— Tám házasodni akarsz, vajmi?

— Én igen régóta. De most meg is teszem aztán!

— Nana, hát te nagy dologban jársz.

Elhallgatnak, egymás elé néznek. Jánosnak tetszik a tréfálkozás, de még jobban az, hogy a legény mindent

komolynak hiszen s egy percig sem gyanakodik benne.

— Nagy fába vágod a fejszéd — szólal meg ismét a kaszás.

— Én abba, de nem akarom attól kidőjteni.

— Hát házasodsz-e vagy csak a szád jár? — kezdett gyanakodni a kaszálóba menő.

— Ha házasodnék, éppég te volnál az első, akinek elmondanám a szándékomat!

Most már mind a ketten kacagnak, s a legény reá-hagyja.

— Nagyszerű vagy, te János... De azért Senye Julit észre felkeresed.

— Meglehet, hogy fel, ha már itt vagyok.

— Vajon nem azért jöttél-e átal?

— Én? Leányért nem mennék átal egy hegyen!

— Nana, éppég azért beszélsz ilyen könnyen s van úgy kedved a tréfára, mert leány van a dologban.

— Tiszta igaz. Az embernek ilyenkor megjön a kedve.

Ez tiszta bevallás volt. A kaszás megrándítja vállán az ujjast a beállott csendben, menni készül.

— Én attól mégiscsak elmegyek egyedül s levágom a herét.

— Jól teszed, cimbora. Én is elmegyek s megkérem a leányt.

— Jól teszed azt is. A here szépen megnőtt az őszi napsütésben, s a leány is megérett a kézfogóra. Hát isten megáldjon, cimbora.

— Hűvös lesz az éjszaka, hideg szelek járnak.

— Ne félts engem, itt van velem a posztóujjas. Én nem aggódom miattad, jó helyed lesz neked ma éjjel.

János megérezte most hirtelen az okát, hogy miért kellett hazaindulnia. Csak elfogta volt valami nagy nyugtalanság estefelé, s ha a lészákhöz kötözik, akkor sem maraszthatták volna kint a majorháznál éjjelre.

Egyszerre megkönnyebbülve szabadult fel a lelke. Így kell történiük. Gyökeret ver a faluban. Elveszi a leányt, s visszakapja nyugodalmát is. Vége lesz a sok céltalan kószálásnak, álmodozásnak, nem bújja többé az erdőt, hanem nekivág a vetésekkel tele hegyoldalaknak, gazdálkodik. Nem pakulár lesz azután, hanem szán-

tóvető, és sok társa veszi körül a határon minden munkájánál, ha magot vet, fűvet kaszál vagy gabonát arat. Nem egyedül dolgozik, hanem embereket lát maga körül, akiknek karja úgy mozog, mint az övé, keze úgy fogja a földművelő szerszámot, mint az ő keze. Neki is úgy lesz búzavetése, kukoricatáblája, kenderföldje és lekaszált szénája, mint másnak. Tisztára szabadulás ez az eddigi élet zárkájából! Mintha csak most hullott volna bele a világba, habár leélte már fiatalságát...

A falu felé nézett, szeme a házakat kereste a sötétben. A lámpafények mint valami szentjánosbogarak, amelyek eltévedt vándort vezettek az igazi irányba, ahol kijuthat az útvesztőből.

Mostanig csak házakat, a fákat látta a faluból, a ködös színeket a falu felett, meg körülötte a hegyeket. Most egyszerre emberek mozdultak meg mindenfelé, ők töltötték be a völgyet, és eltűnt, elveszett minden egyéb. Pedig egy lelket sem lehetett látni a sötétben. A pásztor szívében keltek életre csak.

— Az ember nagy dolog! Ő építette a falut, ő rakta össze a házakat, ő ültette a fákat... Én gyönyörködtem ezekben, de az emberről elfelejtkeztem. Hát vajon a búzaföld és kövér fűvű kaszáló, amit annyiszor elnéztem, nem az ő munkája-e?... Bizony hogy az övé. Ahol emberi kéz nem dolgozik, ott nincs búzakarász, nincs sarjú, csak gyom és sovány fűszál, legelő. Be csodálatos is az ember! Es mennyi ember van a faluban!

Kitárt karokkal futott az ösvényen, hogy minél hamarabb beérjen a házak közé... A falu nagy csendességben feküdt, a pásztor lelkének megnyilatkozásáról nem vett tudomást. Nem történt semmi változás benne, a feléje siető pásztor elé nem nyújtott fogadó kezet.

*

Az öreg Séráné ablakán világosság szűrődik ki. János bekopogtatott.

— Jól tetted, fiam, hogy hazajöttél — kapkodott sietve, hogy mindent a legény kedve szerint tegyen.

— Bejöttem, de megyek is tovább.

— Hová? — kérdezte az asszony, de hamar megtalálta a választ, anélkül, hogy a legény szólott volna.

— Jól is teszed, fiam — mondogatta —, hogy emberek közé jössz, csak apád sorát ne kövesd.

A gyér lámpavilág bizonytalan sárga fénye mellett a kanapéhoz fut, ahol a tiszta ruhák állnak, de amikor a fedelét megemelintené, egyéb jut eszébe.

— Valamit eszel-e, János?

— Én semmit, csak sietek az öltözéssel. Hamar telik az idő, s amikor elindultam, a nap már le volt menve. Reggel pedig kint kell legyen jókor a majorháznál, tudja már kijed.

Az asszony a kanapében rakosgatja sietve az összehajtogatott, friss, szapuló szagú vászoningeket és lepedőket. A gúnya egyik részét a karjára szedi, a többit a kanapé másik végébe rakja rakásra. Látnivaló, hogy a legszebbet akarja kiválasztani.

— Nézz ide, fiam, minden gúnyodat hogy rendbe szedtem. Örökké készen várlak, hogy ha akármikor jössz, tiszta váltód legyen.

— Én már nem sokáig váltogatom itthonról, de most csak válassza ki, amelyiket akarja.

— Hova készülsz, fiam?

— Faluba!

— Látom, hogy oda, de mért éppen ilyen nagy szándékkal?

A legény szeme csillog, arcán a kacagó öröm rózsái nyílnak, mert Julit látja fátyolos koszorúval a fején.

— Jöjjön ide, édesanyám, öleljen meg!

— Ne esztelenkedj, János! Mért vagy olyan bahó kedvű?

A legény odaszalad az anyjához, átöleli a derekát, maga fölé kapja és megforgatja. Aztán ügyelve, szépen leteszi a földre.

— Házasodom meg, hiszi-e?

Az anyja előtt áll és kifeszíti a derekát. Így néz hosszan, mosolyogva az asszonyra, aki már maga is kacagva keresgél ismét a kanapében.

— Örvend-e neki, édesanyám?

— Én örvendenék, csak hinni nem tudom.

— Hát Senye Julit ismeri-e?

— Én hogyne. Ügyes leány.

— Nohát akkor már rendben is van, mehetünk a megkérésre.

— Hát nem vetted le az eszed róla?

— Nem még!

Kacag a legény és a fejét csóváltatja. Szétvetett lábait térdben rángatja feszesen, és úgy nézi szeretettel a keresgélő anyját.

— Hát kijed haragszik-e még reá?

— Én nem, fiam.

— Emlékszik-e, a virrasztóba együtt mentünk volt el ketten.

— Esztelenséget csináltatok biza akkor.

— Azért nem haragszik már?

— Nem én semmiért. Hamar elfelejtik mások is a fiatalság meggondolatlanságát.

— Ugyhát velem is megbékélt.

— Meg én, fiam, mindenért. Belenyugodtam már mindenbe.

— Így jó, lássa, hogy az ember békességben legyen az anyjával, amikor leánykérőbe megy.

— Áldott, jó fiam vagy, tudtam én rólad — egyenesedik ki a lehajlott keresgélésből az anya, és a fiát öleli át. Simogatja a vállát, a karját. — Tudtam örökké, hogy jó fiam vagy, s ha velem gorombán bántál is egyszer-máskor, nem a szívedből jött a rossz szó.

— Nem, mert onnat csak szerető szó jó.

János sietve cseréli meg magán az öltözetet, s amíg viseltes harisnyáját lehúzza, majorházas ingét leveti, Séráné vizet melegít egy fazékban, mosdani. Nagy békességben vannak ketten. Kívül az őszi éjszakában hideg szelek kóborolnak s kergetik maguk előtt a fák lehullott sárgáspiros leveleit. Egy-egy kutya vonít a vacskán, s bagoly huhog nem messze.

A legény derékig meztelenül ül a ház közepében, s amíg a víz melegedését várja, csizmáját takarítja. A lábbeli kemény szárába bedugja az egyik karját és dudorászva fényesítgeti a kefével.

— Édesanyám! Ez a bokszos skatulya kiszáradt!

— Igazad van, fiam, nem vőlegénynek való. Csak egyébkor jó az ilyen. Adsza ide, kifényesítem én azt a csizmát egy pillantatra.

— Azt már nem!

Hallgatnak. A legény keze sebesen mozog a csizmaszárakon, s a fényesített bőr mindjobban csillog, mintha az idő telésével neki is megjönne a kedve. A kefe néha beleütődik a lábbelibe, s a kemény csizmaszár nagyot puffan. A tűz szaporán ég, Séráné gondoskodik róla. A száraz fa pattogása belevegyül a ház csendjébe, s a tüzelő ajtójának szelelő nyílásain játszadozó tűzvilág lopózik ki és futkároz a legény meztelen felsőtestén. Séráné szólal meg hosszú gondolkodás után.

— Apád ugye beléegyezett?

— Mibe? — kérdi a legény, mert nem akarja egyszerre megérteni az akadémikus szavakat.

— Hogy elvedd a leányt.

János néhányszor végigfuttatja a kezét a fénylő csizmaszáron, akkor válaszol:

— Tőle nem kérdezem én!

Séráné kezében megáll erre a munka. Az edényt, ami az előbb a kezébe akadt volt, fogja mozdulatlanul, és hosszan a fiára néz.

— Hogy nem szóltál neki, János?

— Úgy sincs beleavatkozása ebbe.

— Hogyne volna, mikor apád.

— Az igaz, hogy apám, de ezt csak kijedtetől tudom.

— Mit beszélsz?

— Tőle nem hallottam mostanig még. Ekkorára felnőttem, hogy házasodom, de soha azt nem mondta még nekem ez ideig, hogy édes fiam.

— De szeretett attól, hidd meg.

Hosszú csend áll be közöttük.

A legény felnéz maga elöl, melegtől kipirult arcán a tűzvilág játszadozik.

— Hiszi-e, édesanyám, hogy én is szerettem?

Az asszony arcán megmozdulnak a ráncok és a szeretet mosolygása bújik ki alóluk.

— Ugye, hogy szeretitek egymást... Csak különös emberek vagytok.

— Különös, s különös módon szeretünk.

— Látod-e, szólhattál volna neki bátran.

János leereszti kétfelől a két kezét, egyikben a csizma, a másikban a kefe van. Az anyjára néz büszkén.

— Nem is azért hallgattam, mintha félnék!

— Hát miért akkor, vajon?

— Ilyen a mi életünk. Apám hallgatott mellettem húsz esztendeig, most én hallgatok.

— Különös beszéded van, fiam.

— Apám is különös van, de csak egy. Hát én is csak így tudok beszélni.

A kezére húzott csizmát nézi, azt forgatja a tűzvilágnál. Makacsul hallgat, ahogy csak egy pásztor tudja magába zárni a szót. Tekintete lesiklik a ház földjére, ahol a tűzből kifolyó világosság előmlik, mint nyugtalan áradat. A keze mozgása megáll, s csak nézi a tűzjátékát.

Az anyja szólal meg.

— Attól mégis elmondhattad volna neki házasuló szándékod. Hogy meglegyen a békesség.

— Az meglesz azután is, ahogy eddig volt.

Séráné nem szól, csak maga elé néz sötéten, és a keze nem kap a tennivalón.

János kezdi:

— Elmondjam, hogy szeretttük egymást?

— Hogy?

— Ő csak kétszer vert meg engem s én is kétszer ökemit!

— Visszaütöttél apádnak? — kérdezi ijedtséggel az asszony.

János kihúzza a derekát, kacag büszkén.

— Az egyik rég volt, amíg még gyermek voltam. A másik pedig most, a majorháznál. — A levegőbe kacag. — Nagylegény vagyok, anyám, lássa, házasodni készülök.

Mosolyog félszegen, mintha saját magával csúfolódna. Felszökik a székről, s mezítláb kezd járkálni a fővényes házföldjén. Az anyja nézi mereven és tehetetlenül, öreg arca nem tud megmozdulni.

— Verekedtél apáddal, fiam, azt mondd... S te kacagsz rajta.

— Kacagott apám is, amikor a földről feltápászkodott véresen.

— Ne beszélj, hát eszetlenek vagytok? A földre verted le apád?

— Úgy biza! De kacagott. Örvendett, hogy ilyen vaderejű, nagy fia van.

Az asszony sírni kezd, és fekete blúza ujjával törülgeti a szemét.

— Ó, ó, fiam, miket csináltok ott kint, amikor magatokra vagytok... Úgy éltek, mint a vadak. Pedig én azt hittem, hogy csendes, jó gyermekem vagy.

János megátalkodottan kacag, s az új harisnya fehér szárát igazgatja combjain. Anyja feléje fordul, s nem tudja most már semmiképpen, mire magyarázza a legény szokatlan jókedvét.

— Hiszen te csak tréfálsz, János.

— Én igen most, mert jókedvem van.

— Mit ügyletlenkedsz, hogy így megijeszted anyádat! Ennyi eszed van?

— De higgye meg, hogy akkor nem tréfáltam. Most mindent elmondok, mert leánykérőbe megyek, s kirepülök a fészkekből, mint madárfióka, ha megtollasodik.

— Csakhogy a madárfióka nem bánik így a szüleivel, mint te!

János lelkében ismét felbred a végtelen szabadság utáni vágy. Már az a gyermek megint, aki a hegyek tetején a felhők után szaladgált és a szelek járásán gyötrődő verseket tanult.

— Fecskefióka! Ha engem is két szárnyal szült volna édesanyám...

— Mit beszélsz, nem vagy kicsi gyermek!

— Hogyha szárnyam volna, nem küzdenék apámmal, nem ütném meg szülőmet. Csak magasra repülnék, soha meg se látna senki, úgy elszállnék messzire.

De hirtelen kacagtató tréfa történik a legénnyel. Felzökik a székről, s a házban körülszaladgál nyugtalanul, mintha valamit keresne. Hát szárnya van! Két lába után a posztóharisnya két megkötetlen hosszú kengyele röpül. Hol leesik a porba, hol felugrik magasra és kígyózik a levegőben. Két bűvös, hosszú szárny, amivel az égbe, a csillagok felé lehetne repülni. A szárnyak

nyugtalankodnak, verdesnek a porban, mert a legény nem tud megállapodni a négy falon belül semmiképpen. Egyszer csak keresztülugrik a küszöbön, s futva vágtat ki az udvarra. A két hosszú harisnyakengyel röpül utána, le a kőgrádicson, mintha most igaziból szárny volna. A csillagok fénye megvillan fehérségükön, és távolról közeledik a hold is.

A legény szalad, futkos az udvaron sokáig, mintha boszorkányok szállták volna meg. S amikor ismét belép a házba lecsendesedetten, anyja ezzel fogadja:

— Na, kifutottad magad?

— Én ki, s a fejem könnyebb lett. De a szívem nehezebb!

— Legalább nyugton maradsz most.

János nem hallgat a szavakra, még ha az anyja mondja sem. Csak a maga világában futkároz a gondolata, oda pedig nem férhet utána más hang.

— De a lelkem még jobban teli van — folytatja.

Az anyja ügyetlenül kínálja a mosdóvízzel, s a nagy gőzölgő tálat egy székre teszi a tüzelő előtt.

— Gyere, fiam, mert rég megmelegedett.

János mosdik, a langyos víz végigfolyik a hátán s a mellén. Egyszer csak kikapja fejét a vízből és anyjához fordul, aki nagy csendben a gúnyát rakosgatja helyre a kanapéban.

— Édesanyám, tudja-e, hogy halt meg Koncz Minya, a Juli szeretője?

— Én nem, fiam, senki sem tudhatja. Csak halva kapták a mezőn.

— Na, kijed még ma este, a leánykérés előtt megtudja! Mert tudni kell, mielőtt a leányt megkérné az egyik legény, hogy mi lett a másik szeretővel.

— Azt nem tudjuk meg, hallod-e!

— De ha én megmondom?

— Hagyd el, fiam, ne emlegessük hiába. Meghalt, s szépen eltemettük. Hogy mért halt meg, azt csak az ég-ura tudja.

— És én. Mi ketten.

— Ne vétkezz, fiam, az Isten ellen.

— Én nem is.

Hallgatnak megint, csak a tűzvilág szaladgál a szobában. A legény az ingét gombolja már és szétvetett lábakkal áll. Séráné a kanapé takaróját rendezgeti. János vizes haja nagy tincsekben a homlokára hull, ahogy előreszegi fejét.

— Tudja-e, hogy szeretem én, akit szeretek?

— Úgy szereted, fiam, mint minden ember, akinek jó a lelke.

— Egy fél esztendeje nem rúgtam belé még bár egy juhba se.

— Jól tetted, fiam.

János mereven néz az anyjára, amint maga elé nyújtott karján begombolja az inge ujját. A gomblyuk szűk, a porcelángomb nehezen megy be, s a durva ujjak ügyetlenül erőlködnek.

— De édesanyám, így nem tud más férfiú szeretni.

— Hogy?

— Ahogy én.

Hallgatnak. A kis csend után a legény kezdi megint:

— Az Isten azt is szereti, aki bűnös, ugye?

— Igen, ha megbánja, amit tett.

— S nem bünteti meg érte soha?

— Megbocsátja a megvallott vétket, így mondják.

— S ha nem bánja meg?

A hold feltűnik a falu felett, sugarai a Séráné ablakára ülnek. Bekacag az éjszaka a házba, ahol az anya indítja útra a fiát. A fák és a házak egyszerre előugrottak kint a sötétből, s az ablakon keresztül tisztán látszik az alvó, nagy falu, aranyos porral behintve. A templom tornya kiemelkedik, s bádogfedele csillog, mint a tükör, ha belesüt a nap. A hűvös harmat megnedvesítette a fák gyér levelét, de ezek már nem örvidenek neki. Elmúlt a nyár, s most ha a harmatcsepp reájuk nehezedik, közelebb áll felettük a halál, hogy leverje őket az ágról. Ezért nem mozdulnának egyet is, olyan mély a csönd, mintha örökre eltemetkezett volna az őszi falu az éjszakába.

Most hirtelen kutya vonít fel az előtűnt holdra, s elnyújtott hangja hosszan visszhangzik a falu feletti ürességben. Az ablak két szárnya nyitva van s egyik felől az udvaron álló batulalmafa ága hajlik eléje. Az ágon

még néhány sárga levél fonnyadozik és odaaszalódott apró almák fityegnek. Vadludak gágogása veri fel a csendet, s fent a levegőben a templomtorony és a hold között elrepül kifeszített szárnyakkal a nagy csapat. Séráné utánuk néz az ablakon.

— Elkéstek szegények...

A kutya ugatása megint felhangzik, mintha a ludak útját kísérné.

Séráné az ablak közfáját fogja, s elgondolkozva tekint ki.

— Nem tudom, mit érezhet ez a kutya. Egymásután három éjjel nem állott be a szája. Úgy üvölt sokszor, hogy félek egyedül itt feküdni a házban.

A torony órája megszólal, háromnegyedet üt. Hangja olyan lassan, akadozva ballag az alvó házak felett, mintha a bakter botja volna a kezében. Fent a hegyeken az erdők most induló halk zúgása széjjeltépi a torony hangját.

— Be cudar hideg idő van, s most a szél is elindul — beszélget tovább magában Séráné az ablak előtt.

— Édesanyám, Mínyát én ütöttem agyon!

A legény olyan hirtelen szólalt meg, hogy az anyja hamarjában hinni sem tudja, hogy hallotta volna. De ahogy hátrafordul, a fia ott áll mögötte, s az arcáról olvasni lehet, hogy sokáig készült a vallásra.

— Mit mondasz, fiam, ne ijessz meg!

— Pedig úgy volt!

Kimutat a kezével az égre:

— Csakhogy akkor a nap állott a hold helyén ott fenn!

— Fiam, igazat beszélsz, vagy megzavarodott az elméd?

— Éppeg kitisztult és megvilágosodott, hogy mit kell szólnom.

— Ki világíthatta ilyenre a lelked?

— Nem tudom. De valami azt súgta most az előbb itt nekem, hogy anyámnak valljam meg, ami a lelkemen fekszik.

— Hát te voltál az... mégis? — s az anya erőltlenül bennebb támolyog az ablaktól. Nekitámaszkodik az asz-

tal szélének, s merőn nézi Jánost. Szólni is alig van ereje már. — Igazat beszélsz-e, vajon igazat-e...

— Tiszta igazat én!

— S ezt ilyen könnyen tudod mondani? — csodálkozik a fia arcába. A fagyos megmerevedéstől a kétségbeesés könnye sem szökhetik szemébe. Csak néz réve-
tegen az előtte hetykén álló legényre.

— Mért volna kimondani nehéz, ha olyan könnyen megtörtént?

— Fiam, te legénykedsz most is...

Séráné elveszti az erejét, ráesik az asztalra, karjára borul és hangosan sír. Teste megriadva rángatózik.

— Jaj, jaj...

Az ablakon keresztül a hold önti be aranyait, mintha az anyát ajándékozna meg velük vigasztalásul. Az ablakfája fehéren csillog, égi sugár van rajta. A legény eleje áll és a holdsugarak órá is átszállnak, mintha mindenképpen be akarnák takarni fényükkel. János me-reven áll, a faág árnyéka a hátára rajzolódik, van ott őszi levél, ami lehullni készül és van tavaszra váró rügybogos ág. A szél elindult, az ág megmozdult, és árnyéka is hajladozik a legény hátán.

— Mért sír, édesanyám? — kérdi a fiú.

Az asszony felnéz, hát a fia mosolyog.

— János, te tréfát űzöl velem, ugye? De annyi eszed van, hogy így jácodol mind?

— Én csak azt kérdem, mért sír, s ebben nincs tréfa.

— János, hogy tudsz kacagni, ha igaz, amit mon-dasz... — csodálkozik az anya, és megint zokog. Aztán felkapja a fejét, fiától vár megnyugtatót.

— Ezen nincs mit sírni, higgye meg. A nap is úgy kacagott, amikor látta!

— Hát igaz mégis, hogy te voltál az, fiam?

— Én, én.

Az asszony felállana az asztal mellől, ki tudja miért, de nem tud. Csak felzokog ismét.

— Mit csináljak veled, hogy dugjalak el a világ elől... Miattad volt nyugtalan annyi-annyi éjszakám...

A legény bátran áll. Felöltözve, készen, hogy a leány-hoz menjen. Anyjára néz most egyenesen.

— Velem semmit sem kell csináljon, édesanyám.

— Hova rejtselek el, hogy meg ne lássanak... meg ne találjanak...

— Mért ne látnának vajon? Eddig is a szeme előtt voltam mindenkinek. Most elmegyek közénk, s hiszi-e, hogy senki sem veszi észre rajtam?

— Kinek mondtad el, fiam?

— Senkinek, csak kijednek.

— Ügyelj, az a leány meg ne tudja ezt tőled soha... Hiszen szerette.

— Kijednek megmondtam, mert nem félek már a halottól. Láss, milyen jó kedvem van!

— Miért mondtad el nekem is... — tusakodik Séráné. — Jobb lett volna, hogy hallgass.

— Kijed meg kellett hallja, mert az anyám. Vallani akartam a leánykérő előtt.

— Apád se tudja?

— Ő se!

— Neki meg kellett volna hogy mondd.

— Nem akarom. Gyűlölöm, az ő vére dolgozik bennem. Ezért verekedtünk össze mi is, mert a vérünkben egyformán benne van az az erő.

Az asszony elméláz kicsit, gondolkodni nem tud. Az esze széjjelfolyt a törtétek nagy mezején, mint lompos juhcsorda, s nincs pásztor, aki összeterelje.

— Be egyformák vagytok ketten...

— Hiszen a fia vagyok! — mondja a legény búsan. De a bánat nem sokáig nyomja el fiatal szíve felkelkesült jókedvét. — A fia vagyok én, s tudom most már, hogy így halt meg a két legény, aki vetélytársa volt, mikor kijedet szerette...

— Fiam, ne vétkezz, ne mondd ezt apádról!

— Hiszen kijed mondta el nekem valamikor...

— Azt én nem mondtam, hogyan haltak meg. — Maga elé néz révedezve, befelé morzsolja a szavait. Aztán:

— Pedig lehet, hogy így volt...

A fiú hosszan hallgat, mintha nem sietne sehová. Az asszony hol reá néz, hol magába süpped, és mondogatja:

— Látod-e, neki kellett volna, hogy szólj... Ő tudott volna tanácsot adni. Mégis... mégis...

— Ő tudja úgyis, érezi. Észrevettem én!

— Mit mondasz? — döbben meg Séráné. — Ha így van, annál inkább!

— Tanács se kell nekem, s apámtól éppen nem. A medve se jár úgy, mint ő. — Hirtelen felkapja fejét, megváltozott arccal. — De édesanyám, egyet mondok! Jobban akartam szeretni apámat, mint kijedet, akkor amikor megtudtam, hogy ő is abban a bűnben él, amiben én. Mert úgy láttam, egyféle a sorsunk.

— S tudtad-e szeretni?

— Kijednél jobban nem, soha.

— Szereted-e most?

— Nem szeretem. Csak kijedet igen, mert ártatlan anyai szíve van. Apám bánatos, nehéz lelke csak magába hajlott, és ment egyedül előlem is a vadak közé. Hej, ha nekem más apám lett volna!

— Vajon nem ilyen lesz a te sorsod is, mint az övé...

— Az enyim nem, édesanyám. Az én szívem könnyű.

De Séráné csak sír, hiábavaló volna minden vigasztalás. A fia cselekedetén jár az esze, s nem tud onnan szabadulni. Hirtelen vallatóra fogja a legényt.

— Ki látta?

János kacagva válaszol, s szeme a nyitott ablakon keresztül az égre repül. Csillog az arca, mert reáömlik a holdsugár a csillagok közül.

— Ki látta? — kérdi ő is, és körülhordozza szemeit a csillagos magasságban. A föld bűnének tanúit keresi mosolyogva, az égen.

— Látta a nap, a hegyek, völgyek és a patak... Az egész világ!

Szeme visszaesik a házba. Kint nincs nap, messze jár innen. Hegy, völgy és patak sem látszik, eltakarja a levegőben terengő szürke fátyol, amelybe csillogó szálak vannak szőve. A hegyek gerincei még kirajzódnak a fátyol mögött. Csak az látszik, ami magasan van s amiről nem feledkeznek meg a hold.

Az anya tovább vallat. Szemben áll a legénnyel és egymás arcába néznek. Az ablakon túl nagy kopasz fák hórihorgas ágait egymáshoz veri a szél.

— Nem elég, fiam. Mások előtt kell vezekelni!

A legény szeme már úgy csillog akkor is, amikor a hold nem süt bele, mintha világító bogár volna.

— Látták sokan. Látták a madarak, akik tovarepültek a fejünk felett, és megvitték mindenfelé a hírt: „egy legény meghalt”. S a másik a válasszal is repült már: „egy legénynek lakodalma lesz!” Látták, látták mind, és énekeltek róla...

János elhallgat annyi időre, amíg egy madár tova-repül, aztán folytatja.

— Hallotta? Énekeltek róla! Nem elég ez?

Az asszony komoran tud válaszolni, mintha az éjjel nem volna tiszta holdvilágos, hanem viharos fekete. Szemét a legényre szegezi.

— Nem elég, fiam...

A legény lába nem nyughatik a földön. Emelkedik a csizma hegyére, ugrik, mintha repülni akarna felfelé, szabadon.

— Látták a bogarak, látták a virágok. Láttá minden a világon, de semmi sem jött, hogy széjjelválasszon, mert tetszett a mi küzködésünk.

— Nem elég, fiam... Ki látta még?

— Látták a felhők, akik felettünk jártak. Látták, és megsirattak minket.

— Ez már igazibb bűnbánás. Ki látta még, akinek könnyei vannak?

— Látták a juhaim, az ártatlanok. És ártatlanok maradtak mind, azután is.

Az asszony feje lecsuklott. A legény hallgatott, és nézte, ahogy az anyja zokog.

— A halál nem mocskolt be senkit.

Aztán nagy-csizmás lábaival odább lépett egyet, ujját megigazította, és visszanezett anyjára.

— S most megyek a jegyes mátkámhoz, édesanyám. Ideje már, sok éjszaka eltelt azóta, hogy a madarak így eljegyeztek egymásnak minket.

Az asszony felugrik, erőtlenül utána lép, és átal fogja a karjával.

— Édes fiam vagy, ne menj sehova. Hova mennél most...

— Megkérem a leányt! — mondja János.

— Hogy mennél ilyenkor leánykérőbe, hiszen éjféle van már!

— Nyitva kapom ott az ajtót ilyenkor is. Mert szeret a leány, s vár örökké.

Séráné kétségbeesetten topog körülötte, a legény lassan megindul az eresz küszöbe felé. Itt megáll és visszafordul. Az anya értelmetlen szavakat mormol, kimondani nem tudja, amit szeretne. De ha a fiú meghallgatná szavait, bizonyosan visszafordulna. De így csak meg-rándítja vállán a posztóujjast, és visszakerdi a küszöbről.

— Kijed kivel beszél?

Az anya zavarosan, akadozva mondja, beletörődéssel.

— Én magammal.

— No jó akkor!

A legény kívül van a kapun. Csizmája nehéz lépése sokáig visszhangzik a homályos, holdvilággal beborított útról, akkor is, amikor már alakja elvész. Az asszony nem lép be az ajtóból addig, amíg egy kövekbe botló lépés hallatszik messziről. Amikor végleg csendesség lesz, nekidül az eresz aljának, és sír, csak sír, míg meg nem virrad reggel..

*

A nagy ház úgy áll az út mellett a fák között, mint a sötét pajtából holdvilágba kidugott ökörfej behunyt szemekkel. Homloka közepére gyűl a sugár, s a fehér fal szinte világít. Hosszú, kacskaringós szarva van bogos körtefaágakból kétfelől, s az egyik tetejében ül a hold. Várnád, hogy elindul a ház egyedül az úton s felbög, mint társtalan állat. De veszteg áll a fehér fal s mögötte emberek alusszák álmukat. A tetőre ágak hajolnak sűrűn, mint altató anyai karok.

Áll János is az út közepén, s nézi a házat.

— Lefeküdt-e Juli, elbújt-e a salukáter mögött, ki tudja...

Belépne a kapun, de el van reteszelve belülről.

— Hátha legény van nála, s összebújva alszanak a tornác végiben ketten!

Feszíti a reteszt, de a fa nem marad csendben. Nyikorog és úgy ropog a nyomás alatt a nagy mély éjjeli csendben, mintha élőfát döntenének ki gyökerestől. Mást

gondol hát a legény, s a deszkakolláton keresztül mászik be az idegen életre.

De hiába kerülgeti a házat, hiába lopózik végig a tornácon is, hiába búvik le az ablak alá, hang nem szűrődik sehonnan, belülről sem.

— Nem helytelenkedni jöttem, nagy akarat vezérelt idáig! — így mondja, és kezét a kilincstre teszi rá. Az ajtó nem nyílik ki, zár a kilincs.

— Alusznak!

Az ablak alá megy ismét, és bekopogtat halkán, hogy csak a leány hallja meg, s ne mind, aki bent van. De senki sem válaszol, a fírhang nem húzódik félre belülről. Hallgatózik, de csak a nagy csend van a falu felett minden irányban.

— Alusznak, alusznak... — és kacagássá torzul száján a csalódás. — Alusznak, s én mit csináljak itt, későn jött okvetetlenkedő.

Az ablak fájának dől háttal, s két szeme elindul az úton. De hamar megáll, mert nem lehet messze látni, elvész minden a homályban, csak a közeli házfalak állanak ki a sötétből. Most a hegyeken jártatja körül a tekintetét s onnan a csillagos égre téved.

— Nagy szabadsága van a magasságnak!

Nedvesek a fák rügyei, rájuk tapad a hold ragyogása.

Távol valahol egy istállóban tehén bög fel. Tán éhes, vagy a méhében életre készülő borjú mozdult meg. Hangja feszíti a csendet, mint rugalmas, pattanó vasrúd. Összeborul a csendesség a hang után ismét, de most a toronyóra készül ütni, göthösen hircelve, mintha most ébredne álmából.

Egyet koppan a harang, s a hang még sokáig ott rezeg benne.

— Egy óra hát éjfél után s én leánykérőben volnék itt.

De nem sokáig töpreng már, hatalmasabb lesz a szíve ereje.

— Felzaklatom a házat álmából, hogy tudják meg, ki vagyok én.

Döngeti az ablakot, s nem a leányt szólítja már, hanem az apját. Vele kell most beszélni, ő kell odaígerje a menyasszonyt.

Az öreg Senye kinyitja az ajtót, s most fényes nagy fehér hajába bújnak bele a hold sugarai.

— Mi baj van, János, mi hozott ide ilyenkor?

— Engem a szívem!

Az öreg beteszi az ajtót, csak morrogás hallatszik a fogai közül.

— Hát csúfot űz belőlem? — kérdi a legény az ajtón keresztül.

— Én nem, csak csodálkozom. Ennyi eszed van?

— Higgye meg, hogy Juliért jöttem ide!

— Julinak van már, aki megkeresse. Ha nem tudnád, jegyes vőlegénye.

Még okvetetlenkedett volna tovább, de az Öreg bevágta az ajtót, s kihallatszott belülről a kacagás. A leány kacagása!

Egyedül ballagott János ki a faluból, megszégyenülve vérig. Különös volt ez, ami ma végbement vele. Hónapok teltek el, amióta utoljára beszélt a leánnyal, s most egyszerre csak beállított a házhoz éjnek idején. Eszébe jutott, reárontott az indulat, és jött, nem gondolt arra, hogy Juli már rég el is felejthette, amióta a virrasztóban voltak ketten.

Elmondta már szándékát a legénynek, akivel a faluba jövet szembetalálkozott az úton, elmondta az anyjának is. Hogy kerüljön ezután valakinek a szeme elé?

Nem ment hát haza anyjához, aki nyugtalanul várta. Nekivágott egyedül a hegyeknek, egyenesen, s fentről már látta, hogy fénylik messze a hajnalcsillag.

XII

Közeledett a tél, de az ősz végén még különös dolog történt a hegyeken.

A Séráék pásztorfiúja, a kicsi árva Dénes eltűnt nyomtalanul a majorháztól. Az egyik reggelre nagy hóharmat terítette be a földet, ezüstösen fehérlett minden elszáradt fűszál. Mikor a nap feljött, még sokáig nem olvadt el a dér a hideg időben, ott csillogott mindenféle színben. Nehéz lett a fák levele, vastagabb a kérge.

De ezen a reggelen hiába keresték Dénest, hiába hívogatták mindenfelől. Odalett. Pedig gúnyát sem vitt magával többet, mint ami egyébkor, nyáron keresztül rajta volt. Attól féltek legelőbb, hogy megvette az isten hidege valahol a kicsi testét. Mert a fagyos harmatnak foga volt, beleharap az ember húsába, ha közel éri.

Mostanában különös módon viselte magát a gyermek. Reggelenként s estefelé sokáig elálldogált a majorház előtt és bámult a messzeségbe, mozdulatlanul. Máskor is szokása volt ez, de most egészen reáadta magát, mindegyre csak azt vették észre, hogy megáll a kezében a munka, földbe gyökerezik a lába, kiegyenesedik a dereka és a szeme repül messze, mint két költöző madár, ha megcsapja az őszi szél és utoléri a más vidékek utáni vágy. Arca szint váltott, halványabb lett, mint egyébkor, s vézna, kicsi teste szinte elolvadt a nyugtalan bámulásban. A szél felkaphatta, magával vihette volna, mint kiszáradt nyári kórót.

Várták tíz óra feléig, de nem jött elé.

Séráné is kiment volt a majorházhoz, s így a gyermek elvesztét hamar megtudta. Nem is járt azóta egyében az esze, csak a Dénes sorsa felett aggodalmaskodott.

A majorház beköltöztetésének ideje is itt volt. A juhok nemigen adtak tejet már, nem sok dolga akadt körülöttük a majornak. A faluból már küldték a szekereket a gazdák, hogy a majorházat felrakják és hazavigyék. Minden órában lehetett várni, hogy megérkeznek és a mezei ház a szekér derekába kerül.

Amíg már a hó leesik, a faluból is ki lehet hajtani a juhokat a kopasz legelőre, ennivaló úgysem akad valami sok. Amikor a búzaföldeket betakarították s a tarlóra rászabadították a csordát, hetekig volt bőven harapnivaló, de most már az is lejárt.

— Hova lehetett el a gyermek? — tanakodtak.

Amikor a kutyáknak kivitték a moslékot, kiderült, hogy az egyik fehér juhászkutya is odalett, éppen az, amelyik Dénes hűséges társa szokott lenni mindenkor. Bizonyosan együtt mentek el, ebben senki sem kételkedett.

Az öreg Séra az asszonyt kérdezte a gyermek felől, Séráné pedig Jánost. Egyebet nem tudtak hárman sem annál, hogy Dénes az este is behúzódott volt a helyére, a lészák mellett lévő vackába, mint máskor. De azóta senki sem látta.

Délfelé megjöttek a szekerek, s a falu emberei bontogatni kezdték a majorházat. Nagy tüzet raktak az egyik gödrös helyen s amellett főzték fel az utolsó napi ordát. A meleg zsendicével jóllaktak, de a gyermek eltűnése csak nyugtalanította valamennyit. Haza nem ment a faluba, mert nem volt akihez menjen, de ha mégis bement, bizonyosan meghallották volna hírét a majorházköltöztetők.

Délutánig még vártak, telt a dologgal az idő, de akkor megindultak, hogy keressék. Nevét kiabálták az erdőben mindenfelé, de választ nem kaptak sehonnan. A szekerek megrakodva várakoztak a majorház puszta helye körül, a marhák nyugtalankodtak a járomban, a lovak rágták a zabolát.

— Dénes, Dénes, szólj, hova lettél el?

A kopasz erdő visszhangzott, a sárga levelekkel betakart érett makkok ropogtak a léptek alatt, vaddisznónyomra, felturkált földre, üres rókalyukra, mindenre akadtak, csak a pásztorfiú nyomára nem vezetett semmi. Pedig hogy költöztethetnék haza a majorházat, ha a gyermek elveszett? Hogy hagyhatnák itt a tél küszöbén egyedül valahol a rengeteg erdőben?

Az emberek mindenfélét beszéltek, és Séráné vallatta az urát, hogy nem verte-e meg a fiút s azért bujdosott volna el szégyenében. A major azonban nem bántotta semmiért régóta, s így okát nem lehetett kapni az eltűnésnek.

Jó késő délután aztán reáakadtak. Kutyaugatás halatszott messzi az erdőből, s ahogy kiabálva haladtak arrafelé, a csaholás mind hevesebb lett.

A gyermek ott ült egy nagy bükkfa tövében, a kutyája nyakát ölelte és makkot rágcsált. Meztelen lába kék volt a hidegtől, s két ajaka olyan, mint a kökény.

— Te mit csinálsz itt, fiam? — kérdezték.

Dénes nem válaszolt, csak a sok embert nézte értelmetlenül. Vonakodott tőlük, s nagy későre szavát is hallották, így:

— Miért jönnek utánam?

Magukkal vitték, de az úton, amíg az erdőből kiértek, senki sem vett volna ki belőle egy szót is. Mikor a szekerekhez értek, a majorház pusztán maradt helyén lették a fiút. Dénes körülnézett, de nem az idegen embereken akadt meg a szeme, nem is a szekereken vagy lovakon.

Ködös, sötét délután volt, s a gyermek tekintete a messzi homályos hegyekre tapadt. Csak későre szólalt meg ismét és nyújtotta ki a kezét a hegyek felé.

— Oda akarok menni, lássák-e?

Az emberek kacagtak beszédjén és tréfálkoztak vele.

— Jó messze elindultál, de a tél a trottyodba kapott volna útközben!

— Lássák-e, olyan messze senki sem járt még! — bámult a gyermek szeme. — Közel van ott az ég a nagy hegyekhez ugye...?

Hazafelé menet is mindenképpen szabadulni akart az emberektől, akik az ölükben vitték, mint túl gyenge

tavaszi bárányt, akinek megártott a szabad élet. Neki akart vágni mindenként a messzeségnek s addig menni, amíg azt a különös világot el nem éri.

Csak János értette egyedül, mi zavarta meg a fiú lelkét. Amint estefelé haza, a faluba terelte nyáját kora tavasz óta most először — mindegyre eltekingetett vissza a messzi hegyek fölé ő is.

— Elmegeyek én is előbb-utóbb, az lesz a vége...

*

Amint beért a falu közé, másként fordult a világ körülötte. Alkonyodott már, s a szürkületi félhomályban csodálatosan megsűrűsödött a völgy élete. Ködfelhők ereszkedtek lassan lefelé a hegyekről, gomolyogva, mintha játékos, nagy gyermekek hemperegnének be az oldalon, a falu közé. De mögöttük elzárult a világ, elveszett a hegy, elborult az erdő, amelynek most egy szava sem volt. Leszorult, összetompult a világ a házak közé, az utcásorokba, ahol apró gyermekek futkároztak, várták a juhcsordát, amit tavasz óta nem láttak.

Körtefák állottak a kapuk mellett, félig az ágra rothadt tarka-piros levelekkel és nagy, érett, sárgásbarna gyümölcsökkel. A gazdák adakozó jókedvvel dobálták a körtövéket, csak győzze a zsebébe rakni.

— Kint a hegyen nem ettél ilyent, ugye? — kacagtak hozzá.

János nagyokat harapott a puha, ízes gyümölcsbe, s riogatta a gyámoltalanul ácsorgó állatokat tovább.

Sok baj volt a juhok kiválasztásával, de még több akkor, amikor oda került a dolog, hogy a kapun belül hajtsák őket. Elszoktak a helytől, s idegenül torpantak vissza gazdájuk kapujában, amikor társaiktól külön akarták rekeszteni. Az udvarban gyámoltalanul ácsorogtak, s fényes szemük bizonytalanul bámult az új világra, az épületekre és emberekre.

János legénytársai kiálltak a kapuk elé, úgy várták, hogy odaérkezzék a csorda.. .

— No, hát hazakerültél te is — szóltak, s kezefogtak sorba.

Egyingben, lájbiban álltak a legények, mint a meleg nyárban, s az arcukon virágzott az élet. Erős léptekkel

törtettek be a juhcsorda közé, s játék volt számukra a csökönyös állatokkal birkózni. Válogatták a juhokat, s egyenként vonszolták a kapun belülrre a makacsabakat.

Az a néhány kos, ami a csorda közt volt, megzavarodva hadakozott a férfiakkal, mihelyt valamelyik nyőstén juh bőgését meghallotta. Odatörtetett, fennen pengetve a nyakán lógó kolompot, és szarvával öklelte a csorda között garázdálkodó legényt, hogy kiszabadítsa keze közül a kiválasztásra szemelt tejelőt.

— Nétené, hogy hadakozik a fehérnépért! — kacag egy vörös képű húszesztendős korú legény.

Félkézze a juh gyapját fogja, másikkal a kos kacs-karingós szarvát ragadja meg. Félordalt csavarja a hadakozó állat fejét, s az idétlenül felfelé bámuló szembe vigyorog:

— Holnap megkaphatod megint, ne félj!

A kos azonban nem tágít, megszöki magát, neki-ront kacs-karingós szarvú fejével a legény derekának. A legény erős karja megrándul, rezeg az ing rajta, a férfiú erejével nem bírhat a vékony lábú állat. Reszket egész teste a dühtől, leszorított fejét rángatja, de szarvát erős kezek fogják.

— Né, hogy megvadult, mintha nem látott volna nőstényt az idén — kacagnak a többiek is az oktalan állat vadságán.

— Nem esik jól a szétválasztás, mert a juhfélén ilyenkor van rajta a szerelem — vigyorognak.

— Szerethetnek is eleget, mert ezt a nagy csorda juhot mind ez a négy-öt kos kell elintézzze.

— Fájin dolguk van! — gonosz-kodik egy másik legény.

— Ősz felé jő csak reájuk, hadd el, mert egész nyáron eszükbe se jut a gonoszság. Télen se. Úgy él a kos mellettük, mint a vén ember az asszonyok között.

— Elég kicsi esze van — kacagnak.

— Hallgass, mert tisztességes állat a juh — mondja egy öregebb.

— Több a tisztesség ilyenformán benne, mint sok fehérnépben!

Ide lyukadt ki hamarosan a beszéd, s a vaskos tréfákozás egymást érte. Hangos volt a falu, s a gyermekek a nagyok beszédjére csak félfüllel figyelve csiricsáráztak, szaladgáltak hosszú vesszőkkel a juhok körül. Válogatták őket, vonszolták, s nem volt ember, aki megszabadíthatta volna a csordát tőlük. Egy-egy gyámoltalan juh megriadva különvált, futásnak eredt, s abban a szempillantásban egy sereg gyermek, mint éhes falka kapaszkodott a gyapjába.

A fehérnépek a vacsoracsinálás mellől szaladtak ki a házak ajtójába, onnan nézték a csorda hazajövetelét, és hallgatták, hamisan mosolyogva, a férfiak bolondos tréffáit. Csak az az asszony ment le az útra a juhokkal vessződni, akinek életén nem volt férfiú. Özvegyasszony vagy egyedül maradt menyecske volt az ilyen többnyire, s a gonoszkodó legények szavát már megszokta. Pironkodva süttették le szemüket, dolguk után láttak, s arra ügyeltek, nehogy egy szót is szóljanak a csipkelődésekre, vagy a nyitott kapun valamelyik helytelenkedő férfiú belül kerüljön, mert azt aztán nem lehet kitenni egykönnyen.

A ködök már felhővé sűrűsödve sétáltak a hegyeken s alattuk harmatosak lettek az elszáradt füvek és a kospasz fák. Az éjszakára készülődő faluban összeszorítva zsi bongott mind az a nagy, feszülő élet, ami nyáron át megtölti az egész határt, a hegyeket. A házba szorított ember, pajtába kényszerített állat egymás mellett nyüzsgött az épületekben, s egyik helyről a másikra áthallatszott a szuszogásuk.

A juhcsorda tovább haladt a falu között, az éjszaka közeledett. De valaki más is szembejött a pásztorral a szürkületben. Kádár Erzsi volt, aki hamar kicsípte magát a hírre, hogy János hazajött. Elindult az úton, hogy megmutassa magát a legény előtt. Fűzős új cipőjét húzta fel, amit még a tavaszi vásáron vett volt, s most esett meg először, hogy hétköznapi is benne járjon. A kávészínű, rojtos nagyruha is előkerült a kasztenből, s Erzsi a nyaka köré kerítve lépegetett az úton vele. A gyapjúkendő melegen tartotta a derekát, habár anélkül sem fázott volna, de a leánynak mutatnia kell... Meg aztán

az arcát is el lehet dugni alája, ha olyan férfúval kerül össze, akivel játszani jólesik.

János a sok dolga és vesződése mellett is hamar észrevette a leányt még messziről, s készítgette a szavakat, hogy miképpen szólítsa meg. A kalapja karimája alól szemmel kísérte Erzsi lépését, s ahogy a leány közeledett, János szíve is egyre nagyobbra nőtt meg.

— Hová mész, Erzsi? — szólt hozzá előre, mert a leány büszkeségből meg tudta volna állani, hogy némán elmenjen mellette.

— A bótba sietek... hát te is hazajöttél?

— Aztán mit véssz ott, te? — kérdezte János, hogy közelebb léphessen hozzá.

— Ecetet — mondta a leány hirtelen, de ugyancsak zavarba jött volna, ha a legény az ecetesüveg után kezd tudakolózni, ami nem volt nála.

— Azt minek? — folytatja a legény, hogy maga mellett tartsa a leányt.

— Levesbe. Szemes fuszulykát főztünk vacsorára — mondja pirulás nélkül Erzsi.

A legény a leányt nézi, akinek piros arca a szürkületi félhomályon keresztül tiszta elevenséggel sugározza az életet.

— Hát körtöve kell-e? — nyúl a zsebébe, s a legszebbikkel kínálja meg.

A leány kacagva veszi el, szívesen, s mindjárt bele is harap. A körte ízes, bő levét szürcsöli a fogai között, mintha csókokat lopna, s a ruha alól a legényre kacsint.

— Bezzeg édes a körtövéd!...

— Jó ugye? A csókom is ilyen, hidd meg...

De már igen sokáig beszélgettek együtt, az embereknek feltűnt, hogy a pásztornak nem a juhokkal, hanem a leánnyal van gondja. A legények oda is kiáltottak:

— Ti igen hamar megkezdtétek, halljátok-e! Hagyjátok el, este is lesz időtök együtt, olyan helyt, ahol nem látnak ennyien!

Erzsi apró lépésekkel, sietve igyekezett tova. A boltba ment, pedig előbb, míg a legénnyel nem találkozott, eszébe sem jutott volt. Most úgy számította, hogy ha arrafelé megy, visszajövet megint találhatja a legényt

az úton. Meg aztán János biztosan szemmel is kíséri, s nem akart szégyenben maradni előtte a hazugsággal.

Borsot és paprikát vett a boltban, s örvendezett, hogy ott is a pásztor hazajöveteléről beszéltek.

— Kihez fog most esténként járni, ha a tavalyi szeretője elhagyta? — tanakodtak.

János a leány távozása után a dolga után látott ismét. Sietett, hogy hamar végigjusson a falun és hazakerüljön már. A csordával azonban még sok baj akadt. A juhok egyre gyámoltalanabbak lettek és egyre jobban megzavarodtak, ahogy apadt a nyáj s mind kevesebben maradtak együtt. Késő szürkületben már lépni sem akartak, mert nem voltak hozzászokva a sötétben való járás-hoz. A kosok valósággal megvadultak, és eszeveszetten futkostak a meggyérült csorda körül, ember nem közeledhetett hozzájuk.

Végre amikor behajtotta otthon a kapun azt a néhány juhot is, ami az övék volt, levetette magát egy székre, s úgy ült ott, mintha megmerevedett volna. Amíg az anyja elkészítette a vacsorát, egyet sem mozdult, csak bámult a tűz világába. Különös változásokat hozott ez a nap is, amelyekbe sehogy sem tudott beletörődni. Kelletlenül falt néhányat, vacsora után pedig csak odalett észrevétlenül a házból. Nem szólt senkinek semmit, evés közben az anyja kérdéseire sem igen válaszolt.

Csak ennyit mondott az apjának, amikor behajtotta a juhokat a kapun:

— Itt van mind, amit reám bíztak!

Aztán kinyújtotta a majorbotot, és sorra vette a gazdákat egyenkint, ahogy fel volt róva, kinek hány juha van.

— Egyet széjjeltépett a farkas bárányostól még kora tavasszal, amíg csak a fűzfa virágzott a patak mellett.

— Emlékszem! — mondta az öreg. — Nem a te hibád volt.

A legény folytatta a számadást.

— Amíg a föld még puha volt tavasszal és omlós, a szakadékba csúszott a másik, s összetörte magát.

— Nem tudom, nem voltam veled akkor.

— Egyet nyár közepén vitt el a farkas, éjjel az esztenából.

— Nem aludtunk egyik sem, de sok volt a fenevad, ami reánk tört, nem tudtunk mindegyikkel hadakozni.

— Hát egymással tudunk-e? — kérdezte hirtelen a fiú.

— Mit? Hadakozni?

— Azt!

Felszökött a legény, és kemény majorbotját az apja arcába vágta. Hirtelen olyan indulat tört rá, hogy nem nézhette tovább az apját.

Az öreg megtántorodott, elnyúlt a földön. De nem, nem a fia erejétől, csak váratlanul érte az ütés... Vagy ő volna mégis az erősebb?

Szemében valami értelmetlen, vad gyűlölet lobogott zavarosan. Aztán a földről felnézve, csak ennyit mondott:

— Hősködj az erőmmel! Az én erőmmel hősködsz! A számadásnak ezzel vége lett.

*

Később kereste a vén Séra a fiát künn a csűrben, a juhok körül. De meg nem kaphatta sehol.

János a korcsmában ült ezalatt. Egyik pohár bort a másikra hajtotta le és az asztal közepére bámult.

— Nincs csordám, nincs juhom, egyedül maradtam...
— emésztődött magában.

Juhnyája széjjel volt oszolva a nagy faluban mindenfelé, kicsi pajtákba rekesztve, egymástól messze. A pásztor magára maradt, s nem volt előtte egyéb, csak a pakulárbot. A házak közé beszorítva fogolynak érezte magát, mintha az erdő és mező szabad vadját fogták volna be emberi életre.

Bánatával nem maradt sokáig egyedül, mert a kocsmá megtelt emberekkel, akik idejártak, hogy a hosszú őszi esték unalmát elúzzék. Cimborája volt elég, s a legények melléje telepedtek az asztalhoz. Folyt a szó a szántásról, gabonáról, csitkókról; a törökbúzatermésről, leányról, menyecskéről. Csendesen beszéltek, csendesen osztózkodtak, nem volt most a vad kedv ideje. János nem ügyelt feléjük. Idegen, messze álló világ maradt ez tőle. Nincs gabonája, nincs csitkója, nem volt aratni a nyáron, és nem megy szántani most sem. Mit beszélhetne velük?

Gondolata csak a két lányon járt, Senye Julin és Kádár Erzsín. Erzsí igazabb volt, a szeme azt mondja, ami a lelkében is van... És vajon Juli mért felejtkezett meg róla?

— Van leány elég, ne búsulj. Kapnak rajtad! — mondják a férfiak.

— Van, de nem nekem valók.

Gyengén pislákol a magasba akasztott, félrekapott karimájú lámpa. Üvegcsövét tán a tavaszi virágnyláskor takarították meg, amikor a korcsmárosnének is kedve volt még ilyen munkára vesztegetni idejét. Nyáron keresztül a legyek feketére piszkították, de a falu népének jól van ez így is, hisz úgysem néz fel senki a világosságba. A kalapot bent is fejükön tartják és karimája árnyékából tekingetnek egymás arcába.

Egy fiatalabb házasember vigyorog, s nagy fogaira rásüt a lámpa csúf világa.

— A fehérség mindenkinek való, hallod-e?

— Ebben az egyben igaza van kijednek! — kacagnak a legények.

— Egynémelyik fehérség mindegyik férfiúnak kéne.

— Csak kéne! — fontoskodik feltartott ujjal egy szalmakalapos gazda. Széjjelhordozza a szemét, hogy lássa a szavai hatását, ami nem is maradt el. Minden arc kacag feléje.

— Csak kéne! Azt mondom, mert ha mindenkinek kell, ugye hogy nem kaphatja mind meg!

— Ez is tiszta igaz, mert sokan vagyunk egy faluban.

— De azért egynémelyik eljut elégnek — kacagnak. Az ajtó megnyílik, a helytelenkedésnek vége szakad.

Kádár Erzsí lép be a koromsötétből, nagykendőbe bugyulálva a feje tetejéig. Csak éppen a szemének van hely szabadon, de az a két fürge, kicsi bogár hamarosan körül is repül a boltban. A mulatozó legényeken csak egy pillantása akad meg, ott is János miatt. De a legény nem kel föl, legbelől ül a fal mellett. Csak felpillant a leányra, s megint a poharak közé esik tekintete. Erzsí egy percre sem áll meg, nehogy észrevegyék, kit keresett a szeme. Továbbmegy a boltoshoz, a másik szobába.

— Mit vész, Erzsí? — szólnak utána a legények sunyi kacagással.

— Legényt — szúrja oda a másik a választ.

Egymás között pedig ezt mondják:

— Ez is éppen jókor jött, mintha megérezte volna a szagát, hogy miről folyik itt a beszéd.

Erzsi hegyes, bátor válasza már érkezik is keresztül az ajtón.

— Olajat viszek, kifogyott a lámpánkól.

— Abból is mindegyre kifogy! Mikor egy-egy ügyes legény talál arra vetődni, mindjárt sötétben maradsz vele.

— Szégyentelen! — pirongatja a leány.

— Most másképpen van a dolog — mondják a többiek. — Most itt van a legény, aki miatt kifogyott az olaj a lámpából. Ugye hogy estefelé is egybe megindult, ahogy János hazajött!

Erzsi már halad is el, ruhája alá dugott kézzel. Bátisan lépked keresztül a korcsmán a legények között. János utána szól:

— Sokat jársz ma a bótba, Erzsi.

Erzsi kacagva fordul meg, keze a kilincsen van. A legény szemébe néz, innen messziről is jól megkapja, nem akadály a homályos sötétség. Kacag, és örömmel van teli a hangja, hogy szólhat a legényhez.

— Vásárolni valóm van, hallod-e, örökké...

— Hát én mit vegyek neked? — kérdi János.

— Végy akármit, amit akarsz! — mondja sietve, örömeiben megfeledkezve a körülötte levőkről.

A férfiak nagyot kacagnak.

— Emmár könnyen kapható az ígéretre, lássátok-e? Ha-haha, ez aztán a leány! Nem fogadkozik semmit, hanem kétkézzel nyúl utána.

Erzsi pironkodva szökik küjjel az ajtón. Szoknyája suhogása még sokáig a legények fülében marad, és vándorol a szobában az ajtónyílás nyomán betódult sűrű, hideg légáramlat. A leány kimenetele után csend marad hosszan.

János megjegyzi magának a legényt, aki megcsúfolta Erzsit.

Bánja, hogy ilyen meggondolatlanul szólt a leányhoz és ezzel alkalmat adott, hogy szégyenbe keverjék. Utána járnak a gondolatai, utána baktatnak a sötétben. Jó

volna megvigasztalni, hiszen látnivaló, hogy szeretet van a szívében. Amióta bejött a faluba, nincs nyugta szegénynek.

Erzsi megáll az ajtón kívül, félve hallgatózik, hogy bent vajon mit beszélnek róla. Koromsötétség maradt körülötte, ahogy háta mögött becsukódott az ajtó. De ő nem tart semmitől, csak a legénynek egy-két szavát hallja. Kóbor kutya halad el mellette, hozzá dörzsölődik a lába szárához. A leány megriad ettől, és futásnak indulna hazafelé, de valaki közeledik az úton és a kocsmának tart. Ha észreveszi, elmondja bent, hogy még itt találta, lesz nagy kacagás, megtudják, hogy hallgatózott. Behúzódik a házszőgéhez és vár. A férfiú nehéz bakancsa kopog a köves úton, szivara tüzel, és hallatszik a nagy dobbanás, ahogy rálép a faküszöbre. Az ajtó csenget, bizonyosan belépett. De amikor előjönne búvóhelyéről ő is, újra mozgást hall. Éretlen legénykék jönnek ki a korcsmából, akik az előbb rikácsoló hangjukon nagyokat kacagtak rajta. Ha észreveszik, olyan csiricsárét csapnak, hogy hangos lesz tőle a falu. Ismét visszahúzódik, és lekucorodik kicsi helyre. A legénykék azonban nem mennek tovább, hanem a korcsma előtt kezdenek helytelenkedni. Meddig tart ez így, és hátha más jön ki, ha ezek eltávoznak is?

Vesződés, gyötrődés azért, hogy a legényt láthassa...

Bent a lámpa világánál már rég tréfálkoznak a férfiak.

— Búsulsz, János, búsulsz, de miért?

János nem szól, csak néz maga elé.

— Te is úgy éltél — folytatják —, mint a kos nyáron. Ártatlanul. De látod, itt a leány már, legyeskedik körülötted, mint a bogár, hogy valahogy reá ragadjon a mézre — mondja a szőke legény, akit az előbb megjegyzett már János magának.

De János most felszökik a padról s derekát az asztalnak feszíti.

— Ezt te mondtad, ugye? — néz a szőke szemébe.

— Ezt én!

János ökle lesújt, s egyenesen a szőke arcába talál. Felordít a legény, az asztal tetejére szökik s nekiront.

— A vad pofád ma összetöröm, ne félj!

Két ökölcsapásra is alig van idő, a körülállók fel-
döntik az asztalt a rajta lévő legény lezuhan alája.

— Ez tudod ugye, mért volt? — mondja János, és
öklével erősen tartja a földre nyomott hóst.

— Majd megmondom én neked! — rúg a legény.

— Elfacsarom a szád örökre, ha arról a leányról még
egy szót mondasz!

Kinyílt bicskával folyik tovább a verekedés. Poharak
repülnek a levegőben, mert immár nemcsak ez a kettő
ökleli egymást. A bentlévők mind összegabalyodtak, és
alig van valaki, aki ne veszítette volna el a fejét.

Egy borospohár belerepül a sárgafényű lámpaüvegbe,
és ezer szilánkra pattan széjjel mind a kettő. A lámpa
lángja kialszik, sötétség borul a korcsmára, belülről is.

A szőke legény véresen maradt a földön.

János a sötétbe meredt szemmel áll, megtorpanva.

— Így teszek mindegyikkel, aki még rosszat mond
a leányról!

Kirohant a korcsmából, otthagyta a sötétben a vere-
kedőket. Kalapját a szemébe húzva vágott neki az út-
nak. Annyit még hallott, hogy valaki azt mondja a
korcsmában:

— Meg akarta ölni ezt is. El akarta tenni, mint a
másikat.

*

Erzsi nem tudhatta meg, hogy János bicskával kelt a
védelmére, mert a házak mentén bujkálva rég hazalopó-
zott a korcsma elől.

János egyedül bódorgott a faluban. A véletlenül meg-
hallott szavak, mit háta mögött mondtak, a fülében
csengtek, mint éles dobpergés. — „El akarta tenni, mint
a másikat...”

Jó bűvőhely a falu éjjel az olyan legény számára,
akinek bánata van s nincs hova ellegyen vele. Sötét
az út, sötét, mély, csendes a világ, mintha elhagyott
rengeteg erdőben járna. Tiszta időben sem gyűl több
csillag föléje, mint az erdő fölé, éjjeli madár se rebben
sokáig, lélek sem mozdul sehonnan. Árok szélére, házak
mellé behúzódhatik, ha elfárad a lába a bolyongástól,
felnézhet a csillagokra, tűnődhet a sorsa felől.

Nem ülhetett nyugton a kapu előtti kőpadon, a szíve hajtotta valamerre.

Elment a leányhoz, Kádár Erzséhez, aki otthon virasztott az ablak előtt. Leült melléje, közel, átölelte a derekát, és így hallgattak ketten sokáig. A leány sem szólt, nyugton volt és tele boldogsággal, mert érezte, hogy a legény megbékélni jött el hozzá. Csak kebeléhez szorította a fejét, hogy érezze, mint lüktet a vér a kemény bőr alatt. Egymás csendességében pihentek, mint messze, magányosan álló hegyi kalibában.

— Látod-e, mondtam, hogy az enyém lesz — súgta Erzsé, s a szava csók volt.

— Sokat küzdöttem én, amíg megnyugodhattam nálad.

Egymásra borultak, s a leány sírt örömeiben. Könynyei szaporán születtek meg, egyik a másik után, mint bőölű anyaföldben az áldás, termékeny, meleg nyáron. Minden csepp, ami legurult az arcán, az élet örömeinek termése volt. És gyúlt az öröm vetése, gyúlt, gyúlt az ölébe, bő aratásként.

Ott volt mellette a legény, mintha termést adó istene jött volna el a földművelőnek. Ott pihent kebelén, úgy ringatta dülöngélve, mint bölcső ringatja a nyugtalan gyermeket.

De úrrá lett már a legényen a ringató asszonyi test. Ahogy öleli derekát, ahogy széles vállaival elfödi kebelét és pelyhes, puha nyakára hajtja erős fejét, elvész a lány az ölelésben.

— Tudtam, hogy visszajössz, mert nem szerethet senki úgy, mint én...

A legény csak leszegi erős nyakát a leány mellének, ajkán a csókok mohók és vágyakozók. Visszacseng fülében az élő gyanú, az utána lopózó hang. Dac lángol fel a vérében, lázadás az emberek és a sors ellen. Azért is, nem menekül, nem futamodik meg az élet elől.

— Tudom, hogy nem mész el többet tőlem — dúdolja a leány. — Egy szerető sem csal el az ölemből.

— Nem, amíg a karomban lesz erő az ölelésre s a szám csókolni tud, hidd meg!

Az ablakon keresztül belátszik a titkos mély őszi éjszaka, de ők nem vetnek ügyet erre, a sötétség azért

kell a szemüknek, hogy testük néma beszédét ne zavarja semmi. Csak a leány pillant fel néha lopva, és a legény válla felett rákacag arca a vigyorgó, irigy sötétre.

— A tested jó meleg fészek a szívemnek — vallja a legény, és elsüllyed a szeretésbe.

— Hazajöttél belé, szép vándormadaram... — simogatja a leány, és érzi, hogy elhagyja ereje, elolvad teste a legény vad akaratában.

A ház nagy hajóvá válik az éjszaka fekete vizén, láthatatlan sötét hajós vezeti, hogy kikössön a reggel partján. De az még a sötét víz túlsó oldalán van, s az egymást ölelő legény és leány azzal sem törődik, hogy kiköt-e hajójuk még valaha.

XIII

A veteményeskert végében kicsi kaszáló húzódik meg, a szélén csenevész szilvafákkal játszik a délutáni verőfény. Nincs lapi rég a fákon, csak amibe a nyüvek költöttek belé s az is összezsugorodva. Egy-egy ráncos szilva még ott kéklik az ágak hegyén s csalogatja a legény szemét. A kerten túl megy el az út, egyik felől a letarolt búzahatárba, másfelől a szőlőbe kanyarodik el. A kollát mentén száraz fuszulykakarók sorakoznak görbült háttal, amit befutott volt a fuszulyka ina és most reászáradt kacskaringósan. Hosszú, fényes lábú fiatal jércék rúgják el a földet a karó tövéről, a kihullott szemeket keresik.

— Tárkonyt is ültettem volt, de sehol se kapom — panaszkodik Séráné, s a földre hullott sűrű káposztalapik között keresgél.

— Bizonyosan megfagyott, leverte a hóharmat — szól János.

— Igazad van, elfelejtettem idejében levágni. Egyéb gondom van elég.

A legény nagyot kacag, és ledobja a kapát a kivágott pityókatőre.

— Látod-e, ha menyecskét hoznál a házhoz, annak nem volna egyéb gondja — teszi hozzá nyomban az asszony.

— Minél? A dolognál?

— A dolognál s annál, hogy szeresse az urát.

Harisnyája ellenzőjébe dugja kezét, s kacagva nézi az anyja munkáját a káposztafejekkel.

Kádár Erzsire gondol, a nála töltött este hozta vissza a kedvét. De szeretőnek való az a leány!

Nekirugaszkodik az egyik kicsi szilvafának, félkéz-zel elkapja egy ágát és rázza, amíg a hegyében levő néhány szem le nem suppan a nedves földre.

Beleharap egybe, a többit zsebre dugja, és fütyörészve szökik keresztül a korláton, a határba kanyargó útra. Nekivág a nagy hegyoldalnak, amelyen most csak egy szín van, a szürke egyhangúság színe s néhol szét-folyt rókvörös folt.

Az anyja utána néz hosszan, elkíséri tekintetével, amíg a szilvafákkal szegélyezett úton el nem vész a szeme elől. De akkor sem hajlik le a káposzták közé, nem tisztogatja a sallangos leveleket és nem rakosgatja a kosárba a csenevész maradt kicsi fejeket.

— Nyugtalankodszt, fiam, nem hagy megállást a lelked... Özfiúnak való ez a sors s ez az idő, nem csodálom. De vajon ad-e az Isten valaha nyugtot neked...?

Lehajlik a kosár fölé, arcát egészen betemeti a fekete gond.

— Nem neked való ez az élet. Imádkozom minden nap az Istenhez, hányszor, hogy békéltesse meg a lelked. De már úgy látom, ilyen maradszt.

Az öregasszonynak megindult a könny a szeméből, gyorsan hull le a káposztás földre, peregve.

— Jó fiam, édes fiam, nehéz a te sorsod...

*

János pedig iramodott a hegyek oldalán felfelé, mintha szárnya lett volna. Így belevadulni a szabad világba csak ősszel tudott, amikor szárnyakra kel a világ, és fent repül a levegőben az is, amitiek halála a repülés. Magányos nagy nyárfa állott egy vízmosta szakadék szélén, cserepedezett fehér héját bontogatták a szelek.

— Hova lett a sok leveled, nyárfa? — nézett fel a tetejébe, ahol a vékony, piros ágak egymáshoz verődtek s muzsikáltak szomorú nótát. — Siratod-e őket, vagy jólesik az egyedülvalóság? Elrepültek mind rólad, látod-e, ha az ősz szele megcsapta ezüstös lapjukat s a hóharmat megcsípte piros száruk tövét. Szárnyuk lett,

s csak te maradtál itt állva, kopasz ággal. Hova lettek, mutasd meg, mert nem haltak meg, tudom én jól. Egy sincs alattad, gyökerednél nem maradt, csak a hibása. Elrepültek szabadon, szét a határban, mint fészekből szabaduló szárnyas fiókák... A mély árok fenekére is csak az hullt le, ami eltévesztette az útját... Szelek fújnak örökké, s ha eljön az ősz, tud repülni, aminek szárnya nincs is!

Aztán csapongva tör ki:

— Elrepülök én is szabadon, mert szárnyas lelkem van, s úgy vág belé a szél, mint az aranyos levelű ágak közé.

Körültekint a puszta, mezőn s kacagó csodálkozással kérdi:

— Hova lett körülötted minden, amit a nyár nevelt fel? Hova lett a vetés, hallám, kacagj vissza az én kacagó arcomba, öreg fa! Kacagj vissza, te nyugodalmasan fekvő szántóföld... Hova lett a sok ezer délceg szál gyermeked, hova lett a búza, amit esztendőkön keresztül felneveltél... Ha felnőtt a fiú, bizony hogy útra kelt innen, csak a nyoma maradt itt neked, a gyökere, amit megfogtál és görcsösen szorítottál magadhoz, mint szülőanya búcsúzásakor a messze útra kalandozó gyermeke karját... Elszabadul a földtől a termés, ha közeledik az ősz, az új életre sóvárgók ideje... A faluba vándoroltak ők, a fiaid, oda vitték termésük ízét. Csak a föld, csak a fa marad egyhelyt, csak az édesanya.

Elszomorodott a szíve, de annál dacosabban folytatta:

— Kacagjatok velem, mert víg most minden fiatok. Búzaszemből kenyér sül pirosra a kemencében, a polyva pedig, a könnyű polyva, táncol a széllel a csűrös kert közepén. Kacagjatok velem, mert anyám is sirat most engem, szomorú, mint ti, magatokra hagyva... De mért növeltetek fiókat, ha nem azért, hogy szárnyra eresztétek, ha eljön az ideje?

A szántóföld és a nyárfa megszólalt panaszos hangon, s egyforma volt a szava:

— Meg tudsz-e vigasztalni, te szárnyra kelő, életbe szökkent konok fiú, minket? Bizony nem!... Könnyű a madárnak sorsa, mert vele repül a fiával. Gyermekeit

a maga gyönyörűségére neveli fel, olyanok lesznek azok is, mint ő. De a mi gyermekeink mások, mint mi vagyunk, és másoknak szereznek gyönyörűséget csupán. Nekünk a bú marad meg utánuk... Szébbé neveljük gyermekeinket, mint mi vagyunk, életünk javát bennük halmozzuk fel, ez a mi gyönyörűségünk... S nem tudjuk, mi lesz belőlük, nem tudjuk, kié lesznek, mint ahogy az anya sem tudja, mivé válik a fia, ha szerető szívével felneveli. Mi itt maradunk kopaszon a télben, új szántásra várunk megint, s gyermekeinkről nem tudunk többé semmit, soha... Menj, kérdezd meg édesanyádtól, így van-e. Tudja jól ő is, hiszen sír.

A legény felkacag, szíve vidámsága ömlik a mezőre.

— Édesanyámnak szerető gyermeke voltam!

— De mi léssz ezután, hallgatsz-e már most a szavára? Sír, amikor nem látod, helyetted a bánat marad vele.

— Az öregasszony mind bánatos, a fiatalságé a kacagó kedv.

— Te csak a fecskét nézed most még... A föld bánata csak akkor kapja meg a szívedet, amikor neked is gyermeked lesz s felneveled.

— A fecske s a daru útját kísérem, mert úgy szállnak, ahogy az én szívem kíván repülni. S látjátok-e, igazam van!... Minden felszabadul a világon ősszel. Nézzétek meg az erdőt, hogy otthagyták madarai, akik énekeltek benne, amíg szép volt!... Hogy otthagyták egyszerre a levelei is, ahogy a fiatalság ideje lejárt, és elrepültek egyenként, mint a madár! Az énekesek helye csak ott van, ahol a fiatalság élete nyiladozik. Hogy dalolhatnak olyan vígan, ha a ti sorsotok bánatát megéreznék egyszer?...

Majd így folytatta:

— Lássátok, ők szárnyra kelt fiatalok örökké, ti pedig az élet szülőinek maradtok, örömtelenül.

Lépett néhányat, de a lelkében gyúlt fényességtől ismét megállt.

— Ti vagytok a föld, ők a madarak s én az ember, aki a földön jár. De az énekesek közé repül fel a szívem, s torkomnak hangja van, mint a pacsirtának. Az ember nem fiatal örökké, mint a madár, se nem öreg,

mint a föld. Mind a kettőből része van, s annyit vehet egyikből is, másikból is, amennyit a szíve elbír. A szív pedig sokat szeretne belőlük külön-külön, csak egyszerre nem képes viselni a kettőt.

Mintha elszomorodott volna, de aztán ismét kigyúlt az arca.

— F fiatal vagyok én, s minden úgy repül a határon, szárnyra kelten, mint a szívem! Láttatok-e, hogy a tövises ördögsekér megindul ilyenkor a kopasz hegy tetejéről s zörög lefelé. Az se repül egyébkor, csak most. Nézzetek szét a falu irányába, mivel van kidíszítve a völgy? Aranyszálak indulnak el felette, mintha nyugtalan szívű lánya hajával játszadozna. Látjátok-e, szárnyra kelt az ökörnyál, egyik pópíjomfa kopasz hegyétől a másikig aranyhálóban hintázik a bogárka... Éneke van a mezőnek s éneke van az én szívemnek is!

Kacag a legény és szétfut a szeme a határon. Szétfut a lelke is, és ő nem tudja, merre legyen el, hova iramodjék hamarabb, hogy utolérje. Énekel, mintha ezzel akarná egy helyre terelni.

*

Erdőről tisztásra szaladgál a falu körül, s egyszer csak kószálva betéved a temetőbe, ahol a holtak pihennek. Elszáradt őszirózsatövek, itt-ott még virágzó ürömrózsabokrok nőttek ki a hompok tetején s a sírkövek körül, a halottak fejénél. Széthulló száraz koszorúk mutatták, hogy elmúlt a halottak napja is már. Járkált a sírok között, s tekintete sokszor elrepült a falu felé.

— Ekkora az ember útja, onnat a völgyből idáig!

De a szívét nem fogja most el a bánat, a halál gondolata miatt.

— Hamar megtehetem majd ezt az utat. Addig is nagy a határ, nagy a világ, bolyonghatok benne messzi utakkal. Mert csak a halottaknak van nyugodalmuk, s mind nyugtalan az, aki él.

Koncz Minya mellé került, fehér új sírkő mutatta, hogy ki nyugszik alatta. Fájt még a halála az élőknek, mert későn nyíló vérpiros ürömrózsa volt reáfektetve a sírra.

— Te megnyugovál hát, Mínya... De látod-e, a leány nem lett az enyim se. Biza kár volt miatta...

Most vált borússá csak az arca, ahogy a sírkövet nézte. Esztendeje nem járt a temetőben, s azóta beállott ez a kő is ide, valami különös módon, a többi közé. Úgy bukkant reá, mintha az úton találkozott volna véletlenül a régi cimborájával. Hosszan rámeredt a kő leher lapjára, ahol nagy fekete betűk őrizték a legénynek már csak a pusztá nevét.

— Pedig azt vallotta százszor, hogy szeret engem. Így csak a szívfájdalommal maradtam. Tán valami hatalom avatkozott belé, hogy ne legyen az enyém se, ha a tiéd nem lett. Te már nyugszol, cimborá, ugye kibékélsz velem, hiszen a leányért lettünk volt ellenségek csak egymással. De vajon hol lesz nekem nyugodalmam...

Sokáig ott maradt még a halott cimboránál, nézte a követ, a földet, gondolata Senye Julinál járt:

— Eltávolodtunk messze egymástól, s nem vezet össze sohase már a szívünk...

De mégis olyan érzés ragadta meg hirtelen, hogy szemben áll a legénnyel és ellenségek, mint rég. Örökké ellenségei maradnak egymásnak, hiába hagyta el a leány mind a kettőjüket.

— Én kibékültem veled, de te nem békülsz — meredt János szeme az üres légbe, mintha valakit látna maga előtt. — Te nem békülsz, látom... és örökké ellenségem maradsz... és üldözöl végig a világon...

Sietve hagyta el a temetőt, s előtte állott a falu útja. Szép út, kerékvágásokkal és elhullatott törökbúzalapikkal behintve, mik a csövekről szakadoztak le, amíg hazahordták a határról. Fekete, üszkös búzaszálakat, összerágott vörösrépa és tökhéj darabokat lát mindenfelé. A kertek fölött megáll, és visszatekint a temetőbe.

*

A szőlőhegy ott áll a szomszédos hegy délre eső lejtőjén, teli étellel a haldokló határ között. Arra veszi útját az, akinek a szíve melegséget kíván még a földtől.

Most ért meg a hegy, s messzire hangos a környéke. Emberek nyüzsögnek benne, mint mézes kas előtt a

méhek. Tarkállnak a szőlőtáblák, de nem a kénköves, permetezett levelektől. Ez csak kékség, ami most elvész a levegőben, összeolvad a ködös homállyal. Tarkállik a hegy a férfiak fehér ingétől, az asszonyok szoknyájától, blúzától, főrevaló ruhájától, ami mind él, mozog, kacag és játszik a széllel.

Ahogy átlépi a kerítésként szolgáló gyeput, lába megakad a szederindában, s mosolyogva áll meg.

— Úgy fogja meg erővel az embert a vigadó hegy is, mint a leány.

Szeme nyomban megakad egy fűrge leányon, aki a gyepe mellett forgolódik.

Átalugrik a keskeny marton, s már ott törtet előre a szedés után kopaszon maradt szőlőfák között.

Megáll a szemérmeskedő leány előtt.

— Be szép nagyleány lett belőled, te Zsuzsika!

Zsuzsika elfordul, lopva az anyjára tekint, ki a háta mögött áll s felhajtott kötényébe birsalmákat válogat. Az asszony arca olyan lett, mint a mosolygó alma, olyan élő, s nem a bársonyos sárga testű gyümölcsöt nézi már, hanem az új jövevényt, a legényt, akit a leánya szépsége hozott ide. Férfiú szeme akadt meg az ő gyermekén, akit mostanig mind csak azért nevelt kicsi kora óta. Itt a legény! A szüret elhozta ezt is, teljesedik az élet, múlik, múlik az idő... Mindezt úgy lehetett olvasni az asszony arcáról, mint nyitott könyvből.

Zsuzsika szeme visszabátorodik a legényre, s két karja alá szorítva két szőlős kosarat tart, ahogy mondja:

— Be rég nem láttalak, János!

— Biz én se téged, Zsuzsika! A télen voltunk utoljára együtt a kórusban egy este.

— De akkor meg se láttál te, hiába beszélsz — kötődik a leány. — A nagy leányokon kapott csak a szemed.

— Nétené, milyen ügyesen tudsz te is vádaskodni! — kacag János, és mosolygó szemébe néz.

Csak Zsuzsikának beszél most, s úgy csüng rajta a szeme, mint rigóé az érett szőlőgerezden.

— Leány lettél egyszerre, Zsuzsika... Csak leányka voltál a télen még.

— Te a mezőn jársz nyáron keresztül, s azalatt mi nagyra nővünk itthon a faluban.

— Igazad van! Úgy nőttök, mint a virág, tavasztól őszig...

— Hiszen virágok is vagyunk, vajmi — kacag a leány.

— Virágok, virágok.

Az anya is megszólal, a fiatalok nyiladozó szívére szállnak le szavai.

— Kinyílnak maguktól is biza, a legény csak készen kapja, hogy leszakassza.

A nap sütött. Az ősz ott bujkált a venyigével befutott nagy diófák mögött, s gyönyörködött az emberek boldogságában, amit ő adott nekik. De gyönyörködni lehetett az ömlő napfényben is, a homályos kék ég magasságában, a vérpíros szőlőlevelekben, amelyek olyanok voltak, mint annyi virág. A határ már meghalt, az élet elmenekült a többi hegyekről, mint gyors futó az ellenség elől.

Csak a szőlőhegy nem félt a téltől. Termésének levétől megmámorosodva tombolt a késő ősz napsütésében, amely a hegy oldalába tűzdelte gyér sugarainak lánzdzásait. Tűzelt, tűzelt a nap, mint az elmúlás ellen lázongó öregedő asszonyi test, de tűzében nem volt vér már. Az embert teste melege fűtötte belülről s azért akart az élet teltségétől megpattanni a bőr.

— Szedjed, János, te is velünk a szőlőt — mondta a leány, és derekába felcsípett szoknyájára tette a kezét. — Nézz oda, míg a szemed lát, felfelé a hegy tetejéig mind a miénk ez a tábla! Szüreteljük le együtt, akarod-e?

— Nem dolgoztam én benne — fogadkozott János szokásból. — Nincs részem, amit most kivehetnék.

A leány kacagott ismét, és hangjában a nyári napok munkájának forró ereje nyugtalankodott.

— Kapáltam én helyetted is!

— Szüretkor a vendég van a legnagyobb becsülésben — mondja a gazda is. — Ne beszélj, ne fogadkozz.

Poharat nyújt Jánosnak tele musttal, s a magáét is megtölti a hasas cserépkorsóból.

— Igyunk előbb, hogy kóstoljuk meg, mivel dolgo-

zunk s érdeemes-e reá a munka — bölcsködött gazda módra.

János testében nincsen egyéb, csak a szeretés tiszta vágya. Ezt tüzei sugaraival a nap, amely keresztülhatol most a húsán és egyenesen a szívébe talál. A vér erről beszél szerteszt az erekben, mint tavasszal a csobogó hegyi patak kétfelől a partnak.

János a leánnyal megy. Zsuzsikával, akinek még a neve is olyan, mint a szájban szétroppanó érett szőlőszem ropogása. De nem a munka számít kettőjüknek, hanem az élet, ami ott tombol körülöttük és kiköt fiatal testükben.

— Be szép vagy, Zsuzsika — mondja János.

— Szép legény vagy te is... — mondja Zsuzsika.— Egybe megmozdult a szívem, ahogy megláttalak.

— Meg?

— Meg.

János leszakaszt egy nagy gerezdet, s a megránduló töről sűrűn omlik le a sok tarka levél. A legény kacag, és magához vonja a leányt.

— Húzódjunk be a tövére.

— Bahó legény vagy! Kicsi egy szőlőtő, hogy elta-
karjon minket ketten, akárhogy szeretjük is egymást.

— De a fejünket legalább eldugja a világ elől, amíg csókoljuk egymást.

— Aj, be furcsákat beszélsz, János — kacag a leány is.

Messze muzsika szól, s a hegy alján ének veri fel a csendet. Vándorol a nap egyedül, s a nagy diófák kopasz ágai közt varjak repeselnek. Fekete szárnyuk hozzáverődik a szürkésfehér kéreghez, csattan a tolluk, s a rezzenéstől leválik a tövéről még az a néhány viasz-sárga levél is, ami fent maradt volt. Hullanak kalimpálva a sokujjú rozsdássárga levelek, mintha arannyal áldozna a fa.

Alul megy el az út, szekerekkel trappoló lovak dobogása hallik, mintha a föld szíve verne.

— Eljössz-e hozzám ezután is? — kérdi Zsuzsika, s a legény arcán nyugszik az arca.

— Ott leszek minden este nálad. Mihelyt az első csillag feljön.

— S nappal hova léssz el?

— Nappal?... Nem tudom...

Fejük felett hull a levél, s egy nagy piros, recés szélű lekalimpál a legény lába elé. János mereven nézi.

— Látod-e ezt a szőlőlapit, Zsuzsika? Immár leszakadt a tövéről örökre, meghalt. Ez nyugtalanít, ez üz mindig tovább, tovább...

— Ősszel itt az ideje, hogy lehulljon — mondja a leány.

— De én nem tudok ebbe belenyugodni. Nem tudom a szívem a mellembe szorítani ilyenkor.

— Be bahó vagy... be bahó legényre akadtam — simogatja a fejét Zsuzsika, és a melle alá szorítja, a szívére.

Ott van lent az egyik hegynek futó keskeny tábla közepén Kádár Erzsi is a szüleivel. Ott csiricsáréz a sok apró gyermek, a testvérei, mint sok hangos varjúfióka. Ott van hát a leány, de János nem veszi észre. Ő csak Zsuzsikát látja most, akinek szépségébe úgy hullott bele egyszerre, mint almaszedőbe ősszel az érett gyümölcs. Erzsi jól látja őket, rég ügyeli messziről. Hogyne tudta volna meg a János jövetelét, mikor úgy szétfutott a hír a hegyen, mint ahogy az ökönyálat kergetik a szelek széjjel.

— Itt a szeretőd, Erzsi! — kiáltották a szüretelők, s ő csak kacagott befelé mosolyogva örömeiben.

— Eljött utánam — vélekedett, és tette magát büszkén, hogy nem ügyel a sok beszédre.

Amikor odament a legény Zsuzsikához, ő lehúzódott a tövek közé, hogy ne láthassa senki, de a keze nem fogott a munkán.

— Az enyém volt ez a legény, tegnapelőtt még a karomban aludt el— gondolta vágyakozva.

Sárga földidarázs duruzsolt tova a füle mellett, hogy amíg a szüret még tart, dézsmálja az édes szemeket. Belekapaszkodott egy érett piros gerezdbe, s az édes-ségtől elkábulva szívta a levét. Már ezek az utolsó napok, amíg repülhet a magasban, csaponghat a hegyek között kicsi szárnya. Itt a tél mindjárt, vissza kell bújni a földbe s aludni, aludni...

Erzsi a szőlő tövére bámul csak, a darázs útját elveszíti szeme elől. A legényt nem felejtheti mégsem.

— Nem marad meg egy leánynál sem, látom én már... Nem hagyja a szíve nyugtalansága soha.

Estefelé már könnyebb lett a lelke, s felejtett mindent, ami rég volt. Legény akadt melléje ismét, könnyen ment a felejtés. Úgy sodródik ilyenkor a férfiú a leányhoz, mint a földre esett szőlőszem, lefelé a hegyen. Erzsint ne kapna a legény? Nem kell féljen soha, hogy egyedül marad.

Szapura mozgású, gyors, eleven kacagású legény tartotta az ölében, ölelte, csókolta, mintha most kóstolna belé először a szerelembe. Énekeltek együtt a kaliba tövén, s nótájuk beleömlött a muzsikáló nagy hegy dalába, mint kádba a szőlő.

— Nem lesz egy leányé sem egészen soha... — tért vissza azért mindegyre a lelke Jánoshoz, mert valahogy nehezebb volt elfelejteni ezt a szeretőt, mint a többi.

— Csókodért az életemet adnám! — súgta fülébe bódultan a legény, s derekát átfonta az ölelő kar.

— Az élet csak annyit ér, amennyit a csók.

— Sokat ér ilyenkor.

Ropogtak a nagy diófák ágai a tetőn, noha már nem volt rajtuk dió. Helytelenkedő gyermekek másztak fel a hegyükbe, mert estefelé már megunták a földön kergetni egymást. Onnan károgtak le, mint a varjak, s a népek nem győzték lekergetni őket. Játék volt ez az étellel s játék a könnyen jövő halállal is. A fán egymást üzték csárogva, egyik ágról a másikra ugorva, és lekacagtak a földön törtetőkre.

— Ekkora mókust láttak-e? S aki így tud játszani, mint mi?

Anyai szó nem használt, nem az apai szigor sem. Legénykéék sütötték ki a módját, hogy járjanak túl a kisebbek eszén. Nekimentek a fának, felkúsztak a derekáig s rázták minden erejükből. Nagyokat hahotáztak, amint az ágak hegye lassan megüresedett s a mókuskodók lennebb húzódtak. Játék volt ez, és úgy fogdosták össze őket, mint ahogy a mókusfiókat szokták üldözni az ágon egyébkor.

Fehér hajú venyigebokor alól kitekintett a róka, de visszahúzódott lyukja szájába hamar, nem neki való volt az idő. Nem mert a nyúl se kiszökni fészkeből, a nagy mart alján leste csak a megváltozott világot. Az estét várták, amikor ismét átvehetik birodalmukat.

Erzsi kacagása olyan vígan repül fel a földről, hogy az emberek messziről is odanéznek.

— Nem fér a bőriben ez a leány — vélekednek.

— Jókedve van. Tám nem irigyeled ilyenkor? — mondja más.

— Kacagását hallani is jó, eleven élet.

A leány pedig reáhajtja fejét a legény izzadt ingű széles vállára, s úgy néz fel az égre egy darabig. Bele-fáradt a játékba. Pihen a teste a földön, s a legény forró karja a derekát tartja átalölelve.

— Ölelj meg, Erzsi, öleld meg a nyakam — kéri a legény, és olvad el erős teste a szerelemben.

Erzsi a magasságot nézi, s a szeme úgy jár, mint a pacsirta.

— Látod-e, a nagy ég is kicsi volna ahhoz, hogy átalöleljem.

A nagy ég följük borul kék bársonyosan, mintha várná a csókot, s a leány beleveszve a férfiú kívánó ölelésébe, kacag fel a lassan szálló felhőkre.

János is megpillantotta Erzsit, de a szíve nyugton maradt Zsuzsikánál. Úgy ült a leány mellett, mint aki először talált szeretőre. Nem vágyik vissza a régi helyre, nyugtalansága folyton tovább úzi. De ha majd elhagyottságában a szeretetre gondol, ott lesz már Zsuzsika is az emlékei között, és több lesz, egyre több lesz a száma a boldog időknek. Csak a boldogsága nem lesz nagyobb soha.

Tudja már ezt, érzi a pásztor, és elszomorodik hirtelen az arca. Sodródik a tovatűnő étellel, ahogy tavasz jön vagy tél közeledik. Megállása nincs itt, csak pihe-nése néha, ha szerető lélekre talál.

— Miért vagy szomorú, János? — kérdi a leány.

— Én? — riad fel. — Én volnék szomorú, s melletted éppen?

A szemébe kacag, föléje hajlik és megöleli.

— De látod-e, az ősz is úgy vigad, hogy szomorú.

És lenéz a völgybe, mely kopár, és körülnéz a hegyekre, ahol az elmúlás az úr. És visszaesik tekintete a szőlőbe, ahol olyan nagy a vigadás, amilyent nem látott esztendőn keresztül a határ, amíg szép volt és tele drága gabonával.

Senye Juli messziről nézi őket, de tekintete nem marad az új szeretőkön. Nagy szál szőke legény áll mellette, szótalan komoly legény, akivel megesküszik még a télen. Egymáshoz valók.

— Ha megesküsznek, jó anya lesz belőle, s igazi feleség — gondolja János.

A legény megöleli most Julit és maga mellé ülteti a földre. De csak a derekára teszi kezét, s ott tartja csendesen. Nem szólhatja meg senki őket.

A Juli arca nem szomorúbb, mint azelőtt volt. Szótlan tekintettel ül a legény mellett és csendesen nézi a mulatózókat. Nem öleli meg a szeretőjét, csak fejét hajtja a legény felé.

— Vigadj, édes leányom, bár kacagásod halljam — mondja az anyja.

A legény válaszol az asszony szavaira, s elmosolyodik.

— Mulatunk mi, ne féljen. Csakhogy nekünk a szívünkben van a boldogság.

Séra Jánosnak vérébe sajdul ez a szó. Gyűlölettel nézi a legényt.

Kicsi bajusz ül egészséges piros arcán, amelynek ropogó, bársony a húsa.

Milyen más a Juli arca mellette. Halovány.

XIV

Tegnap már pilinkélt s mára leesett a hó. Reggelre fehérségbe öltözött a világ s egyforma lett a mező és a hegy.

János egyedül megy az úton, léptei után fekete folatok maradnak a hóban. Hova megy? — kérdezhetnék tőle, nem tudná megmondani senkinek. Csak megy, kóborol, és anyja hiába várja estére is haza.

— Merre-hova legyek el? — sóhajt fel néha, és megáll ott, ahonnan végig lehet látni a határt. — Hova lett a mező, hol a zöld legelő s hol vannak a juhaim is mind... Egyedül maradtam egészen, nincs társam, bár zöld fű vagy lombos erdő sem.

Nekivágott a hegyeknek, de idegen volt a világ. Fehér, fehér a hegy, völgy, ég, ellopták a föld tarkaságát, odalettek a színes mezők. Odalettek a madarak is, csak ritkán lehet látni vaj egyet s akkor is leginkább fekete varjút, vagy szintelen, csúf ragadozót.

— Hova lettek az énekelők? — vallatja az erdőt s a hegyeket.

Néhány itthoni madár hangja tarkítja a végtelenség mély csendjét, de hol az a nóta, ami nyáron megtölti a világot?

Rókanyom és menekülő nyúl vékony lábának futása kuszálta össze a tisztást.

*

Kezébe veszi a botot, és egy napon eltűnik a faluból. Szép téli délután van, az ég ragyog a napfényben, a hó csillog mindenfelé, mint a gyémánt. A patak medre

lent az út mellett befagyott volt, s most az olvadásra is csak a szélén engedett meg vékonyan, s csörgedez benne a víz. A fűzfák piros ágai sűrűn sorakoznak, lehullott a zúzmara is róluk a mai délután.

Az út elkanyarodik a hegyek mögé, s János vissza se néz falujára. Erdők között halad el, ahol a fák fehér köntösben állnak, s olyan a koronájuk, mintha hófehérré öszült volna nagy boglyas fejük. Őzek laknak az erdön, farkasok és vaddisznók. Néha madár röppen, s szárnyai nagy csukákban verik le a havat az összehajlott ágakról.

S az erdőkön túl falvak következnek néha. Mind-egyikben megfordul János, új meg új arcok, emberek. S mind idegenek, mintha valami új világban bolyongna, így tart egész télen és jégtörő Mátyás napjáig messze vidéket bejárt már a lába. Ekkor eszébe jut a hazai föld, s ahogy az otthoni világra gondolt, nem maraszthatja többé semmi. Faluja felé veszi útját még egyszer, s hazaér jóval azelőtt, hogy a juhok zöld pászitot kapnának még a legelőn.

De anyját nem látta többé. Az öregasszony fölött sír domborodik fagyos földből s a tavaszi szélben olvadozik sokáig. Séráné nem indul már soha a hegyeknek, hiába jön meg hóvirággal a tavasz, hiába nő ki a báránycák szája alá a zöld fű. Megölte ez a tél. Amikor a fia hír nélkül odalett, ágynak döntötte a bánat, s ott vesződött vízkeresztig. Ekkortájt érte jött a halál, és elszenderült örökre. Utolsó útján csak az ura kísérte ki a sírhoz, az öreg major, de egy könnycsepp sem esett ki szeméből végig az úton. Erős lelke van, de milyen! Fagyos hideg idő szakadt akkor éppen a völgyre, vágattak a szelek, de a falu mégis ott volt a temetésen. Sajnálták mind szegény asszonyt a fia miatt.

Így a János egyedüli vigasztalója is, akivel bánatát, sorsát, néha örömét egyedül megosztotta, elköltözött a földi világból. Nem maradt senki, aki a lelkét látta volna.

Botját kezébe vette, és vándorol tovább faluról falura és erdőből erdőbe. Vajon hol verhet gyökeret a lába, hol nem üldözi az emlékezet? Hova szegődhetik, hol talál még szerető szívet, forró ölelést? Tavasz virágzása, ősz hervadása így éri. Elrejtőzik néha a rengeteg

mélyén, vagy idegen emberek közé vegyül, de szíve csak visszakívánczik Radosra, a szülőföldre... Az eltűnt ifjúság földjére.

— Odalett Juli, odalett Erzsí is, másnak hagytam Zsuzsikát s a többit is már — így búcsúzik tőlük, ha ifjúsága szép napjai jutnak eszébe a messzi vidéken.

Ág roppan a sűrű erdő mélyén valahol, a reccsenés ott kísért zúgva a fülében. Vére megáll, fejét nem meri hátrafordítani. Mi volt? Ki jár ott... Valaki követi, nyomában van. A hang beledobban szívébe, mint készsúrás sajog, agya lüktet. Hallotta már máskor is ezt a hangot! Ha a sűrűben mélyen jár.

Kiáltás volt, vagy vaknesz, mit véletlenül ütött, akaratára ellenére az üldöző?

Mióta áll a nyomában?

Ellenség van ott, de megküzd vele! Az ő nagy ereje!

Arc tűnik fel a fák között, de mire megláthatná, elvesz a szeme elől, mintha szertefoszlott volna.

Ki volt?

Az élénk fekete hajú barna legény volt. Tisztán látta, eleven szeme égett, mint a tűz.

De mégsem. Koncz Mínya lehetett inkább.

Nem igaz! Meghaltak régen, mind a ketten. Ők nem járhatnak utána az erdőn. Az volt: Koncz István, az öreg major, a bosszújával. Hogy mondta? — Nem nyughatik, míg... — De mért lett oda akkor, mire megfoghattam volna. Ő volt, ő. A másik kettő meghalt, de Koncz István él, örökké él... Mit akarna velem a fekete szemű? Aj, csak járjanak. Nem félek, egyiktől sem.

És éneket dudorászva továbbindul.

A völgyből köd száll felfelé. Füle élesen ég, figyeli a világot. Szarvasbögés húz messze a szakadékok fölött, visszhangzik az erdő a társát hívogató hangtól. A hegyek méhéből felzúgó visszhang folytonosan erősödik, vele zúg már a végtelen erdők mélye, az évszázados fák világa. Csodálatos áradással visszhangzik az egész földi élet egy távoli, titokzatos hangra, mely a végtelen, ismeretlen messzeségből jön.

*

Néha hírt hoznak róla falujába a vásárra járók, de valójában senki sem látta többé.

Az apja sem várta vissza a fiát, nem akart találkozni vele. Attól tartott folytonosan, hogy a legény egyszer meg talál jelenni előtte és számon kér tőle valamit. Valami nagy dolgot, amiről ő nem tud számot adni.